YAŞAR KEMAL

YAŞAR KEMAL KENDİNİ ANLATIYOR

Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le Konuşmaları

toros yayınları

YAŞAR KEMAL * YAŞAR KEMAL KENDİNİ ANLATIYOR

toros

YAŞAR
KEMAL

*

Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor

©
Fransa ve dünya'da yayın hakkı: Gallimard
Türkiye'de yayın hakkı: Yaşar Kemal / Toros Yayınları

Birinci baskı
Toros Yayınları, İstanbul 1993

Kapak fotografı: Norma Bosquet

Dizgi ve baskı: Zafer Matbaası
140
ISBN 975-433-032-8

TOROS YAYINLARI
Nuruosmaniye Cad. Atasaray Han 37/406, 34440 Cağaloğlu-İstanbul
tel : 522 23 76 fax : 512 97 92

YAŞAR KEMAL

Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor

Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le Konuşmaları

toros yayınları

Alain Bosquet'nin sorularını Türkçeye Onat Kutlar, Yaşar Kemal'in cevaplarını da Fransızcaya Altan Gökalp çevirmiştir.

BİR BÜYÜK BULUŞMA

Elinizdeki kitabın oluşumuna tanık olmuş talihli insanlardan biri de benim. Alain Bosquet ile Yaşar Kemal aracılığıyla 1978 yılında tanışmıştım. Alain'in Une Mère Russe[1] adlı romanı ile şiirlerini[2] çevirirken mektuplaştık, telefonla konuştuk. Bu süre içinde onun en yakın ikinci Türk dostu ve arkadaşı oldum. İlk kez 1980 yılının nisan ayında Paris'te karşı karşıya geldik. Alain Bosquet'nin yapıtıyla ilk kez 1965 yılında Paris'te tanışmış, "Verbe et Vertige"[3] adlı poetika kitabını büyük bir dikkatle okumuştum. Bu kitap poetikayla ilgilenmenin başlangıcı sayılabilir. Ama onu gerçekten tanımaya başladığım dönem 1978-1980 yılları arasındadır. Bu süre içinde yayınlanmış bütün kitaplarını okudum, yaşamını öğrendim. Alain Bosquet şair ve romancı olmasının dışında, çok etkili bir yazın ve resim eleştirmeniydi; daha doğrusu, Aydınlanma ve Ansiklopedi anlamında tam bir kültür adamıdır, bir bilgindir. Çok ilginç yaşamı vardır; bu yaşam ona özverili sevgi ve tutkuyu öğretmiştir. Karşı uçtaki duygular da yabancısı değildir Alain Bosquet'nin: Düşman olma sanatını bilir, ödünsüz nefretten kesinlikle ürkmez. Bir anlamda bir aydın kabadayıdır. Kabadayılık bağlamında d'Artagnan'dan çok Robin Hood'a yakındır. Başta Yaşar Kemal olmak üzere yabancı yazarlarla, yaygın olmayan dillerde yazan yazarlarla ilgilenmesi, onların tanınmasına katkıda bulunmak istemesi, sanırım, onun bu adalet ve hakseverlik duygusundan, düşüncesinden kaynaklan-

maktadır. Yaşar Kemal'in de dediği gibi "Burnundan kıl aldırmayan çok sert bir eleştirmendir", ama bu sertlik yalnızca eleştirmenliğiyle sınırlı değildir, gündelik yaşamında, özel ilişkilerinde de bir tür sertlik gözlemlenebilir. Ne var ki bu sertlik yazar-insanları çok derinden sevmesine, çok anlamlı dostluklar kurmasına kesinlikle engel değildir. Ama onun yazın dünyasında, en yakınlarına bile özel muamele ettiği görülmemiştir. Özellikle sevdiği, dost bildiği yazar ve şairler yapıtlarıyla onu hayal kırıklığına uğrattıkları zaman, kendi deyimiyle "yarı canavar" olur ve o zaman kan gövdeyi götürür. Bulunduğu, konuştuğu yerlerde insanların, yazar ve şairlerin ondan nasıl çekindiklerini, ürktüklerini gözlerimle gördüm. Bu nedenle, düşmanlarının sayısı dostlarının sayısından yüzlerce kat fazladır.

Bu "yarı canavar" tam bir Yaşar Kemal hayranıdır. Bu hayranlık onun Yaşar Kemal üzerine onlarca yazı yazmasına yol açmış; Yaşar Kemal'in özellikle bu kitap konusunda tekrarladığı yan çizmelere katlanmasını sağlamıştır. Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le bir söyleşi kitabı hazırlamak düşüncesini açtığı ilk kişi ben değilsem, Yaşar Kemal'den sonra ikinci kişi benim. Bu nedenle ikisi arasında, mektupla, telefonla ya da sözlü olarak özel ulak görevini yüklendim; Alain Bosquet'nin yakınmalarını, öfkelerini, dahası tehditlerini Yaşar Kemal'e aktardım. Bunlar sıradan çekiştirmeler değildi, Yaşar Kemal'e aktarmam için bana özel olarak söyleniyordu. Bu davranış, Alain Bosquet'nin doğulu yanını ortaya çıkartıyordu. Fransız dilinin en büyük ustalarından biri olan (birkaç gün önce, bütün yapıtlarına Fransa'nın Dili Ödülü verildi) Alain Bosquet bir yanıyla tam bir batılı, bir yanıyla da tam bir doğuludur.

Alain Bosquet özel yaşamıyla yirminci yüzyılın en ilginç insanlarından biridir. Ülkemizde "Bir Sürgün Ana" adıyla yayımlanan ve 1978 yılı "Fransız Akademisi Roman Büyük Ödülü"ne değer görülen yapıtını okursanız, bu okumadan duyacağınız sınırsız estetik hazzın yanı sıra onun ilginç yaşamından kesitleri de öğrenebilirsiniz.

Alain Bosquet, 28 Mart 1919 günü Odessa'da doğdu. Asıl adı Anatole Bisk'tir (bazı belgelere göre Biske). Sanayici, şair ve Rainer Maria Rilke'nin ilk Rusça çevirmeni Alexandre Bisk ile keman-

cı Berthe Turiansky'nin oğludur. Önce dedesinin, sonra babasının tutuklanıp ölüme mahkûm edilmesi üzerine, ailesi 1920'de Odessa'dan kaçarak Bulgaristan'a sığındı. Dedesi, bütün servetlerinin, mücevherlerinin içinde bulunduğu çantayı yolda yitirdiği için Varna'da yoksul bir yaşam sürmek zorunda kaldılar. Babası çeviri yaptı, annesi keman dersi verdi. Daha önce sözünü ettiğim Une Mère Russe ile L'Enfant que tu Etais (Marcel Proust Ödülü, 1982) adlı romanlarında yaşamının bu bölümünü ele alır.

Aile, ailenin bir kanadının yaşadığı Brüksel'e (1925) yerleşti. Okulda çok hırslı, parlak bir öğrenciydi. Almanların Belçika'yı işgal ettikleri gün (10 Mayıs 1940) askere alındı. Belçika ordusunun kısa zamanda teslim olması üzerine Fransız ordusuna katıldı ve yaşamının yıllarca sürecek olan göçebelik dönemi başlamış oldu. Fransız ordusunun da bozguna uğrayıp silâh bırakışmasının imzalanması üzerine bir süre Fransa'nın güneyinde, Montpellier'de oturdu. 1941 yılında Marsilya, Oran (Cezayir), Kapanlanka (Fas), Havana (Küba) üzerinden ABD'ye ulaştı. New York'a gelir gelmez (1942) De Gaulle'ci gazete La Voix de France'ın redaksiyon sekreteri görevini üstlendi. Bu arada André Breton, Saint-John Perse, Marc Chagall, Fernand Léger, Jules Romains, Thomas Mann, Hermann Broch, Piet Mondrian ve Bela Bartok gibi yazar, ressam ve müzisyenlerle tanıştı. Ve, bu yıl, yazdıklarını yayımlamaya başladı. İlk şiir kitabı yayımlandı. Aynı yıl ABD vatandaşlığına geçti. Orduya katılıp Teksas'ta piyade eğitimi gördü. Daha sonra ordunun haber alma servisine alındı. Londra'ya SHEAF'in 2. Büro'suna atandı ve Normandiya çıkartmasının hazırlıklarına katıldı. 1944 yılında Eisenhower'ın karargâhıyla birlikte Normandiya'ya çıktı. 1945 yılında işgal altındaki Berlin'de, Müttefik Devletler Denetim Kurulu'nda görev aldı. Bu görevde ve daha sonra atandığı Müttefik İlişkileri Müdür Yardımcılığı ve Protokol Şefliği görevlerinde dönemin en önemli müttefik komutanlarını, devlet adamlarını ve politikacılarını tanıdı. Alexander Koral ve Edouard Roditi ile birlikte Das Lot adlı Almanca yayımlanan bir dergi kurdu. Gottfried Benn'e göre, yenilgiden sonra Alman edebiyatının en önemli olayı bu derginin yayın-

lanmaya başlamasıdır. Paul Celan ilk şiirlerini bu dergide yayımladı. Mac Carthy'ciliğin Almanya'ya ulaşması üzerine 1951 yılı nisanında görevinden istifa etti ve üstlerine, yaptığı işle ilgili olarak on yıl açıklamada bulunmamak sözü vererek Paris'e yerleşti, 32 yaşında tekrar öğrenci olup Sorbonne Üniversitesi'ne girdi. ABD'nin eski askerlerine bağladığı küçük bir maaşla geçinmeye çalışarak sıradan bir yaşam sürmeye başladı. İlk romanı La Grande Eclipse Paris'e yerleştiği yıl Gallimard yayınevi tarafından yayımlandı. 1952 yılında Combat gazetesine girdi. 1952 yılında, Langue Morte adlı şiir kitabına Guillaume-Apollinaire Ödülü oybirliğiyle verildi. Jean Cocteau bu ödülle ilgili olarak Bosquet'ye şunları söyledi: "Sana bir ödül verildi, bunun nedeninin birazı şiirlerinin iyi olması, ama asıl önemli nedeni tanınmaman, düşmanın yok. Ama üzülme, yarından sonra bir yığın düşmanın olacak, bir yığın düşman kazanacaksın." Jean Cocteau'nun tahmini doğru çıktı, düşmanları çoğaldı. Ama şiir ve romanları birbiri ardınca ödüllendirildi: Sainte-Beuve Ödülü, Max Jacob Ödülü, Fémina-Vacaresco Ödülü, Broquette Gonin Ödülü, Fondation Jungamann Ödülü, Interallié Ödülü, Fransız Eleştirmenler Sendikası'nın Yılın En İyi Şiir Kitabı Ödülü, Fransız Akademisi Roman Büyük Ödülü, Marcel Proust Ödülü, yapıtının tümüne R.T.L. Ödülü, Fransız Akademisi Büyük Şiir Ödülü, Chateaubriand Ödülü (2 kez) ve bu yıl yapıtının tümüne Fransa'nın Dili Ödülü. Toplam, yanlış saymadıysam 14 ödül. Şimdiye kadar 16 şiir kitabı, 4 anlatı kitabı, bir oyun, bir aforizma kitabı, iki deneme, bir antoloji, 18 roman ve iki çeviri kitabı yayımlayan Alain Bosquet'nin yapıtları aralarında Türkçe de olmak üzere yirmi kadar dilde kitap olarak yayımlandı. Çevirmenleri arasında Samuel Beckett, Lawrence Durrell, Wallace Fowlie, Denise Levertov, Paul Celan, Vasco Popa, Vlada Uroseviç, Yevgeni Vinokurov, Adonis gibi kendi dillerinin en büyükleri arasında yer alan yazar ve şairlerin adlarını anabiliriz.

Halen Mallarmé Akademisi 2. Başkanı ve birçok ödül jürisinde üye olan Alain Bosquet tam anlamıyla bir yazın eri, yazın savaşçısıdır. Pek iyi olmayan sağlığına karşın Le Monde, Le Figaro, Quoti-

dien de Paris gibi gazetelerde, Magazine Littéraire gibi dergilerde eleştirilerini ve yazılarını sürdürmekte ve Nota Bene adlı çok önemli bir uluslararası dergiyi yönetmektedir.

Alain Bosquet, Yaşar Kemal'le olan yakın dostluğu ve onun üzerine yazdığı yazılarla, bu satırların yazarının çevirdiği bir roman ve iki şiir kitabı nedeniyle okurlarımız tarafından oldukça tanınmaktadır. Bildiğim kadarıyla, önümüzdeki yıl, bir romanı (belki iki roman) ve bir anı kitabı (Marlène Dietrich) yayınlanacak ülkemizde.

1980 yılında Fransa vatandaşlığına geçen Alain Bosquet'nin Fransız dilinin yaşayan en büyük şair ve romancılarından biri olması bir yana, günümüzün en saygın uluslararası yazın otoritelerinden biri olduğunu da söyleyebiliriz. Edebiyat ve sanata böylesine bir doluluk ve bağlılıkla bağlanmış pek az yaşam vardır.

Elinizdeki kitapta, Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'e sorduğu soruları okudukça, onun çağımızın roman sanatını ve Yaşar Kemal'in yazınsal dünyasını nasıl göz kamaştırıcı bir zekâ ve yürekle kavramış olduğuna sizler de tanık olacaksınız. Yaşar Kemal'e bu soruları soran kişinin Alain Bosquet olması kitabın değerini daha da arttırıyor. Bu çetin sorularla Yaşar Kemal'i yanıtlamaya zorlaması, kitabın oluşması için inatla direnmesi Yaşar Kemal'e duyduğu sevgi ve hayranlığın somut kanıtlarıdır. Alain Bosquet olmasaydı, sanırım, Yaşar Kemal yaşamıyla ilgili ayrıntılara belki de hiçbir zaman girmeyecek ve yazma bağlamında düşüncelerini açıklamak gereksinimini duymayacaktı. Elinizdeki kitap olmasaydı, hiç kuşkunuz olmasın, bizler için de, Yaşar Kemal için de bir eksiklik, bir tamamlanmamışlık söz konusu olacaktı. Bu nedenle her ikisine de engin bir gönül borcu duymamız gerektiği kanısındayım. İki büyük yazarın buluşması çok önemli bir yapıtın yazınsal kalıtımıza eklenmesine yol açıyor. Bu ortaklıktan çıkartılacak birçok yazınsal ve insansal dersler bulunduğunu düşünüyorum.

Yazımı, 11 Kasım 1992 günü Atatürk Kültür Merkezi'nde, Yaşar Kemal Gecesi'nde yaptığım konuşmadan bir alıntıyla bitirmek istiyorum:

"Cumhuriyet Dönemi'nde Türk dili elbette büyük şairler ve ro-

mancılar çıkardı. Bu büyük şairler içinde Nâzım Hikmet bir simgedir, tıpkı Puşkin'in Rus dilinin, Walt Whitman'ın Amerika'nın, Pablo Neruda'nın Güney Amerika'nın, Lorca'nın İspanya'nın, Victor Hugo'nun Fransa'nın simgesi olması gibi, Nâzım Hikmet de Türk şiirinin simgesidir. Yaşar Kemal de Türk romanının simgesidir; tıpkı Tolstoy ve Dostoyevski'nin, Stendhal ve Balzac'ın, Kafka'nın, James Joyce'un, Virginia Woolf ve Faulkner'in kendi ülkelerinin ve dillerinin simgeleri olması gibi. Yaşar Kemal çağımızın, bütün roman çağının en büyük yazarlarından, ustalarından biridir. İnsanların çalışmadan, yaratmadan öğündükleri, 'Türk, öğün, çalış, güven!' sloganına sığındıkları ülkemizde, ulusal ve evrensel düzeyde bir dev yapıt yaratmış olan ve bilinçli yazma eylemini sürdüren Yaşar Kemal'in gerçek büyüklüğüne zihnimizi, vicdanımızı ve dilimizi alıştıralım. Çünkü 'Büyük' sıfatı onun yazarlık eylemine yakışmakta ve onun kimliğinde inandırıcılık kazanmaktadır. Türk edebiyatının Yaşar Kemal'in büyüklüğüne gereksinimi vardır; Türk edebiyatı onun büyüklüğünü kavradıkça ve benimsedikçe, onun büyüklüğüne alıştıkça kendine güven kazanacak ve evrensel saygınlığına ve yaygınlığına kavuşacaktır."

Bu büyüklüğün bilincine varmamıza, bu büyüklüğü kavramamıza olanak sağladığı için Alain Bosquet'ye derin bir gönül borcu ve saygı duyuyorum.

Özdemir İnce, Şişli, 9 Aralık 1992

1- Alain Bosquet, Une Mère Russe, (Bir Sürgün Ana), Çeviren: Özdemir İnce, Tekin Yayınevi, 1982.

2- Alain Bosquet, Evren İçinde Evren, Çeviren Özdemir İnce, Cem Yayınevi, 1979.

3- Alain Bosquet, Söyle Alain, Çeviren: Özdemir İnce, Cem Yayınevi, 1989.

4- Alain Bosquet, Verbe et Vertige, Hachette, 1961.

Alain Bosquet

1 - *Sevgili Yaşar, yirmi yıldır sizinle tanışıyoruz. Önce araya giren dergilerle, sonra kitaplarınızla ve daha sonra da on yıl kadar öncesinden bugüne uzanan coşkulu bir dostlukla. Sanırım size birkaç soru sormanın zamanı geldi artık. Bunun kamuoyuna açık nedeni, genel olarak kazandığınız ün ve kişiliğinizi saran gizler: Bir Türk yazarı nasıl olunur? Öbür neden biraz daha özel: Sizde düş gücü, gerçekle nerede birleşir? Kötü ve eski bir alışkanlığa uyarak sorularımı sıralamama izin verin. Descartes'in ve Valéry'nin ülkesinde, bölünmez bir bütünü gereksiz yere kesip biçmek pahasına da olsa işlemler sırayla yapılır. Fransa'da ve genellikle Batı'da açıklamayı çok severiz; ve açıklamalar yeterli olmadığı zaman, bilimsel bir tavırla bu açıklamaların bir yaratıcıyı ya da bir insanı anlatmaya neden yeterli olmadığını açıklarız. Önce çocukluğunuzun en uzak, en derin köşesine gidelim. Gelenekleri, töreleri, yalnızlığı, mutluluğu ve acılarıyla gerçek bir Kürt ülkesinden geliyorsunuz. Gözlerinizi neyin üstüne açtınız? Çevrenizde neler vardı? Bir baba, bir anne, bir aşiret mi gördünüz? Göçebe mi yoksa tümüyle yerleşik miydiniz? Ufkunuz nasıldı? Gökyüzü nasıldı? Bir dağ, bir ova var mıydı? Ya kültürler? Ya eşyalar? Evcil hayvanlar nelerdi? Çocukluğunuzun krallığını betimleyin bana.*

Yaşar Kemal

1 - Doğduğum, büyüdüğüm Çukurovayı, köyümü, evimi anlatmadan önce birazıcık ailemi, onların yaşadıkları yeri, Çukurovaya gelişlerini, geliş maceralarını anlatayım. Babamın, anamın, bütün ailemin köyü Van gölünün kıyısındaki Ernis köyü, Ernis iskelesidir. Şimdiki adı Günseli kasabası. Günseli kasabası Van ilinin Muradiye ilçesine bağlıdır.

Bu anlatacaklarımı ben yaşamadım. Aileden, dahası da anamdan duyduklarımdır. Anamın çok güçlü bir belleği vardı. Hiçbir şeyi unutmazdı. Babamın amca oğlu Yusuf Ağayla bir lades tutmuş, bu lades on dört yıl sürmüş, sonunda anam LADES demişti. Çok da güzel konuşuyordu. Yazık ki Türkçesi kıttı. Belki Kürtçeyi bir destancıdan daha güzel konuşurdu. O bir masal, bir destan, bir olay anlatırken herkesi lâl-ü ebkem ağzına baktırırdı. Ben de onun anlatımına hayrandım. Onun anlatıları beni büyülerdi. Bunca yıl, hiç konuşmadığım halde daha Kürtçeyi anlayabiliyor, biraz da konuşabiliyorsam onun yüzündendir.

Köy, Van gölünün tam kıyısında, gölün kuzey doğusunda Esrük dağının eteğinde, Ağrı dağından sonra Türkiyenin ikinci yüksek dağı olan Süphan dağının yakınlarındadır.

1915'in bahar ayları olacak. Yukardan, Osmanlı ordusunu bozmuş, Rus ordusu Süphan dağının oralardan top sesleriyle birlikte köye akıyor. Top gülleleri köyün içine düşüyor. Güllenin biri de tam köyün ortasında büyük bir çukur açıyor. Çukurdan sıcak sular fışkırıyor. Top gülleleri gittikçe sıklaşıyor. Gölün içine de düşüyor. Gölden minare boyu sular fışkırıyor göğe doğru. Bir anda köy toparlanıyor, göç başlıyor. Doğuya, Bendimahi suyuna doğru yürüyorlar. Yolda, elele tutuşmuş, Hazalla Zübeyde, ikisi de yakın akrabamız. Zübeyde sonradan Tahir amcamın karısı oluyor. Bir top güllesi parçası geliyor kızların birbirine tutuşmuş ellerini alıyor götürüyor. Bendimahi köprüsüne geliyorlar ki, ne görsünler, ortalık kıyamet günü. Köprünün önüne insanlar yığılmış, taşmış... Millet köprüyü geçmek için birbirini kırıyor. Rus ordusu da arkalarında, gölü,

üstbaşlarındaki Esrük dağını, ortadaki düzlüğü toplar durmadan döğüyor. Yaralananlar, ölenler, kalabalıkta ezilenler... Ortalık toz duman... Ferman okunmuyor. Yorganlarını, döşeklerini suya atıp üstünden geçmeğe çalışanlar. Bir ara Luvan aşiretinin, yani bizim aşiretimizin Beyi olan babamın amcası Gulihan Bey babamı çağırıyor: "Buraya gel, Sadık," diyor. "Git de gölün kıyısındaki Hüseyini al gel. O, seni dinler, onu getirirsen ancak sen getirirsin."

Babam gerisin geri yola düşüyor.

Hüseyin Bey, babamın amcalarından birinin oğlu. Çok yakışıklı bir insan. Önce Vanda okuyor. Orasını bitirince İstanbula gidiyor. Oradaki yüksek okula giriyor. Birkaç yıl sonra köye dönünce bir tuhaf bir insan oluyor, hiç kimseyle, en yakın arkadaşı olan babamla bile ancak birkaç sözcük konuşuyor. Bir de her sabah tanyerleri ışımadan köyden çıkıyor, gölün üstündeki bir kayalığın üstüne oturuyor, gözlerini de suya dikiyor. Babam, arkasından köylüler onu izliyorlar, durumu görüyorlar. Babam birkaç kez onunla konuşacak oluyor, Hüseyin Beyse babama, en yakın akrabasına, sevdiği arkadaşına bir karşılık vermiyor, ona bir sözcük bile söylemiyor. Sonra köy işin aslını öğreniyor. İstanbulda, padişahlar şehrinde, periler sarayında Hüseyin Bey bir peri kızına karasevda bağlamış. İstanbulda, periler sarayında öyle kolay kolay buluşamıyorlarmış. Kız demiş ki Hüseyin Beye, sen git Vana, ben de oraya gelirim. Hüseyin Bey düşmüş yola, bir beklemiş, iki beklemiş kızın ne geldiği var, ne de geleceği. Özleminden köyde duramaz, ya Esrük dağını dolaşır ya da gölün kıyısında gezinirmiş. Bir gün gölün kıyısından sevinçle dönmüş. "Gelmiş, geldi, geldi, geldi, geldi," diye bağırmış. "Onun geleceğini biliyordum, biliyordum."

Ondan sonra Hüseyin Bey gölden artık hiç ayrılmaz olmuş. Her şafak vakti göle geliyor, kayalığın üstüne, aynı yere oturuyor, gözlerini de göle dikiyor, kırpmadan ortalık kararıncaya, gözgözü görmez oluncaya kadar gözlerini gölden ayırmıyormuş. Bu macera yıllar yılı sürmüş. Hüseyin Bey, gözlerini gölün sularına diker dikmez, gölün üstü aydınlanıyor, ışıkla doluyor, o ışıkların içinden peri kızının yüzü ortaya çıkıyor, Hüseyin Beyin yüzünde de, kızı görür gör-

mez güller açıyor, yüzü sevinç içinde kalıyor, mutlulukla doluyormuş.

Herkes gibi Bey de duymuş bu işi, "Bırakın, delikanlıya dokunmayın, bu işin başka bir hal çaresi yok, böyleyse böyle,"demiş.

O gün tanyerleri ışırken, bakmışlar ki, Hüseyin Bey gene yatağında yok. Babası demiş ki, "nasıl olsa ilerdeki kayasının üstündedir Hüseyin, oradan geçerken gider onu alır, öyle gideriz."

Babam Hüseyin Beyin kayasına varıyor ki, ne görsün, dizleri tutmuyor, oraya, kayanın üstüne çöküveriyor. Karşısındaki gölde de Hüseyin Beyin ölüsü yüzüyor.

Babam gelmiş Beye, "ölüsü gölün sularında yüzüyor Hüseyinin,"demiş. Arkadan düşman bastırıyormuş. Gidip de Hüseyin Beyin ölüsünü alıp gömmenin olanağı yokmuş. Bey çok olgun, İstanbulda okumuş, Mirmiran rütbesini taşıyan bir paşa olmuş kişiydi. "Bırakın, olduğu yerde kalsın, Hüseyin," demiş, "onun yeri orasıdır."

Bundan sonra, Hüseyin Beyin denizde kalan ölüsü üstüne türküler, ağıtlar, destanlar çıkarıldı. Efsane yolda gittikçe büyüyor, dal budak salıyor. Ben Abdal Musa adındaki ailenin dengbejinden Hüseyin Beyle peri kızı destanını.çok dinledim. O sabah, Hüseyin Bey sevgilisi peri kızıyla vedalaşmağa gidiyor, kızın yüzü her zamanki gibi suyun yüzüne çıkıyor. Hüseyin Bey ona hayran bakıyor. Sonra da ağlamağa başlıyor. Kız ona ilk olaraktan sesleniyor: "Neyin var, bugün yüzün karanlık, derd-ü bela içinde. Bunca yıl seni hiç böyle görmedim. Biz seninle bunca yıl aşk içinde, içimiz sevda dolu, içimizde mutluluk, bitip tükenmeyen... Bu ne hal?"

Hüseyin Beydir konuşmaz. Kız, üstüne üstüne gider. "Duymuyor musun top seslerini, bizim köyün hepsi kaçtı, ben de sana allahaısmarladık demeğe geldim. Haydi allahaısmarladık. Kavuşmamız öteki dünyaya kalsın."

Kız, "biz birbirimizden ayrılamayız. Ben bir peri kızı, sen bir insanoğlusun ama, Allah bizi birbirimiz için yaratmış."

Ve tanyerleri ışırken kız gölün sularının içinden sıyrılmış çıkmış. Çırılçıplak, göz kamaştırıcı, peri kızıymış ki peri kızı... Hüseyin ona

orada bakmış kalmış. Yerinden kıpırdayamamış. Kız Hüseyin Beyi elinden tutmuş, "işte bizim yerimiz burası. Biz birbirimizden ayrılamayız." Almış onu gölün içine götürmüş.

Başka bir türküde de bu son başka türlü anlatılıyordu. Bu sefer de Hüseyin Bey kızı denizden (bağışlayın, Kürtler Van gölünü hep Van denizi derler, benim de dilime öyle geldi) alıp getirmek için denize atlar. Kızı elinden tutan denizden çıkarır. Yazık ki, gölden çıkan öteki peri kızları ikisini alır geri denizin içine götürürler.

Hüseyin Bey efsanesi son yıllara kadar, yani Diyo Ana, Zübeyde, Zero, öteki yaşlılar ölünceye kadar ailede yaşıyordu. Şimdi bir tek Hazal sağ, hani bir gülle parçasının elini götürdüğü kız, bilmem o anımsıyor mu bu türküleri, bu olayı? Vanda daha bu destanlar, ağıtlar, türküler yaşıyor mu? Birçok türkü derlediğim Günseli köylü akrabam Mısto acaba Hüseyin Bey üstüne çıkarılmış bir türkü, bir ağıt, bir destan biliyor mu? Vana yolum düşerse Mıstoya soracağım. Ya da bu olayı duymuşluğu var mı?

Hüseyin Bey orada sevgilisi peri kızının evinde kalınca bizimkiler, arkalarında Rus ordusuyla Vana kadar geliyorlar. Van bomboş kalmış, siniler sinek yok. Anam derdi ki, "Vana girdik, ilk olarak bir şehir görüyorum, o da bomboş. Bu bomboş şehrin içinden geçerken bir korktum, bir korktum. Böyle ürkünç veren bir şey bütün ömrümde görmedim. Bir de Van hapishanesinde öldürülen eşkıya amcamın kanlı giyitlerini hapishane avlusunun kapısındaki çırılçıplak bir ağaca asmışlardı. Babam, biz kaçarken çetesini dağıtmış, eşkıyalığı bırakmış, bizimle birlikte yola düşmüştü. Ağabeyim Mahiro dağdan inmemiş, sonradan duyduğuma göre kocamın amcası oğlu yüzbaşı Reşit Beyin birliğine katılmış, Ruslara karşı savaşını sürdürmüş." Söylediklerine göre Yüzbaşı Reşit Bey kurmay yüzbaşıymış. Bitliste Ruslara karşı savaşırken alnından vurularak öldürülmüş. Bir İstanbullu, okumuş bir kız olan karısı aşireti bırakmamış, ölünceye kadar Beyin evinde kalmıştı. Ailede herkesin ayrı bir macerası vardı. Reşit Beyle karısının aşkı da olağanüstü bir macera. Mahir dayımın öldürülmesi de başlıbaşına bir macera.

Bizimkiler Van kalesinin dibinde bir hafta kadar kalıyorlar, on-

dan sonra da soluğu Diyarbakırda, Diyarbakırın köylerinde alıyorlar. Nedense, ne içinse, ben onun orasını bilemiyorum, anam da bilmiyordu, Mardinden aşağı çöle düşmüşler. Köyden ayrılırken epeyce paraları varmış. Anamın babasının da parası varmış. Anamın babası Aco çölde ölmüş. Babam üç kardeşmiş. En büyüğü Sadık, yani babam, ortanca Salih, en küçüğü de Tahir. Salihi de anamın babasından birkaç hafta sonra çölde yitirmişler, kumlara gömmüşler ölüsünü. Onun üstüne çıkarılmış ağıtlarda, yürek paralayıcı olan, onun ölmesinden daha çok onun çölün kumlarına gömülmüş olmasıydı.

Ailemin macerasını yazarken, bir de babamın anasından söz etmek gerek. Dediklerine göre babam bir metre doksandan daha uzun bir insandı, anasıysa küçücük bir kadın. Köyden yola çıktıklarında büyük anam hastaymış. Babam anasını sırtına almış, Vana kadar onu sırtında taşımış. Mezopotamya çölünü de böyle geçmişler. Atları olması gerek. Çünkü yaşamlarını anlatırlarken attan, hem de soylu atlarından çok söz ediyorlardı. Öyleyse babam anasını niçin sırtında taşıyormuş, ben buna birtakım sebepler aradım, sanırım buldum da. Anama söylediğimde de sebebi beni onayladıydı. Doğru olabilir. Tahir amcam da beni onaylamıştı. Atları varmış ya o atlara yataklarını öteki eşyalarını, yiyeceklerini yüklüyorlarmış. Anaları da atın birine binebilirmiş ya babam hasta anası incinmesin diye bir buçuk yıl, Vandan Çukurovaya kadar onu sırtında taşımış. Babamı ben de iyi anımsıyorum. O, uzun boylu adamlar azıcık kamburumsu, belki birazıcık da beli bükülmüş gibi olurlar. Babam tığ gibiydi. Güçlü bir görünüşü vardı. Yolda başlarından geçen en önemli, sonradan durmadan konuştukları olay ananın Mezopotamya çölünde yitişiydi. Bir sabah tanyerleri ışımadan kalkıyorlar ki, ana yatağında yok. Babam orayı burayı, yanı yöreyi araştırıyor ki, ana ortalarda yok. Göçmeye hazırlanıyorlar, denkleri toplamışlar ya ana ortalıkta yok. Gün kızdırıyor, öğlen oluyor, ikindiye varıyor, bütün, evde kim varsa, çöle düşüyor o gün, gün kavuşuncaya kadar arıyorlar, koydunsa bul. Babam o gece sabaha kadar uyumuyor, anasının adını çağırarak çölü dolaşıyor. Sabah oluyor, gene aramalar... Anayı o gün de bulamıyorlar. Üçüncü gün babam öğleye kadar hiçbir

yere kımıldamıyor, sonra da yerini buldum anamın, diye fırlıyor, geldikleri yöne koşarak yola düşüyor. O gün akşama doğru birkaç hurma bitmiş küçücük bir yeşillik gözüken bir koyağı uzaktan görüyor, ona doğru umutla koşuyor. Varıyor bakıyor ki anası bir hurma ağacının altında uyumuş. Onu uyandırmıyor, kendisi de zaten yorgunluktan ölüyor, o da anasının yanına kıvrılıyor. Gün ışırken bir de uyanıyor ki anası yok yanında, hemen koşarak yola düşüyor, o çöldeki çizgilere de yol denirse, eğer. Uzaktan yumulmuş, iki kat olmuş giden anasının karartısını görüyor. Ona yetişiyor. "Ana nereye?" "Ana konuşmuyor. Onu sırtına almak istiyor. Ana oğlunun sırtına binmemek için çırpınıyor. Hurmaların altına geliyor. Bir yerlerden bir parmak kalınlığında bir su kaynıyor. O da az ilerde çölün kumlarında uçup gidiyor. Bir su içip dinleniyorlar. Babam inatçı, durmadan anasının nereye kaçtığını soruyor. Ana edemiyor, öfkeyle karşılık veriyor oğluna: "Cehennemin dibine gidiyorum. Nereye gideceğim, elbette köyüme, gavurların içine gidiyorum. Onlar da insan, beni yiyecek değiller ya, siz kaçın, bakalım nereye kadar kaçacaksınız."

Böylelikle ana, Vandan Çukurovaya kadar oğlunun sırtından dört beş kez köyüne doğru kaçtı, oğullarına kök söktürdü. Bir seferinde aramadık yer bırakmadılar. Sonunda da onu bir karaçalı dikeninin içinde buldular. Onu oradan çıkarıncaya kadar da analarından emdikleri burunlarından geldi. Bu yaşlı hasta kadın o karaçalılığın içine nasıl girmiş, çalının köküne nasıl saklanmıştı, şaşılacak bir olay. Dikenler ananın her bir yanını parçalamıştı. Bu başına gelen kendi yüzündendi ya hiç alınmadı, sokurdanmadı, sanki hiçbir şey olmamış gibi, gene her zamanki döğüş çekişle oğlunun sırtına bindi. Hiçbir zaman oğlunun sırtına binmek istemiyor, kızıyor, bağırıyor, çağırıyor, çırpınıyor, onu bir atın üstüne bindirdiklerinde de düşüyormuş, halsizlikten atın sırtında duramıyormuş. Gene de inat ediyor, oğlunun sırtına binmiyor, gücü yettiğince yürüyor, hali kalmayınca da olduğu yere çöküyor, oğlu da onu geliyor sırtına alıyormuş. Büyük anam da babamın sırtında kendine gelinceye kadar ses çıkarmıyor, kendine azıcık gelince de feryad-ü figan, beni indir, di-

ye yalvarıyormuş. Babam onu yere indirince de yürüyor, direncinin sonuna gelince de yere sağlıveriyormuş. Anam her zaman diyordu ki: "Dünyaya böyle inatçı bir insan gelemez. Ben çok insan gördüm ya böyle bir insana hiç rastlamadım." Büyük anamın babamın sırtındaki maceraları, kaçmaları, kavgaları sürerken, çölde çok olaylarla karşılaşmışlar. Önce Gulihan Beyi Diyarbakırda bırakmışlar. Sonra birer ikişer köy yollarda dökülmüş kalmış. Çöle geldiklerinde bizimkiler tek başınalarmış.

Bundan sonraki yazdıklarım anamın, Hacer halamın, Tahir amcamın, Adanada dilencilik yapan kör bir adamın anlattıklarıdır.

Yolda gelirlerken çok, sakat, hasta, bitkin asker görmüşler. Çok da asker ölüsü. Bir yandan da savaş sürüyor, toplar patlıyor, ortalık toz duman. Çok da aç insan, çok da hırsızlık görmüşler. Bizimkiler, yolda herkesin hırsızlık yaptığını, hemen hemen bütün akrabaların, yalnız bizim ailenin hırsızlık yapmadığını söylüyor, bununla öğünüyorlardı. Çünkü bu ev Hacı Süleymanın eviydi. Hacı Süleymansa birçok kez Hacca gitmiş dini bütün bir kişiymiş. Babası Luvan Beyi Mehmet Ağa, ölürken, çocuklarını yatağının başına toplamış: "Ben ölüyorum çocuklarım, Beylik mühürünü de en büyüğünüz Hacı Süleymana veriyorum, inşallah hakkıyla Beyliğimizi sürdürür," demiş. Hacı Süleymandır: "Baba," demiş, "kusura kalma, ben beylik yapamam. Ben, bu kadar Hacca gittim, din uğruna, Allah yoluna bu kadar çaba harcadım, ben bu yaştan sonra tüyü bitmedik yetimlerin hakkını yiyemem, fakir fıkaraya zulmedemem."

Mehmet Ağa buna çok çok kızmış ama ne yapsın. Öteki kardeşlerinin hepsi de Hacı Süleymana kızmışlar ama ne yapsınlar. Tam bu sırada en küçük kardeş, Vanda, İstanbulda okumuş, yüksek okullar bitirmiş, birkaç yabancı dil bilen bir kişiymiş, "baba, mührü bana ver," diye Mehmet Ağanın elindeki mühre saldırmış, mührü babasının elinden almış, bu sırada da Mehmet Ağa son soluğunu vermiş.

Bizimkiler, bugün bile Hacı Süleymanın bu davranışıyla övünürler. Bizim evimize haram girmemiştir, diye. Biz Beyliği bile kabul etmeyen Hacı Süleymanın torunlarıyız, diye.

1951 yılında gazeteci olarak röportaj yapmağa Ernis köyüne gittiğimde baktım ki, bütün köy beş aşağı beş yukarı akrabam. Başka köylerden de anamın akrabaları geliyorlardı akın akın. Bunların birçoğunu ad olarak biliyordum.

Bir gün de mezarlığa gideyim, dedim. Bütün tanıdığım, tanımadığım, yani adlarını bilip bilmediğim akrabalarım orada yatıyorlardı. Şu şunun, bu bunun mezarı, diye gösteriyorlardı. "Hacı Süleymanın mezarı nerede?" diye sordum. "Onun mezarı yok," dediler gülümseyerek. "Son olaraktan, savaştan önce Hacca gitti, bir daha da dönmedi," dediler.

Birden aklıma geldi. Unutmuş gitmiştim, bizimkilerin uzun yıllardır bekledikleri büyük babamız Hacı Süleymanmış meğer. Şimdi çıkaramıyorum, babamın ölümüne kadar beklemişlerdi onu, demek.

Bir de sürülerce köpek. Sürülerce çocuk. Geçen yıl Amerikada çıkmış bir Ermeninin anılarında yazıyordu: O kadar çok köpek, o kadar çok çocuk kalmıştı ki ortalıkta, sanki bütün dünya çocuktan, köpekten ibarettir, sanırsın. Çünkü, diyordu, köpeklerin sürüleri yokolmuş, sahipleri sürülmüş savaşta ölmüş, öldürülmüş.

Mezopotamya çölü, Güney Doğu, Doğu Anadolu savaşta öldürülmüş, sürülmüş Ermenilerin, Kürtlerin, Türkmenlerin, Azerilerin, Yezidilerin, Nasturilerin, Asurilerin, Süryanilerin sürüleri yokolmuş köpekleri, babasız anasız kalmış çocuklarıyla dolup taşmıştı.

Aç, azgınlaşmış köpekler yüzlerce, binlerce sürüler halinde dolaşıyor, saldıracak hayvan, ceren, kurt kuş arıyorlardı.

Çocuklar da sürüler haline gelmişti, aç sefil, çırılçıplak... Sürüler halinde dolaşıyor, köylere kasabalara saldırıyor, yüzlerce çocuk, gözlerinin kestiği bir köye saldırıyor, bir yanından giriyorlar köyün, kasabanın, öbür yanından çıkıyorlar. Köyde yiyecek adına hiçbir şey kalmıyor. Çekirge sürüleri gibi. Ben bunun hikayelerini hem bizimkilerden, hem de bu olayları yaşamış birçok kişiden dinledim. Birinci Dünya Savaşının korkunçluğu olacak gibi değil. Hele bu savaşta Anadolu insanının çektiği.

Bizimkiler yolda gelirken bir çocuk yitmişti. Çok güzel bir çocukmuş. Yittiğinde ya sekizinde ya da dokuzundaymış.

Ben 1938'de Adanada ortaokulda okurken Adana Ulu Camisi önünde dilenen bir kişiye rastladım. Dilenci, bir gün baktım birisiyle Kürtçe konuşuyor, yanına yaklaştım, o zamanlar Kürtçem çok daha iyiydi, adını, memleketini, köyünü sordum. Karşıma o yitirilen çocuk çıktı. Kadirlideki akrabalara haber verdim, Şakir amca ona sahip çıktı, yardım etmeğe çalıştı.

Onun başından geçen olayları anlatmak zorundayım:

Bu çocuk yitince, ne yapsın, aç susuz kalmış, az önce sözünü ettiğim çocuklara karışmış. Çocuk sürüleriyle birlikte de dolaşmağa başlamış. Silahlı atlılar da bir yerde bir çocuk görmesinler hemen öldürüveriyorlarmış. Silahlı atlılar böyle çok çocuk öldürmüşler. Silahlı atlılar, göçmenleri, Yezidileri, daha çok Yezidileri öldürüyorlarmış. Yitik çocuk, bir şeyi hiç unutmuyordu. Gözleriyle görmüştü. Görmüş de yüreği paramparça olmuştu. Çölde bir tepe, Araplar çöldeki tepelere tel dikiyorlarmış. Çoluk çocuk, kadın erkek, kız delikanlı, yaşlı koca, koca karı tepeye doldurmuşlar yüzlerce insanı atlılar. Uçan atları varmış altlarında, parlayan kılıçları varmış ellerinde. Atlılar, ellerindeki uzun değneklerle tepenin yöresine halkalar çıkmışlar.

"Bunlara Yezidi diyorlardı," diyor yitik çocuk. "Gözlerimle gördüm onları. Ellerini göğe açmışlar, doğan güne dönmüşler, türküler, çok yanık türküler söylüyor, ağlıyorlardı. Atlılar, onların yöresine halkalar çizmişler, çekmiş gitmişlerdi. Ortalıkta bir tek atlı bile kalmamıştı. Tepenin üstündekiler kaçmıyorlardı. Biz çocuklar bir kum tepesinin arkasındaydık, oradan bunlara bakıyor acıyorduk. Ama bunlar kaçmıyorlardı. İçimizde bir Hasan vardı, o şehirliydi, her şeyi biliyordu. Bunlar Yezidi, dedi. Onun için öldürüyorlar onları. Ben çok Yezidi bilirim. Yezidiler, yörelerine çizilmiş halkayı geçip dışarı çıkamazlar. Onlar da biliyorlar, az sonra atlılar gelip onları öldürecekler. Gene de kaçamazlar. Hepsini öldürecek, paralarını da, her bir şeylerini de alacaklar. Burada görürlerse bizim hepimizi de öldürürler. Bizim paramız yok, Yezidi de değiliz ya bizi

de öldürecekler. Bütün çocukları da öldürüyorlar. Az bir zaman geçtikten sonra atlılar tozu dumana katarak çölden çıktılar, belki iki yüz vardılar. Biz iyice saklandık, kuma gömüldük. Atlılar tepeye çıktılar. Bir çığlık aldı dünyayı, dünya sarsıldı, indi indi çıktı. Öğleye doğru, tepeden bir tek kişinin iniltisi geliyordu. Hepsini kılıçla doğramışlardı. Tepeye koştuk, atlılar gözükmez olduktan sonra, vardık ki, bir çocuk on yaşlarında anasının ölüsü altında kalmış, çıkardık. Karnında yarası var. Hasan gitti köyden ilaç getirdi. Çocuk iyileşti, bizim aramıza katıldı. Köy soygunlarında, talanlarda, döğüşlerde en yiğidimizdi. Sonra da başımız oldu. Belki emrinde beş yüz altı yüz çocuk vardı. Hiç birimiz onun buyruğundan çıkmazdık."

Bu adamın, yani yitik çocuğun adına Kotey, diyorlardı. Ben Kürtlerde böyle bir ad olduğunu bilmiyorum. Belki lakabıydı. Belki bu adın bir anlamı var da ben bilmiyorum.

"Çok ölüm, çok kan, çok ateş gördüm. İyi ki bu dünyayı görmez oldum. Bu kanı göreceğime, keşki gözlerim daha önce kör olsaydı."

"Gözlerin ne zaman kör oldu?"

"Ekinler yandıktan sonra."

Ekinler yandıktan sonra... Ben bu olayı ta çocukluğumdan bu yana çok çok dinlemiştim. Dengbejler bile yanan ekinler üstüne destanlar çıkarmışlardı.

Ekinler başaktaydı. Sapsarı tarlalar dağlardan çöllere kadar uzanıyor, dünya sarı kıvılcımlar içinde çalkanıyordu. Göçmenler yola dökülmüş yürürlerken iki cephe arasında kaldıklarını geç anladılar. Sağdan soldan, önden arkadan yağmur gibi kurşunlar yağıyordu. Göçleri uzun bir göçtü, binlerce insan üstüste yığılmışlar, dört yandan gelen kurşunlardan nasıl sakınacaklarını bilemiyor, dönüp duruyorlardı. Uzaktan gelen top sesleri de gittikçe onlara yaklaşıyordu. O gece oldukları yerde kaldılar. Yerlerinden kıpırdayamadılar. Arada sırada karanlığın içinden çığlıklar geliyor, kimin öldüğü, kimin kaldığı bilinmiyordu.

Tanyerleri ışıdı ışıyacak bir top güllesi geldi kalabalığın ortasına düştü. Çığlıklar, parçalanan kollar bacaklar... (Bunca yıldır yazı ya-

zarım, azıcık da olsa yazma ustalığına eriştim, bu ekin yangınını birkaç kez yazmağa çalıştım, o, eski destancıların ustalığının yanına bile yaklaşamadım. Hep düşünüyorum, sanatın, ustalığın gücünü, ben sanatın gücüne yaşamın gücünden daha çok inanırım, acaba doğru mu? Destancılarınki de bir sanat değil mi, hem de on bin yıllık anlatım sanatından gelmiyorlar mı onlar? Dört yandan da hem top mermileri, hem de kurşun yağıyor. Kalabalık can havliyle bir açılıp bir kapanıyor. Kurşunların arkasından da bir yangın başlıyor. Bir ateş düşmüş düz ovaya, kaptırmış, hızla dört bir yandan saldırıyor. İnsanlar, kurşun, top yağmuru altında, bir de dört yanı sarmış gelen ekin yangınının ortasında... Dön ha dön... Çığlıklar, ağlamalar, inlemeler...

Anam derdi ki: "Nasıl kurtulduğumuzu daha bilemiyorum. O zaman da nasıl yangından çıktığımızı düşünmüş düşünmüş bulamamıştık."

"Ben bu yangında yittim." dedi Kotey, "neredeydim, ne yapıyordum, bilemiyordum. Tek başıma öylesine korkmuştum ki... Çöl, gökler kadar uzak, ıssızdı. Uzaklardan top sesleri geliyordu. O kadar çok koşmuştum ki, yangın bir yerlerde kalmıştı. Ben de bir yarın dibine sığınmıştım. Sığınmış, oraya büzülmüş, bir topak kalmıştım. Bir ses, bir soluk bekliyordum. Arada sırada uzaktan top sesleri geliyor sonra da kesiliyor, ortalık ıssızlıktan çın çın ötüyordu. Sonra birden ayak sesleri duydum, ayağa kalktım sevinçle, bir çocuk kalabalığı geliyordu, çölden aşağıdan. Yanıma kadar geldiler, yüzleri kapkara is karasıydı, hepsinin de... Giyitleri de yanmıştı birçoğunun... Bana acıyarak baktılar. Sonradan öğrendim ki, benim yüzüm de onlarınki gibi. Karıştım çocuklara, hepimiz açtık. Gece yarısına doğru gündüzden göz koyduğumuz Bedevi çadırlarına tuzağa geçtik. Gece yarısı olunca da... Bedevilerin ceren tutan atları, azgın köpekleri, tabancaları, tüfekleri vardı. Bir de atıcılardı ki, uçan turnayı gözünden vurabilirlerdi. Ne yapalım, açlıktan ölüyorduk. Bedevi obasını basacaktık. Gecenin karanlığında saldırdık. O kadar ustalaşmışlardı ki çocuklar, çadırların dibine varıncaya kadar köpekler ne bizim kokumuzu alabildi, ne bizden bir ses duyabildi. Birden

saldırdık, bir göz açıp kapayıncaya obada ne var ne yoksa aldık kaçtık. Arkamızdan tüfekler patladı. Biz çöle dağılmıştık. Gizliye yattık. Atlanan Bedeviler bizim bir tekimizi bile bulamadılar. Sabah olduğunda biz başka bir yerdeydik. Bir su başı bulduk. Çocuklar buralarını avuçlarının içi gibi biliyorlardı. Şu başında rahat rahat karnımızı doyurduk. Gene de bütün çocuklar korkudan deliriyor, ölüyorlardı. Yemek yerken bile ürkek kuşlar gibiydik. Sonra, ben bu çocuklardan ayrılmadım... Taaa Besniye kadar. Köyler kasabalar bastık, evler yurtlar talan ettik. Talan ettiğimiz köylüler bizi atlara binip izliyorlardı. Yakalayınca da öldürüyorlardı. Bir kasabaya saldırdık. Bir sabahtı. Bir ucundan girdik kasabanın öbür ucundan çıktık. Kasabalılar ardımıza düştüler. Çok arkadaşımızı öldürdüler. Bir adam beni de yakaladı, tabancası elinde, sıkacakken vazgeçti, atından indi yanıma geldi, sevindim beni öldürmeyecek, diye. Yüzüme bir süre baktı, yazık, dedi, seni öldüremeyeceğim. Ne güzel bir çocuksun, Allah da seni ne yakışıklı yaratmış. Ben bu sesleri duyunca daha çok sevinmiştim. Sonra adam belinden hançerini çekti, beni yakaladı önce sağ gözüme soktu, sonra da sol gözüme. Bayılmışım, ne kadar baygın kalmışım bilmiyorum. Beni çocuklar uyandırdı. Seslerinden anladım, bizim çocuklar değillerdi. Üç yüz, dört yüz kişi olduklarını söyleyen daha kalabalık bir çocuk topluluğuydu. Nereye gittilerse beni de bırakmadılar, birlikte götürdüler. Bir köyde de baktırdılar. Cerrah gözümü iyi ettikten sonra beni gelip aldılar. Cerraha para da verdiler. İki üç yıl sonra hükümet geldi bizi topladı. Öteki çocukları okullara verdiler. Ben de burasını, Ulu Caminin önünü mekan tuttum. Allah razı olsun, cemaat bana baktı. Benim gibi yitmiş, benim gibi gözden olmuş bir kızla tanıştım, evlendim. Üç çocuğumuz var."

Koteyin hikayesi beni çok heyecanlandırmıştı, üzmüştü. O kadar üzülmüştüm ki bu olaya, bu olayı ilk olarak yazıyorum, hiçbir romanıma koyamadım Koteyin hikayesini. İnsanlara kıymak olurdu bu. İşte görüyorsunuz vazgeçtim bu düşüncemden. İnsanoğlu, her kişinin yaptığından sorumlu olmalıydı. Böyle olayları bilmeleri insanların belki bir gün işine yarardı. Yoldaki önemli olaylardan biri-

si de babamı camide vuran çocuğun ormanda bulunuşuydu.

Ormanda bir pınarın başına konuyor bizimkiler. Babam birkaç gün sonra Çukurovada olacaklarını biliyor. Niçin Çukurova? Gaziantep, Maraş, Urfa, Diyarbakır, Ege kıyıları değil de Çukurova? Sebebini sordum soruşturdum ya bir türlü bulamadım. Birinci Dünya Savaşında Doğu Anadoludan kaçan Kürtlerin birçoğu Konyaya, Denizliye, Afyona, İzmire kadar gitmişler, Ankaraya varmışlardı. Bir kolları o kıraç Bayburtu bile yurt tutmuştu. Her neyse, biz gelelim çocuğa. Anam, Urfa cehenneminden kurtulup İslahiyenin ormanlıklı serin dağlarına ulaştıklarında sevincinden düğün bayramı ettiklerini söylüyordu. Orada, pınarın başında sıcak sularla yıkanmış, çamaşırlarını yıkamışlar, arınmışlar, kurunmuşlar, yakınlarındaki çadırlardan bir kuzu almış kesmişler, pirinç pilavı yapmışlar, aşağıdaki köyden bal bile kestirmişler, yani dört başı mamur görkemli bir şölene oturmuşlar. İşler yolunda gitmiş ya paraları da hiç kalmamış. Çukurovaya ulaşınca ne yiyecek, ne içecekler, hemen de iş bulunmaz ya... Babam böyle endişe içinde düşünürken, anam işi anlamış, babama demiş ki, "endişelenme hiç," demiş, "buraya kadar elimizi harama uzatmadık, bir buçuk yıl, o kadar yok yoksulluk çektik de... Bundan sonra da uzatmayacağız." Belindeki kemeri çıkarmış babama uzatmış. Babam, "olmaz," demiş, "bu senin evlenme armağanın. Tek kardeşinin armağanı, bunu alamam."

"Her şeyimizi, evimizi, malımızı mülkümüzü, yurdumuzu yitirip buralara kadar gelmedik mi?" Kemeri babamın ayaklarının dibine atmış, "bu da sana kurban olsun," demiş. "Çalışır gene kazanırız."

Babam: "Bu çok değerli bir kemer, buralarda bunun değerini bilen bulunur mu ki?" diye üzülmüş.

Anam:

"El elden üstündür arşa kadar. Var yokla ki, el alemde kimler var!"

En sonunda konuşa konuşa babamı kandırmış, babam kemeri Çukurovaya inmeden, müşteri bulursa satmağa karar vermiş. Yakınlardaki, çadırlarını kurmuş yörük obasına gitmiş, yörük ağasının

çadırına varmış. Ağaya kemeri göstermiş, hal böyle böyle, demiş. Yörük ağası kemeri almış, evirmiş çevirmiş, uzun uzun, hayran, kemere bakmış, "bana öyle geliyor ki Ağa," demiş, "bu kemer çok pahalı bir kemer, bunu alacak bir adam buralarda değil, Adanada, İstanbulda bile zor bulunur." Sonra kemere bakarak bir süre düşünmüş, "bunu buralarda alabilse alabilse Pazarcık Beyi Hurşit Bey alabilir. Çok ağa bir adamdır, cömerttir, insandır, seni de hiç aldatmaz."

Babamdır, eve gelmiş, anama nereye gideceğini söylemiş. Hurşit Beyin evi ilerilerindeymiş. Oraya varmış. Hurşit Bey babamın macerasını öğrenince onu çok iyi karşılamış. Buyur etmiş, güzel yemekler çıkarttırmış ona, birlikte yemek yemişler. Ondan sonra babam, "hal böyle böyle Hurşit Bey," demiş. Hurşit Beydir kemeri eline alınca gözleri fal taşı gibi açılmış. "Ben bu kemeri alamam," demiş. "Benim bu kemeri alacak kadar param yok. Bu kemer ancak Padişahlara layık bir kemer. Biz kimiz, bu kemeri almak kim!" Babam dayatmış. Nuh demiş de peygamber dememiş.

Hurşit Bey kemeri almış karısına götürmüş, oradan da iki kese altınla dönmüş. "Bu para senin kemerinin karşılığı değil. Bana söz ver, ne zaman bu kadar paran olursa gel, kemerini al."Böylece söz kesmişler, el sıkışmışlar. Babam sevinç içinde merdivenlerden aşağı inerken Hurşit Beyin Hatunu yolunu kesmiş, ona bir kese altın daha uzatmış, "bu kemere bu da az," demiş. "Ne zaman paran olursa gel, bu kemer senindir. Haydi güle güle, yolun açık olsun."

Eve gelmiş, anam onun kemeri sattığını yüzünden anlamış.

Babam: "Kurtulduk," demiş. "Şimdi artık çok paramız var."

O sevinçle göçü yüklemişler, bir yarım saat gitmişler ki, yolun solundaki çalıların arasından bir inilti gelmiş.

Büyük anam her zamanki gibi babamın sırtındaymış.

"Bir inilti duydum," diye babama söylemiş. "İndir beni de var bak çalıların arasına kimdir bu inileyen."

Babam anasını sırtından yere indirmiş, çalıların arasına gitmiş bakmış. Bakmış ki, bir çalının dibine sokulmuş, bir avuç kalmış, bir deri bir kemik bir çocuk. Çocuk ölü, ne ses, ne soluk.

Anasına gelmiş: "Orada çalıların içinde bir çocuk ölüsü, ne yapabiliriz ki?" Babam bunu tam söylerken, o inilti gene duyulmuş. Babam çalılığa varırken, inilti gene kesilmiş. Bu iş birkaç kez daha yinelenmiş.

Büyük anam kıyameti koparmış. Açmış ağzını yummuş gözünü. "bir Müslümanın ölüsü böyle dağda kalamaz, kurda kuşa, çakala köpeğe yem olamaz. Onu gömmeden, buradan bir yere gidemem."

Çarnaçar babam gitmiş ölüyü kucaklamış ki, ölü babamın kucağında gözlerini açmış. Sonradan çocuk, niçin işi çakal öldüye vurduğunu söylemiş. O, çocukları her gördükleri yerde öldüren atlılar var ya, çocuk, babamı onlardan sanırmış. Çocuğun adını sormuşlar, fısıltı halinde, ancak, adım Yusuf, diyebilmiş. Çocuğun her bir yeri çürümüş. Yaralarında kurt kaynaşıyormuş. Göçü oraya çözmüşler. Anam teker teker çocuğun kurtlarını ayıklamış, pınarın başına bir kazan kurmuş, su kaynatmış, çocuğu tepeden tırnağa yumuşlar. Büyük anam otlardan, reçinelerden ilaçlar yapmış, çocuğun yaralarını o ilaçlarla sıvamışlar. Yedirmişler içirmişler, çocuk ilk olarak, kendine gelmiş, babamı görünce de gülümsemiş. Orada, çocuk kendine gelsin, diye üç gün beklemişler, çocuk birazıcık kendine gelince de yola düşmüş Osmaniyeye gelmiş, Yusufu orada doktora götürmüşler. Doktor ilaçlar vermiş, "bu çocuk iyi olacak, çok güçlü bir yaratılışı var," demiş. Bizimkiler buna çok sevinmişler.

Yusuf babamı camide öldürdükten sonra anam, durmadan bir kargışta bulunuyordu: "Büyük ana mezarında yatamasın, kemikleri çatırdasın da cehennemde yansın. Her şey onun yüzünden oldu." Bu kargışını da Nigar Hatun ölünceye, son soluğunu verinceye kadar yineledi.

Osmaniyeden göç Toprakkaleye varıyor. Buradan da Kadirliye geçecekler. Çünkü kemeri satın alan Hurşit Bey babama bir mektup vermiş. Kadirlide çok Ermeni varmış. Ermeniler gidince tarlaları, evleri, hazineye kalmış. Bu tarlalar, evler de göçmenlere veriliyormuş. Babam mektubu okuyunca bu evler bir süre için kendilerine verilecek sanıyor. Öyle bedavadan evlere, tarlalara konacakları hiç aklına gelmiyor.

Toprakkaleye vardıkları sabah büyük anam anamı çağırıyor, "kızım Nigar," diyor, "kocana söyle burada benim için beyaz badanalı bir ev bulsun. Ev güzel, iki katlı bir ev olmalı. O eve az bir süre için yerleşelim." Babam hemen anasının isteğini yerine getirmiş. Dayalı döşeli bir ev. Ev bir Türkmen Beyinin konağı, babam, anasının isteğini ona anlatınca adam hemen evi bize terkedivermiş. Bizimkiler ikindi üstü eve yerleşmişler.

Büyük anam: "Nigar kızım," demiş anama, "şimdi bir su ısıt, beni iyice yıka. Sonra da heybelerden en güzel giyitlerimi çıkar. Gerdanlığımı, altın hırızmamı, halhallarımı, bileziklerimi de getir."

Büyük ana böylece o gün akşama kadar, giyinmiş, kuşanmış, Türkmende, gelin gibi olmuş, derler ya, gelin gibi olmuş.

"Nigar kızım, ibriği getir aptest alacağım."

Anam istediğini yapmış.

Büyük ana akşam namazını kılmış. Yatsı namazına durduğunda da, hane halkına, "siz gidin uyuyun, ben bu gece çok uzun bir namaz kılacağım," demiş.

Sabahleyin uyanmışlar, büyük anam postunun üstünde secdeye varmış öylece kıpırdamadan duruyor. Babam, anasının yanına varmış ki, Hırde Hatun dünden ölmüş.

Onu oraya Toprakkale mezarlığına gömmüşler.

Anam, "Hacı Süleymanın karısı da böyle öldü, o, mezarında yatmasın," diyordu ondan her söz açıldığında.

Kadirlide Karamüftüoğlu Arif Bey İskan Komisyonu Başkanı. Babam Hurşit Beyin mektubunu ona veriyor. Arif Bey mektubu okuyunca babamı çok iyi karşılıyor, yanına bile oturtuyor, bir de kahve ısmarlıyor. Ona bu Kürdü kim göndermiş ki, gök gibi gürleyen Hurşit Bey göndermiş. "Bak Kürdoğlu, sana bir konak veriyorum ki kasabanın en güzel konağı. Sana tarlalar veriyorum ki, ovanın en bereketli toprakları. Sen kardeşimiz, büyük hürmet ettiğimiz Hurşit Beyden geldin çünkü. Ben ona senin gibi bir adam göndersem, o da benim gönderdiğim adamımı baş tacı eder. Ben de sana Semailin konağını, tarlalarını veriyorum."

"İstemem."

Arif Bey, bir deri bir kemik bir adam. Sinirli mi sinirli.

"Öyleyse niçin geldin buraya? Bu mektubu bana niçin getirdin?"

"Beni bir yere yerleştir, diye."

"Yerleştiriyorum ya işte. Hem de en iyi eve."

"Ben ev istemem."

"Niçin?"

"Anam dedi ki?"

Arif Bey küplere biniyor.

"Anan sana ne dedi?"

"Anam dedi ki, yuvasından atılmış kuşun yuvası başka kuşa hayretmez."

"Onlar kuş değil Ermeni."

Babam:

"Kuş."

Arif Bey:

"Ermeni."

Kuş, Ermeni, Ermeni, kuş, bu tartışma bir süre sürmüş gitmiş. En sonunda Arif Bey çileden çıkmış, Hurşit Beyin mektubunu yırtmış, öfkeyle de çiğnemiş, bütün sesiyle bağırıyormuş, mektubu ayaklarının altında çiğnerken, "işte böyle olur Hurşit Bey, işte böyle olur bu vazalak Kürtleri bana gönderirsen. İşte, işte böyle olur."

Hemen oradan iki candarma çağırmış, babamı göstermiş, "bunları alın doğru kayalık Hemite köyüne götürün." O zamanlar Hemite Osmaniyeye değil Kadirliye bağlıymış.

Candarmalar bizimkileri, kayalık Hemite köyüne götürmüşler.

Babam her zaman, her yerde söylermiş, "Allah anamdan, Ermeniden, kuştan razı olsun, beni bol kayalıklı Hemite köyüne gönderdiler, ben bol insanlıklı bir köye düştüm."

Köylüler bizimkilere on beş yirmi gün içinde güzel bir huğ yapıyorlar, sıvıyorlar, döşüyorlar, neleri eksikse tamamlıyorlar. Bu huğları ben iyi bilirim. Duvarları, yani çitleri kamıştan, damı sazdandır. Bizim köyde renk renk toprak vardır. Mavi, sarı, kırmızı. Gönlü isteyen istediği renkte evini boyayabilir. Şimdi o huğlar, güzelim

yapıların yerini taş damlar, çinko damlı evler aldı.

Ailenin bir buçuk yıllık Çukurovaya iniş macerasından sonra şimdi doğduğum bölgenin, benim ve romanlarımın ülkesinin anlatımına geçebilirim.

Ben Kilikyanın bir köyünde doğdum. Burası eski çağlarda çok önemli bir bölgeydi. Saint Paulün doğduğu Tarsus Kilikya ovasının Akdenize yakın bir düzlüğünde. Bugün de büyücek bir şehir. Cicero Kilikya Valisiydi. Ünlü Diyoskorides (Dioscorides) çağının en büyük hekimi bir Kilikya şehri olan Anazarbosta doğdu. Bugün bu şehrin harabelerinin adı, Anavarza. Kilikyanın şimdiki adı Çukurova. Çukurova, Akdenizle Toros dağları arasındaki düz, çok bereketli bir ovadır. Ova, Ceyhanın (eski adı: Pyramos) Seyhanın (eski adı: Saros) dağlardan indirdiği topraklardan oluşmuştur. Yıllar geçtikçe ova Akdenizden durmadan alıyor, Akdeniz küçüldükçe ova genişliyor. Roma çağında Tarsus deniz kıyısındaymış. Şimdi kırk kilometre içerde. Ben, Tarsusu iyi bilirim, bunun böyle olduğuna bir türlü inanamadım. O kayalık Toroslardan bu kadar çok toprağın gelebileceği, hele gençliğimde, benim aklıma bir türlü sığmamıştı. Sonra bütün ovanın, çünkü çok eskilerde Akdenizin kıyıları Toros eteklerinden başlarmış, dağlardan indiğini öğrenince daha çok şaşaladım. Şimdi Toroslarla Akdeniz arası kimi yerlerde yüz yirmi, yüz elli kilometre. Sanırsam benim doğduğum köy olan Hemite köyü de kuşbakışı Akdenize otuz kilometre kadar uzaklıkta. Köyüm Çukurovanın karnına doğru yürümüş kayalık bir dağın koyağında. Kayalar çok mavi, çok mor... Önünden Ceyhan ırmağı akıyor. Koyağın günbatısındaki sivri kayalığın üstünde de bir ortaçağ kalesi var. Ceyhan ırmağının ötesi Akdenize kadar hep deniz gibi gözüken, mavileyen düz ova. Bu ova mevsimine göre çok sarı, çok yeşil oluyor. Ama her zaman onda, günün birkaç saatinde de olsa, bir mavi görmek mümkün. Benim doğduğum zaman köyüm altmış evlikti. Bu köyün halkı Türkmendi. Ve buraya 1865'te yerleştirilmişti. Bu yerleşmenin macerası uzundur. Osmanlılar, Suriye, Mezopotamya ovalarında kışlayan, yazın da Toroslara, Orta Anadolu yaylalarına çıkan, Orta Asyadan geldiklerinden bu yana yaşamlarını böyle göçebe sür-

düren, çok kalabalık olan, kesin bilgi yok, yalnız bir milyondan fazla oldukları sanılan bu Türkmenleri toprağa yerleştirmek istedi. Osmanlı İmparatorluğunun göçebeleri yerleştirme, toprağa bağlama politikası uzun sürelerden bu yana sürüp geliyordu. Ve Türkmenler yerleşmelere karşı koyuyorlardı. Çünkü Türkmenler toprağa yerleşince vergi verecekler ve asker olacaklardı. Bu da onların işine gelmiyordu. Yerleşmeğe karşı koyan Güney Türkmenlerine karşı Osmanlı Fırka-i İslahiyeyi gönderdi. Bu büyücek bir orduydu. Toroslardaki Kozanoğlu adındaki aşiret beyi başkanlığında bütün ova Türkmenleri bileşerek Fırka-i İslahiyeye karşı koydular. Türkmenler, savaşı dağlar yerine ovada kabul edince yenildiler. Büyük bir kırım oldu. Osmanlı yenilenleri ovaya doldurup dağ yollarına karakollar kurdu. Ovaya hapsedilmiş yüzbinlerce Türkmen sıtmadan, sıcaktan, alışmadıkları iklim koşullarından dolayı, ovanın havasına alışıncaya kadar yarı yarıya kırıldılar.

Hemite köyü de bu günlerde Hemite dağının koyağına yerleştirildi. Ben, bu köyde 1923'te doğduğumu sanıyorum. Bana nüfus cüzdanı ilkokulu bitirdikten sonra verildi. Nüfus kağıdımda 1926'da doğduğum yazılı. Yanlış olduğunu biliyorum. Sonradan uğraşarak doğum tarihimin 1923 olduğunu saptadım. Belki de tam tamına doğru değildir. Ama ne yapayım, yaşımı doğru saptayacak elimde hiçbir belge yok. Bir de köylüler yayladan geldiklerinde doğmuşum. Bizim Çukurovalılar o zamanlar yayladan ekim sonlarında dönerlerdi. Bu kesin.

Sizin sandığınız gibi ben Kürt toprağında doğmadım. Babam, anam Doğu Anadoludan, 1915'te Rus ordusu Vanı işgal edince, oradan bir buçuk yılda Çukurovaya gelerek bu köye yerleşmişler. Köyde bizimkilerden başka Kürtçe konuşan hiç kimse yoktu. Ben kendimi bildiğimde Kürtçe sadece bizim evin içinde konuşuluyordu. Ben doğduğumda babam çok yaşlı, belki elli yaşın üstündeydi, anam da çok gençti. On yedi yaşında. Evde babamın bir kardeşi, onun karısı, bir de akrabaları bir genç kız vardı. Amcamın karısının bir elini Vanda bir top gülle parçası almış götürmüştü. Aile bir bey ailesiydi. Ailenin mensup olduğu Luvan aşiretinin son beyi Gulihan

Bey babamın amcasıydı. Ailenin soy kütüğü epeyce karışık. Ailenin Vana bir yandan Orta Anadoludan, Seydişehirden geldiği söylenirken, bir yandan da İstanbul yakınındaki Bursadan geldiği söyleniyor. Bir söylentiye göre de aile Seydişehire Kafkasyadan, oradan da Bursaya, oradan da Vana gitmiş. Bu sürgün aşiretin Beyi Mustafa Bey Luvan aşiretinin Beyinin kızıyla evlenmiş. Mustafa Bey Türkmen, Luvan aşireti Kürt. Mustafa Beyin küçük kardeşi Halil Bey de Van ilinin Muradiye ilçesinin Kaymakamı olmuş. O gün bugündür de ondan bir haber çıkmamış. O, yitmiş gitmiş. Babamın amcası aşiret beyini ben tanıdım. Tanıdığımda çok yaşlıydı ve Şeyh Sait İsyanından dolayı Vandan Adanaya sürülmüştü. Anamın babası, kardeşleri, ailesinin bütün erkekleri eşkıyaydı. Anamın babasının aşiretinin adı Kızıkan aşiretiydi ve Türkiye İran sınırındaki köylerde oturuyorlardı. Aşiretin köylerinin bir kısmı Türkiyede, bir kısmı İrandaydı. Dayım Doğu Anadolunun, İrandan Kafkasyaya kadar en ünlü eşkıyası Mahiroydu. Sanırsam yirmi beş yaşlarında vuruldu. Onun üstüne çıkarılmış çok destan dinledim. Beni, ailemin yaşamında en çok etkileyen anamın amcasının macerasıdır. Romanlarımın kimi parçalarında bu olayın epeyce etkileri vardır. Anamın amcası on beş çetesiyle Süphandağı yamaçlarında dolaşan ünlü bir çetebaşıdır. Bir gün candarmalar onu çetesiyle birlikte yakalamış Van hapishanesine atmışlar. Hapishane gölün kıyısına yakın bir yerdedir. Eşkıyalar aylarca çalışarak, gölün kıyısına çıkan bir tünel açmışlar. Bir gece şafağa karşı anamın amcası, çeteleriyle birlikte bu tünelden kaçma uğraşında. Arkadaşlarına, "haydiyin arkadaşlar, beklediğimiz gün geldi, tünel bitti, çıkalım artık," demiş. Arkadaşları korkmuşlar, aylarca kazılan tünelden çıkıp kaçmak istememişler. Amca, arkadaşlarına kaçmak için çok diller dökmüş, onları bir türlü kandıramamış. Edememiş, en sonunda kendisi tünelden çıkmış göl kıyısına gelmiş. Ama kaçamamış. Arkadaşlarını bırakıp gitmeyi içi götürmemiş. Geriye, hapishaneye dönmüş. Gene arkadaşlarına diller dökmüş, onları gene kandıramamış. Böylece gün atıncaya kadar gölle hapishane arasında mekik dokumuş, arkadaşları Nuh demişler de Peygamber dememişler. Gün ışırken nöbetçi amcayı görmüş,

onu vurmuş, yaralı amca, koşarak nöbetçiye ulaşmış, silahını elinden almış. Kurşun seslerine gelen öbür candarmalarla öğleye kadar çarpışmış, sonra da vurulup ölmüş. Ondan sonra efsane başlıyor. Subaylar bu adamın yürekliliğine şaşırmışlar. Bu kişi ne kişidir ki, hapishaneyi deldiği halde, salt arkadaşlarını bırakmamak için canını vermiş, demişler, göğsünü yarmışlar, bakmışlar ki, göğsünde dört yürek... Sonrasını anam anlatıyor, "bizim göçümüz Van şehrinin içinden geçiyordu, biz düşmandan kaçarken. Hapishanenin önüne geldik, hapishanenin büyük kapısında bir ağaca bir adamın giyitleri asılıydı. Akrabaları gelip görsünler de giyitleri gelsinler alsınlar, diye. Babam, amcamı tanıyan herkes ağaçta asılı giyitlerin amcamın giyitleri olduğunu hemen bilmişlerdi. Yalnız giyitlere sahip çıkamadılar. Bunun, hükümetin bir tuzağı olduğundan kuşkulandılar ve amcamın giyitleri orada, ağaçta asılı kaldı."

Ben dört buçuk yaşındayken, babam camide namaz kılarken onu, Vandan gelirken ölümden kurtarıp besleyip büyüttüğü Yusuf adındaki oğulluğu yüreğinden bıçakladı. Babam çok uzun boylu bir adamdı. Belki bir doksan boyunda. Geniş omuzlu... Onu böyle anımsıyorum. Çocukları da çok severdi. Bütün köyün çocuklarına şehirden, her birisine ayrı ayrı armağanlar getirirdi. Ben babamın camide, o, namaz kılarken yanındaydım, hançerlendiği akşamdan sonra, sabaha kadar yüreğim yanıyor, diye ağladım. Ardından da kekeme oldum ve on iki yaşıma kadar zor konuştum. Yalnız türkü söylerken kekemeliğim geçiyordu. Hiç kekelemiyordum. Kitap okurken de, okur yazar olduktan sonra, hiç kekelemedim. On iki yaşımdan sonra kekemeliğim geçti. Nasıl, ne zaman geçti hiç anımsamıyorum. Babam ölmeden bir yıl önce de, babam benim için her yıl kurbanlar kestiriyordu, o yıl da kurbanlar evin avlusuna getirilmiş, koyunların ayakları bağlanmıştı. Halamın kocası da bir koyunu kesmiş karnını yarıyordu ki, bıçak deriden kaydı, ben karşısında duruyordum, bıçak benim sağ gözümün üstüne saplantı, o gözüm görmez oldu. Babamın ölümü de beni çok üzdü. Babamın ölümüne uzun yıllar inanmadım ve onun mezarına hiç gitmedim. Uzun yıllar mezarlığın yanından bile geçmedim. Öldüğünden dolayı da ona de-

rinden kırıldım, küstüm. Herkesin babası yaşarken benim babam neden öldürülmüştü, bunu da bir türlü anlayamıyordum. Babamdan çok şey kalmıştı. Amcam Tahir çok iyi bir adamdı. Paraları dağıttı. O kadar zenginlik dört yılda nasıl bitti, kimse bunun farkında olmadı. Amcam bu sırada anamla evlendi ve iki karısı oldu. Evde de hır gür başladı. Evde ve köyde bir tek dokunulmazlığı olan kişi varsa o da bendim. Köyün çocuklarını türlü maceralara sürüklüyordum. Öteki köyden karpuz kavun hırsızlıkları, dağlarda kuş avlamalar, köyün bütün çocuklarını ardıma takarak, dağlardan mantar, böğürtlen toplamalar, akla gelmeyecek türlü yaramazlıklar. Köyün çocukları büyülenmişcesine ardıma takılmışlar, her istediğimi yapıyorlardı. Bir de yeşil gözlü, sert, diken diken saçlı bir arkadaşım vardı, Mehmet. Komşumuz, ortağımız olan avcı İsmail Ağanın oğluydu. Onunla kafa kafaya vermiş ortalığı altüst ediyorduk. Sekiz yaşıma geldiğimde artık köyün en fakirlerindendik. Artık ben de öteki köy çocukları gibi hep yalınayak geziyor, ayakkabı giymek zorunluğunu duymuyordum. Eski ayakkabılarım sayısızdı. Onlar, evin bir köşesinde kalmışlar, kimse yüzlerine bakmıyordu. Babam sağlığında, istediğim için, iki kır at koşulu pırıl pırıl bir fayton almıştı. Babam öldükten sonra o fayton, benim çok sevdiğim araba avlunun ortasında kalmış, güneşin, yağmurun altında kararmış, çürümüş, tavuklara folluk olmuştu.

Mehmedin babası İsmail Ağayla da ortak olmuştuk. Onların tarlaları vardı, bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Yalnız bir at arabamız, iki atımız, birkaç ineğimiz kalmıştı. Anamda çok altın olduğu söyleniyordu. Sonradan, ben ilk hapse girdiğimde, yıllar sonra o çok dedikleri altınlardan bir kısmını bana verdi. Topu topu on bir Osmanlı altınıydı. İsmail Ağa tarlasını veriyor, biz ekiyor biçiyor, hasat ediyor, ürünün yarısını ona veriyorduk. Mehmet de, ben de buna başkaldırıyorduk ya, elimizden hiçbir şey gelmiyordu.

Sonra bir gün köye bir çerçi geldi. Köylü kadınlara istediklerini borca veriyor, bir deftere de yazıyordu. Sanırsam sekiz yaşındaydım. Çerçiye sordum, bu yaptığın ne, diye. Yazı olduğunu, sonra okuyup unutmayacağını söyledi. Bu sıralar ben bölgedeki halk şair-

leri gibi şiirler söylemeğe başlamıştım. Anam buna karşı koyuyordu. Evin övüncü de büyük Kürt Halk Şairi, destancısı Abdele Zeynikinin Vanda bizim eve gelip destan söylemesiydi. Bütün ev diline pelesenk etmişti. "Bu ev Abdale Zeynikinin diz çöküp destan söylediği evdir." Benim gözümde Abdale Zeyniki bir ermiş olmuş çıkmıştı. Öyleyse anam öyle bir ermişin yoluna giden oğluna niçin izin vermiyordu? Bu övündükleri adamın? Eve gelen Kürt destancılar da çoğunlukla Abdale Zeynikiden söylüyorlardı. Abdale Zeynikinin yaşamı da efsanelere karışmıştı. Her eve gelen, destancı Abdale Zeynikinin yaşamı üstüne bir efsane getiriyordu. Ben, hiç kimseyi dinlemediğim gibi, anamı da dinlemiyordum. Şair ünüm gittikçe yakın köylere yayılıyor, durmadan da genişliyordu. Çıkardığım türküler "Aşık Kemal"adıyla dillere düşmüştü. Bir gün köye Toroslardan iki gözden de yoksun Aşık Ali geldi. Onunla bir gece sabaha kadar çakıştık. Aşık beni sevdi. "Sen bu yaşta bu kadarsan sonunda Karacaoğlan gibi olacaksın," dedi. Bu beni çok mutlu etti. Büyük bir ustadan izin çıkmıştı.

Babamın bir koruyucusu vardı, Zalanın oğlu. Babam öldükten sonra Zalanın oğlu Toroslarda ünlü bir eşkıya oldu. Bazı geceler bizim eve geldikçe bana armağanlar getirirdi. Sanırsam amcama da iki öküz, birkaç inek parası vermişti. Hep beş eşkıyayla birlikte gelirdi eve. Yumuşak, tatlı, güzel yüzlü bir adamdı. Ben, hep onun nasıl adam öldürdüğüne şaşardım. Bir gün, ben adam öldürmedim, dedi. Onlar kendi kendilerini öldürdüler. Bu sözün ne anlama geldiği üstünde uzun bir süre düşündüm. İşte bu Zalanın oğlunu bir gün Toroslarda candarmalar çevirdiler ve beş kişisiyle birlikte öldürdüler. Ben acı haberi alır almaz uzun bir ağıt yaktım onun için. Anama da söyledim. Anam ilk olaraktan benim bu türkümü sevdi ve ses çıkarmadı. Onu yenmiştim. O kadar coşkuluydum ki, sabahleyin uyanınca ağıdı baştan sona unuttuğumu anladım. Artık dokuzundaydım ve artık ünüm kasaba topraklarının dışına da taşmış, köye beni görmeğe aşıklar gelir olmuşlardı. Bizim Mehmet de köye bir saat uzaklıktaki Burhanlı köyü ilkokuluna başlamıştı. O köyde onun ablası vardı ve yerleşmiş zengin bir yörükle evlenmişti. Bir sa-

bah Mehmetle, salla Ceyhan ırmağını geçerek Burhanlı köyüne doğru yola revan olduk. Artık okula yazılacak, üç ayda okur yazar olacak, bir daha da söylediklerimi unutmayacaktım. Bizim köyde hiç okur yazar yoktu. Köyün imamı Fettah Hoca bile yazı yazamıyordu.

Burhanlı köyü öğretmeni Ali Rıza Beydi. Mehmetle huzuruna çıktık. Ben, dedim okumağa geldim. Olur, dedi öğretmen. Ama senin ayakkabın, kafa kağıdın var mı? Yok. Kalem defter? O da yok... Giyitler yırtık pırtık... Ben başladım, ben dedim, üç ayda okur yazar olur, sana fazla zahmet vermem. Yemini billah ettim ki, üç aydan çok başına bela olmayacağım. Adamla uzun bir tartışma... Öğretmen bana kafa kağıdının gerekirliğini, ayakkabısız olmayacağının sebebini bir türlü anlatamıyordu. Sonunda bana yirmi beş kuruş verdi, git dedi, kendine defter kalem al. Beni de bir sınıfa soktu. Bir de Alfabe verdi. Alfabede nar resimleri vardı. Ömrümde, daha öyle şiirli bir büyüye rastlamadım. O gün bütün defteri karaladım. Ne kadar harf varsa hepsini durmadan yazdım. Bir de sanki alfabede nardan başka resim yokmuş gibi hep nar resmi çizdim. Akşama defterde karalanmadık hiçbir yer kalmamıştı. Defterimi koltuğuma alarak eve döndük Mehmetle. Bu, büyük bir utkunun coşkulu sevinciydi. O gece sabaha kadar, evde, öteki evlerde, ne kadar kağıt bulmuşsam, Mehmedin defteri de içinde, doldurdum. Dünyanın en iyi insanlarından birisi olan amcam o gün beni okula göndermedi, birlikte kasabaya gittik. Orada bana beş tane defter, kalemi de bitirmiştim, bir düzine de kalem aldı. Ayakkabıcıdan çok güzel bir ayakkabı seçti. Bir de şalvar, gömlek, bir de okul kasketi...

Üç ay sonra artık gazete bile okuyor, dağlara taşlara, bulduğum kağıtlara, duvarlara yazılar yazıyordum. Benimle birlikte köy de bir yazma çılgınlığı yaşıyordu. Bir sabah öğretmenin karşısındaydım. Ona çok çok teşekkür ediyordum. Okur yazar olmuştum, sözümde durmalı, okuldan ayrılmalıydım. Bu sefer öğretmen beni göndermek istemiyordu. Ben bir yandan diretiyor, o, öbür yandan diretiyordu. Öğretmene minnettarlık borcum vardı, ister istemez onun is-

tediğini yaptım, okulda kaldım. İkinci yıl da kasabaya, orada akrabalarım vardı, gittim ve ilkokulu orada sürdürdüm. Kadirli kasabasına kadar ünüm gitmişti. Sınıfımda benden daha ünlü bir şair Aşık Mecit vardı. Aşık Mecit üstelik çok güzel saz çalıyordu. O yaşta bir Karacaoğlan, bir Dadaloğlu gibi olgun şiirler söylüyordu. Bugün bile ben onun şiirlerinin büyüsüne şaşıyorum. Küçücük bir çocuk bu kadar güzel şiirleri nasıl yazar, diye düşünüyorum. İster istemez ben Aşık Mecidin çıraklığını kabul ettim. Çok arkadaştık. Bana da saz çalmayı öğretmeğe çalışıyordu. Aşık Mecit ne yazık ki ilkokul beşteyken öldü ve babamın ölümünden sonra en büyük acımla karşılaştım. Bütün bir yıl, nasıl olur, nasıl olur, diye söylendim durdum. Onun üstüne çok ağıtlar yaktım, duyanı ağlatan.

İlkokul son sınıftayken yukarı Toroslardan ünlü destancı Aşık Rahmi geldi. Uzun boylu, çok yakışıklı, güzel giyinen birisiydi. Bir gece beni onun karşısına çıkardılar. O gece oraya öğretmenin şair Abdullah Zeki Çukurova da geldi. Büyük bir kavga adamı, bir folklorcuydu. Biz Aşık Rahmiyle gene sabaha kadar çakıştık. Aşık Rahmi bana küçük bir saz armağan etti sabahleyin. Öğretmenim öğrencisiyle çok övündü. Beni neredeyse kutsadı. O gün Aşık Rahmi bana bir öneride bulundu. Ben ilkokulu bitirince onun köyüne gidecek, onunla birlikte bütün Anadoluyu dolaşarak köy köy, kasaba kasaba destanlar, türküler söyleyecektik. Benim Karacaoğlan gibi bir aşık olacağımdan hiç kuşkusu yoktu.

İlkokul bitti, diplomamı aldım. Önümde iki yol vardı, ya Adanaya ortaokula gidecek, ya da Aşık Rahmiye doğru dağların yolunu tutacaktım. Bu ikircik bir ay kadar sürdü. Uykusuz geceler geçirdim. Sonunda ortaokula gitmeyi yeğledim. Ama nasıl gidecektim, hangi parayla? Ev, birkaç yıldan beri kasabaya taşınmıştı, yıkık bir evde oturuyorduk. Amcam bir Ağanın yarıcısı olmuştu. O günlerde bütün aile sıtmadan yatıyordu. Bu durumu bilen öğretmenim Abdullah Zeki Çukurova, ben ortaokula gidebileyim diye kasabanın zenginlerinden benim için para toplamış, bu parayla giyit, ayakkabı almışlar. Ortaokul ve liseyi yatılı bitirtecek kadar da parayı bir köşeye koymuşlar. Parayı vermek için öğretmenim beni arıyor, bense

ele geçmiyordum. Evi de bıraktım, bir köye sığındım. Öğretmenle karşılaşırsam, onu kırmamak için, parayı almak zorunda kalacaktım. Oysa ben, Abdale Zeynikinin diz çöküp destanlar söylediği bir evdendim. Böyle bir parayı nasıl kabul edebilirim! Ama hiç de param yok. Adanaya nasıl gidebileceğim? Amcama söyledim bunu. O da parayı alma, dedi. Çünkü biz, Abdale Zeynikinin diz çöküp destanlar söyleyecek kadar onurladığı bir eviz. Evde bir tosunumuz kalmıştı. Amcam bunu al da sat ve Adanaya git, dedi, madem ki istiyorsun o kadar okumayı. Yazları yanında kunduracılık yaptığım Pehlivan Mustafa Usta vardı. Tosunu ona beş liraya sattım. Abdullah Zeki benim tosunu sattığımı, bu parayla Adanaya gideceğimi duymuş, beni otobüse binerken yakalamak için tuzağını kurmuştu. Ben de bunu duydum, o sabah erkenden kalktım yola düştüm. Adanayla Kadirli arası yüz beş kilometre. O yolu yürümeğe başladım. Bir gece Adanaya ulaştım ama ayaklarım şişmişti. Kendimi demiryolu istasyonunda buldum. İlk olarak elektrik görüyordum. Bir elektrik direğinin dibine oturup dinlendim. Şimdiye kadar bu gür ışığa şaşırdığım gibi hiçbir şeye şaşırmamıştım. Oradan kalktım ırmak boyunca şehrin içinde yürüdüm. Bir sinemaya geldim, "Mücrim Çocuk," diye bir film oynuyordu, hiç de film görmemiştim. Gece yarısına kadar filmi seyrettim. Sonra, iyice anımsayamıyorum, o gece bir yerlerde uyudum.

Bundan sonrası uzun bir macera. Adanada o yaz bir fabrikaya girdim. Bu Belçikalıların kurduğu bir çırçır fabrikasıydı. Çocuklar da çalışıyorlardı. Fabrikanın müdürü Aslan Bey almıştı beni oraya. Hiç kimseden herhangi bir yardım kabul etmediğimi biliyordu. Çerkez asıllı, Kafkasyalı eski bir subaydı. O yaz orada çalıştım. Kendime bir giyit, ayakkabılar ve bir de ortaokul kasketi aldım. Giyinmiş kuşanmış eve döndüm. Ondan sonra da ortaokula başladım. Yatacak yerim yoktu, fabrika müdürü Aslan Bey bana yatacak yer verdi fabrikada. Geceleri fabrikada çalışıyor, sonra da derslerimi yapıyor, fabrikadan her gün ortaokula gidiyordum. Aslan Bey, bana, bir çocuğa değil de saygıdeğer bir insana gösterilen saygıyı gösteriyordu. Hiç kimseden hiçbir yardım kabul etmediğimi biliyordu.

Böyle bir çocuk, bu Kafkasyalı insan için değerliydi. Beni fabrikaya almasını Aslan Beye öneren kişi, Adananın fabrikatörlerinden, anası bizim kasabadan olan İbrahim Burduroğluydu. O da bana evinde kalarak okuyabileceğimi önermiş, onun da bu önerisini kabul etmemiştim. İbrahim Burduroğlu babamın dostlarındandı. Çok da cömert bir adamdı.

Benim için kasabalılardan toplanan paraya gelince, kasabanın Belediye Başkanı ben okulun birinci sınıfında iken bu parayı alıp bana geldi. Beni lüks bir lokantaya yemeğe götürdü. Parayı alayım, diye bana diller döktü, kabul etmedim. Sonra o parayı fakir bir göçmen çocuğu arkadaşıma verdiler. O da o parayla okudu. Sonra da Üniversiteyi bitirdi. Belediye Başkanının adı Hakkı Çözeliydi. Çok iyi giyinen yakışıklı bir adamdı. Belediye Başkanlığına terzilikten gelmişti. Kasabada benim için toplanan bu para olayını daha anımsayan bir kişi de Fehmi Gürkan adında kasabanın soylularından bir zengindi. Sonradan ben sosyalist savaşıma girdiğimde, hiçbir kasaba soylusu, zengini benimle konuşmazken, Fehmi Gürkan bana eski dostluğunu her zaman gösterdi. Benim de her kasabaya gidişimde hala ilk aradığım insan bu soylu kişidir. Daha da, bir çocuğun bu direnişine şaşar.

Bizim köyün alışkanlığı, geleneği, her yaz yaylaya çıkmaktı. Biz fakir düştükten sonra yaylaya çıkamaz olmuştuk. Bizimle birlikte köyde birkaç ev daha kalıyordu. Sonraları, yavaş yavaş köy yaylaya çıkma alışkanlığını toptan yitirdi. Çukurova çok sıcaktı. Ortalık sıcaktan kaynıyordu. Köyün yakınında da Anavarza kayalıklarından başlayan büyük Akçasaz bataklığı vardı. O bataklıkta yüzlerce kuş türü vardı. Köyümün kayalıklarında da yüzlerce kartal uçuşurdu. Kara kartallar, kızıl kartallar. Ben Akçasazda çok çok flamingo gördüm. Renk renk büyüklü küçüklü kuşlar, kelebekler bulutlar gibi uçuşuyorlardı. O kadar çok kelebek vardı ki buralarda bütün bahar, bütün sonbahar kuşlar, kelebekler rüzgarlar gibi eskiyorlardı. Dünya öylesine bir renk cümbüşünde çalkanıyordu ki, inanmak olası değil. Bütün bu kuşların, kelebeklerin hep ötelerdeki, hiç görmediğim Akdenizden geldiğini sanıyordum. Bir de köyümüzün tam

önünden akan Ceyhan ırmağının getirdiğini sanıyordum. O gün bugündür bütün düşlerim ak bulutlu ve renklidir. Doğa alabildiğine zengin ve verimliydi. Bir de daha düşlerime hep pamuk tarlaları girer. Ovada, bütün köycek pamuk toplamağa giderdik. Bir de arılara merak sardırmıştım. Bir yüksek kayalığın doruğuna yapılmış köyümün ortaçağ kalesinin yöreleri bir arılar cennetiydi. Yüzlerce, binlerce çeşit arı kayalıklarda açmış çiçeklerde kaynaşıyordu. Arılarla haşır neşir olmuştum. Bunda da yalnız değildim. Köyün çocuklarının çoğunluğuyla birlikteydim. İşten boş kaldığımızda işimiz gücümüz arılardı. Arıların yuvaları sanki benim yuvalarımdı. Öylesine bir dostluk... Bu dostluk da tek yanlı değildi, öylesine arılarla dostluk kurmuş, bu işte öylesine ustalaşmıştım ki, çoğunlukla arılar beni sokmuyordu. Kırmızı eşek arıları en büyük uğraşımdı. Bu arılar bir çocuk parmağı büyüklüğünde arılardı. Sert, amansız, sokunca insanı uzun süre kıvrandırırlardı. Her birisi kırmızı, yanar döner, her birisi bir billur, bir ışık parçası arılardı. Birkaç yaz da, kasabadaki akrabamın bostanında karpuz kavun bekçiliği yaptım. Bostan çayın adasında büyük bir tarlaydı. Bu bostanda maceralarım çoktur. Eşkıyalarla ilk olarak geceleri o bostanda karşılaştım. Sıcaktan yanmış köylülere ilk serin karpuzu kavunu orada ikram ettim. Her akşam bir yığın karpuzu kavunu koparıyor, suyun kıyısına diziyordum. Karpuzlar kavunlar sabaha kadar soğuyorlardı. Bir çaykara kazmıştım. Çaykara, suyun yarlarına kazılır. Oradan çok soğuk sular çıkar. Çaykarayı yolun kıyısındaki çınar ağacının altına kazmıştım. Her gün kavunları karpuzları çınarın gölgesine yığıyor, su kabağından da çamçağı çaykaranın içine koyuyordum. Sıcaktan dilleri dışarıda yolcular geliyorlardı, kasabaya giden. Ben her geçen köylüye yarım karpuz veriyor, bir çamçak da soğuk çaykara suyu uzatıyordum. Köylüler hem karpuz ya da kavunlarını yiyor, hem de soğuk sularını içip çınarın gölgesinde dinleniyorlardı. Çınarın adını Deli Kemalin çınarı koymuşlardı. Anadoluda "Deli" yalnız deli anlamına değildir. Yiğit, cömert, iyi anlamınadır da... Bilmiyorum, o çınar daha duruyorsa, adı, belki de daha Deli Kemalin çınarıdır. Şu demektir ki, bu dünyada, kitaplarımdan başka bir de çınarım var.

Şimdi, bir ağacım da İstanbuldaki evimin bahçesinde var.

Bostanı beklerken bir merakım da karpuz kabuklarıydı. Karpuz kabuklarını güneşe koyuyor, eşek arılarını bekliyordum. Eşek arıları, sarıca arılar, bal arıları, öteki arılar kabuklara doluşuyorlardı. Kabukların arasına oturuyor, onlara, üstüste çokuşmuş arılara gözümü dikiyor, gözümü onlardan ayırmadan seyrediyordum. Bir şeye gözümü dikip günlerce durmadan seyretmek benim çocukluk huylarımın başlıcalarındandı. Örneğin eve getirilmiş bir kilimi aylarca bıkmadan, usanmadan seyrettiğimi anımsıyorum. Çocukluğumda demircilerin ocakları, marangozların uğraşları da benim için arı seyretmek gibi bir şey olmuştur. Bu seyretme işim günlerce de sürüyordu. Sanki dünyayı, hiçbir şey yapmadan seyretmeğe gelmiştim. Bir de ağzı yukarı yatıp köyün üstünde dönen, türlü oyunlar oynayan, tortop olup büyük hışıltıyla, civcivleri kapmak için köyün üstüne sağılan kartalları seyrediyordum.

Köyde, bostanda sarıca, boncuklu arılarla da dostluk kurmuştum. Boncuklu arılar eşek arılarından daha sert arılardı. Her birisi azgın boğalar gibi saldırırdı insana kızınca. Sokunca, eşek arılarının sokmaları onların sokmaları yanında oyuncak kalıyordu. Boncuklu arı sokması yarı ölüm gibi bir şeydi. Gene de onlardan vazgeçemiyordum. Kuyruklarında mor, kırmızı, yeşil, mavi, sarı halkalar vardı. Renklerini istediğim kadar çoğaltıyordum. Kanatları da binbir renkte, inanılmaz ipiltilerle yanıyordu. Bir de tutkum yeşil, mavi, kırmızı sert kabuklu bir ekin böceğiydi. Uçarken kanatlarının altı çok kırmızı, ışıltılar saçarak parlıyordu. Bu böcekten yakaladığım bir tanesini, adını öğrenmek için köyde herkese gösterdim, kimse onun adını bana söyleyemedi. Daha da o böceğin adını öğrenemedim. Hiçbir yerde de bulamadım. Sabahleyin kalkıyor, bu böceklerden topluyor, bir yığın olunca da kanatlarının altındaki kırmızıyı seyretmek için teker teker güneşin altına bırakıyor, uçuruyordum. Sonraları karıncalarla dostluk kurdum. En çok da uzun bacaklı, çok kırmızı atlı karıncalarla dostluk kurdum. Tarlalarda, hızlı giden bir atlı karıncanın arkasına takılıyor, gözden yitirinceye kadar onu izliyordum. O yitince de başka bir karıncanın arkasına düşüyor-

dum. Böceklerden, arılardan, kuşlardan sonra çiçeklerle ilişki kurdum. Belki aynı süreler içindeydi bu ilişki. Çiğdemler, kengerler, yaban margiritleri, kayalıklarda biten nergisler, sümbüller, mersin çalıları, gelincikler...

Hani bizim köyde çok kartal olurdu demiştim ya, bunların en güzelleri bakır renkli kartallardı. İsmail Ağa köydeki civcivleri kapmağa gelen kızıl kartalları vuruyor, ölüsünü ya da yaralısını çocuklara veriyordu. Bir kezinde bir yaralı kartalı çocuklardan kaçırıp eve götürdüm, kartal kurşunu sağ kanadından yemişti. Hava Ana bizim köyde şifalı otlardan merhem yapan çok namlı bir ustaydı. Bir de inanılmaz güzellikte içleri renk dolu, kuş, dev, Kafdağı dolu masallar anlatırdı. Babamı çok severmiş. Kocası babamın çok büyük bir dostuydu. Gittim ona yalvardım, kuşumu iyi et, diye. İkimiz elele verip kuşun kanadını sağalttık. Kuşun kanadını iyileştirmek için o kadar çok ot topladık, o kadar çok mersin çiçeği toplayıp kaynattık ki, kuşun kanadı iyi olmak zorunda kaldı. Sonra bir gün de dağa götürüp kuşu bıraktık. Hava Ana, kuşun arkasından, bak, diye bağırdı, bir daha köye gelip de civcivleri kapma, olur mu? Hava Ana iyiliğe güveniyordu. Bu kuş bir daha köye inip civcivleri kapmayacaktı. Bizim bu iyiliğimizi de öteki kuşlara kesinlikle söyleyecekti. Onlar da civcivleri kapmayacaklardı.

1960 yılının baharında köye gittim. Ne dağda, ne köyün üstünde bir kartal bile uçmuyordu. Köylülere, ne oldu kartallara, diye sordum, at vebasından gittiler, dediler. Ne ilgisi var kartalların at vebasıyla, diye sordum. Atlar ölünce ölülerini ağılıyorlarmış. Köylüler dediler ki, bir sabah kalktık tarlalar kartal ölüleriyle dolmuş. Dağda kartal ölülerinden adım atamazsın.

Anavarza kayalıklarındaki kartallar da böyle ölmüşler. Akçasaz bataklığı da kurutuldu. Kuşlar da, kelebekler de gittiler. Şimdi bizim köyde ne kuş, ne kelebek var. Bir çöl gibi ortalık. Ama arılar daha uçuşuyorlar. Atlı karıncalar doludizgin bütün hızlarıyla ovada koşuşturuyorlar.

Bizim ev üç kere de yaylaya çıktı. Bu üç yılda Torosları yakından gördüm. Toroslarda da inanılmaz bir bitki ve hayvan, kuş zen-

ginliği vardı. Yaylada küçücük bir yaşlı kadın tanıdım. Aşiretin Beyiydi. Bütün oba onun önünde saygıyla eğiliyordu. Ama o gizlice beni büyük kaynağın başına götürüyor, orada bana oyuncaklar yapıyor, benimle de oynuyordu. Ben o yayladan Çukurovaya da üç keresinde de kaçtım. Benim işim kaçmaktı. Sıkılınca köyden olsun, yayladan olsun durmadan, eve haber vermeden kaçıyor, aylarca bir köyde, bir akraba evinde kalıyor, sonra da herhangi sebeple ya da hastalıklardan dolayı köye geri dönüyordum. Benim çocukluğum hep kaçmakla geçti.

Hep kekliğim oldu. Arılardan, kartallardan, kelebeklerden bıkınca işi kekliğe vurdum. Kalenin yamaçlarında çok keklik olurdu. Daha keklikler yavruyken biz kalenin yamaçlarında keklik avına çıkar, kaçamayan yavruları yakalar, su kabağından yaptığımız kafeslere koyar beslerdik. Bir süre benim gözüm kekliğimden başka keklik görmedi. Keklik öteki kuşlara benzemez, insana alışınca onu hiç bırakmaz. Benim kekliğim, tarlalarda olsun, köyde olsun hep arkamdan gelirdi. Çalıların arkasına saklanırdım kimi zaman, kekliği şaşırtmak için, keklik ne yapar eder de beni sonunda bulurdu. Çok keklik besledim. Ölümleri benim için korkunç bir acıydı. Her seferinde bir daha keklik beslemeyeceğime ant veriyor, her bahar da bir keklik yavrusu yakalamadan edemiyordum. Sonuncu kekliğimin macerası acı oldu. Gene bir yavru yakalamış, canımı dişime takmış büyütüyordum. Hep en güzel, en besili çekirgelerin kanatlarını yolarak, başlarını koparark ona yediriyordum. Bir sabah kalktım ki, kekliğin başı ipe dolanmış ve ölmüş. Bendeki üzüntüyü kimse tahmin bile edemez. Köyün delikanlıları beni daha fazla üzmemek için bana bir yavru yakalayıp getirdiler. Ama yavru epeyce büyümüş, ayakları, gagası kınalanmıştı. On gün kadar baktım, sonra da bir gün götürdüm dağa bıraktım. Bir daha da kekliğim olmadı. Birkaç yıl önce dayım Vandan, çocukluktaki aşkımı bildiğinden bana bir çift keklik getirdi. O Vana döndükten sonra ben keklikleri, keklik meraklısı bir arkadaşıma verdim. Köyün önünden akan Ceyhan ırmağı epeyce büyük, geniş bir suydu. Bütün yaz köyün çocukları orada yüzerdik. Bu yüzden neredeyse yüzücü olacaktım. Edebiyat ağır

bastı iyi ki... Çukurovada yıldızlar çoktur. Gökyüzü yıldızla döşelidir ve yıldızlar çok parlaktır.

Akdenizi on yedi yaşımda gördüm. Pamuk tarlalarında işçiydim. Biraz para biriktirdim, trene binip Mersine gittim, sabahtan akşama kadar denizin kıyısında oturup seyrettim. Denize hiç şaşırmadım. Deniz üstüne o zamana kadar çok okumuştum. Arif Dinoyla da Sarhoş Gemiyi çevirmiştik. Sonradan toprağı ne kadar tanıdımsa denizi de o kadar yakından tanıdım. Pamuk çapalama, pamuk toplama, ekin biçme, traktör şöförlüğü işlerim arasındadır.

Benim doğduğum köy bir Türkmen köyüydü. Belki de Türkçenin en zengin konuşulduğu yerdi benim bölgem. Her kadın bir şairdi. Ağıt yakmasını bilmeyen bir kadın ya deliydi, ya da aptal. Başka türlüsü düşünülemezdi. Karacaoğlan on altıncı yüzyılda yaşadığı sanılan bölgemin de, ülkemizin de en büyük şairlerinden birisiydi. Bir erkeğin ya da bir kadının bir Karacaoğlan şiiri bilmemesi olanaksızdı. Karacaoğlan şiiri bilmeyenlere aptal, pısırık gözüyle bakılırdı. Yalnız bu benim köyümde böyle değildi. Bütün Çukurovada da böyleydi. Sonra köye büyük destancılar gelirlerdi. Bunlar eski Türkmen destanları anlatırlardı. Bunların en ünlüleri bizim köye otuz kilometre uzaklıktaki Gebeli köyünden gelen Aşık Murtaza ve Küçük Memetti. Küçük Memet destanını anlatırken yaşar, bir tiyatro oyuncusu gibi hem anlatır, hem de oynardı. Sonra başka büyük bir destancıyla tanıştım Güdümen Ahmet. O, adını Köroğlu destanındaki bir kahramandan almış, kendi öz adı unutulmuş gitmişti. Çolak Ökkeş, Gavurdağlı Aşık Hacı, başka büyük ozan ve destancılardı. Gavurdağlı Aşık Hacı Karacaoğlan ve Dadaloğlundan sonra bölgenin en ünlü ozanıydı.

Ben sekiz yaşımdan sonra bunlara özenerek köyün çocuklarını başıma toplayarak destan söylemeğe başladım. Sonraları da dinleyicilerim genişledi, büyükler de beni dinlemeğe başladılar.

Evde çoğunlukla Kürtçe konuşuluyordu. Evdekiler kırık dökük bir Türkçe öğrenmişlerdi. Biz çocuklara gelince evde de, dışarıda da hemen hemen hiç Kürtçe konuşmuyorduk. Evdekiler bize Kürtçe ne söylerlerse söylesinler biz onlara Türkçe cevap veriyorduk. Bi-

zimkiler de bize hiç kızmıyorlardı. Ben şimdi Kürtçeyi ne konuşulursa konuşulsun anlıyorum. Uzun olmamak koşuluyla da konuşabiliyorum. Ama bir hikaye anlat derlerse anlatamıyorum. Tabii yazamıyorum da... Yazılanları da öyle pek anlayamıyorum. Türkçeyi ne zaman öğrendim, Kürtçeyi ne zaman anlamağa, konuşmağa başladım, anımsamıyorum. Doğduğum bu Türkmen köyünde bizi Kürt diye hiç ayrı saymıyorlardı. Biz de kendimizi onlardan hiç ayırmıyorduk. Bütün köylüyle akraba gibiydik. Daha da köylümle benim yakın akrabalığım sürüyor. Şunu da ekleyeyim de bir yanlışlık olmasın, Türkiye haritasına bakılırsa görülür ki, benim doğduğum güneyle babamın geldiği doğu, yani Van Gölü kıyıları biribirlerine yüzlerce kilometre uzaklıkta. Ben, babamın Van Gölü kıyısındaki köyüne 1951 yılında gazeteci olarak gittim ve babamın köyünde, akrabalarımın arasında bir ay kadar kaldım.

Sorduğunuz eşyalara gelince, bizim evde bol bol kilim vardı. Hele bir tanesi çok tuhaftı. Biçimleri, renkleri görülmüş değildi. Ben o kilime vurulmuş gibiydim. Kilim duvara asılıydı. Ben o duvarın dibine oturuyor, gözümü de kilime dikiyor, durmadan, usanmadan bıkmadan kilimi seyreyliyordum. Her gün yeni bir biçimin, yeni bir rengin tadıyla kendimden geçiyordum. Sonra kilim dokuyanlara merak sardım. Çoğunlukla kilimleri genç kızlar dokuyordu. Ben de sabahlardan akşamlara kadar tezgahların önünde evdeki kilimi seyreder gibi kilim dokuyanları seyrediyordum. Ben yedisindeydim, kilim dokuyan komşu kızı da on dokuz yaşındaydı. Kilime mi, kıza mı aşığım biribirine karıştırdım. Artık hiç kimse beni kilim tezgahının yanından bir saniye için olsa da ayıramıyordu. Kız da içten bir sevgiyle, sevecenlikle hep gülümsüyordu bana yanakları çukurlaşarak. O bana gülümsedikçe bedenimden ürpertiler, çıngışmalar geçiyordu.

Bir de evimizde su içtiğimiz çam bardaklar vardı. Bunlar iri çam gövdelerinden oyularak yapılmışlardı. Üstlerinde çok güzel nakışlar vardı. Aylarca, belki de yıllarca bu bardaklardan içtiğimiz sular çam kokardı. Aklımda kalan eşyalar bunlar.

Bir de çok nakışlı bir yük arabamız vardı. BURSALI FERHAT

USTA markalı. Yeni almıştı amcam. Tekerlekleri çok güzel ötüyordu. Rengi, yeşil üstüne türlü renklerdeki nakışları... Ferhat Usta bütün bir dünyayı işlemişti arabasının üstüne. Kilim aşkıma, kilim dokuyan kız aşkıma üstün geldi araba aşkım. Boyalarının kokusu daha burnumda. Bir de çok güzel bir çakım vardı. Onunla hayıt dallarından arabalar, develer, türlü oyuncaklar yapardım. Çok şey yitirdim ömrümde, ama bu çakıyı ortaokul son sınıfa kadar yanımda taşıdım.

Kedilerimiz, köpeklerimiz vardı. Ben birkaç tane tay büyüttüm. En sevdiğim al taydı. Soylu bir taydı. Amcam Urfadan gelenlerden almıştı. En soylu Arap atları o zamanlar Urfada yetişirdi. Üç yaşına gelince tay, amcam onu parasızlık dolayısıyla sattı. Daha önce kekliklerimi söylemiştim. Bir de bizim güneyde çocukluğumda her evin içinde, tavanında bir, birkaç kırlangıç yuvası bulunurdu. Kırlangıç kutsal kuşlar oldukları için yuvalarını kimsecikler bozamazdı. Uzun bir süre de kırlangıçların o kocaman sarı ağızlı farfaracı civcivlerini seyrettim. Daha onları yazamadım. O büyük büyüyü yazabileceğimi hiç sanmıyorum. Çocukluğumun kırallığı çiğdemler, babamı öldüreni öldürtmek için uğraşlar, amcamın, anamın uğraşları, benim hiçbir zaman babamın öldüğüne inanamamam, inandığımda da ona sonsuz bir küskünlük, al bir tay, o tayın üstünde ovalarca tayı koşturan bir çocuk, keklikler, kartallar, kartal yuvalarına tırmanma, böğürtlen toplama, Ceyhan ırmağında yüzmeler, boyumu aşan ekinler arasında tavşan yavruları aramalar, kalede yıkıntıların arasından renkli seramik parçaları toplama, akar suya düşen yıldızlar, suyla akıp giden bulutlar, bir gün ulu denizi görebilmek düşü... İkindi üstleri, garbi yeli çıkmadan az önce batıdan, Akdenizin oralardan, topraktan kabararak, şişerek bulutlar yükselir, bulutlarla birlikte de kavaklar boyunda toz direkleri kalkar, bizim üstümüzden aşar, Toros dağlarını bulurdu. Çocukluğumun dünyası anlatılamayacak kadar zengindi. Doğada her yaratık, her renk, koku beni sevinçten delirtiyor, kendimden geçirtiyordu. Durmadan türküler söylüyordum. Köyde adımı Deli Kemal koymuşlardı. Bu, çok yaramaz, ele avuca sığmaz çocuklara, dahası da büyüklere verdikleri addı.

Bir yanım kan içinde, bir yanım düşlerin büyüsündeydi. Bir yanımda çangal bıyıklı kanlı eşkıyalar, at hırsızları, bir yanımda büyük destancılar, bir yanımda tüyden ince Karacaoğlanlar, bir yanımda 1865 Kozanoğlu başkaldırısının şiirini söyleyen Türk tarihinin en büyük başkaldırı şairi Dadaloğlu... Dadaloğlunu bir ikindi üstü sırtını dut ağacına dayamış, kendinden geçmiş İsmail Ağadan duydum. Vardım yanına oturdum. Yenilginin türküsünü öyle bir hüzünle söylüyordu ki, yürekten yaralandım. Türküyü bana bir daha söyle İsmail amca, dedim. Bir daha başladı. Bitirdikten sonra, bir daha söyleyeyim mi, diye sordu. Söyle, dedim. Sonra baştan sona yenilgiyi anlattı. İsmail Ağanın o zaman uzun apak sakalları vardı ve gözleri çimen yeşiliydi. Gözlerini kırpmadan karşısındakinin gözlerinin içine içine bakardı. Bir çocuğa, o zaman yedi ya da sekiz yaşlarındaydım, bir yaşlı kişi futar da koca Kozanoğlu başkaldırısını baştan sona anlatır mı, diyeceksiniz. Bana hiçbir zaman çocukmuşum gibi köyde kimse davranmadı. Başka çocuklara da... Ben köyden ayrılıp şehre düşünce çocukların çocuk olduğunu anladım. Elbette çocuktuk biz de... Ama hiç kimse bize küçültücü bir davranışta bulunmadı. Bizim köyde çocuklar da insandı. Bizi çok şeylerde büyüklerden ayırmıyorlardı. Büyük destancıları bizler de büyüklerle birlikte sabahlara kadar dinliyorduk. Kimse bize bunlar çocuk, bu büyük destanları anlayamazlar demiyordu. Ve ben çocukluğumun kırallığında hiçbir engel tanımadan dolaşıyor, canımın her istediğini istediğim gibi yapıyordum. Hiçbir engel tanımıyordum. Gönlüm neyi ne zaman isterse ben onu yapıyordum. Hiç kimse, istediğim hiçbir şeye, hiçbir zaman engel olamıyordu. Bir gün bakmışsın bir dağın başında kartal yuvalarının yanında, bir gün bakmışsın ovada Yılanlı Kalenin eteklerinde, bir bakmışsın kasabada nar bahçelerinde, incir ağaçlarının tepelerinde... Nar bahçelerinde çok da incir ağacı oluyordu. O zamanlar Kadirli kasabasında da çok yüksek incir ağaçları vardı. Bir gün bakmışsın Savrun kıyılarında mor yarpuzların arasında, bir gün bakmışsın yörük çadırlarındayım. Elimde yörüklerce bana armağan edilmiş bir şahin, bir doğan, bir atmaca... Bir gün bir bakmışsın bir saz şairinin dizinin dibinde, bir gün bakmışsın bir define-

cinin ardındayım... Çok geniş bir kırallık bu. Örneğin marangoz Topal İbrahimi hiç unutamayacağım. Ağaçtan yapmadığı biçim yoktu. Türlü türlü biçimler, heykeller... Çocukluğumun büyük dostlarından birisiydi.

Bin dokuz yüz elli yılı nisanında hapse girdim. Adanada Kadirlili bir çocuk komünist propagandası yaparken yakalanmış. Ben o zamanlar Kadirlideydim, arzuhalcilik yapıyordum, küçük bir tahta kulübeydi dükkanım. Çocuğu çok dövmüşler, o da bildiği adların hepsiyle bir olmuş Çukurovada Komünist Partisi kurmuş. Ben de o kurucular arasındaydım. Bir sabah candarmalar geldiler, şangur şungur, ellerinde kelepçeler, birini bana taktılar savcıya, sorgu yargıcına götürdüler, oradan da doğru hapishaneye. Kadirli hapishanesinde on beş gün kaldım. Bu arada çok işler oldu. Bir ikisini anlatmadan geçemem.

O zaman Kadirli kaymakamı şimdiki iş adamı Ahmet Aydın Bolaktı. Gencecik, uzun saçlı birisiydi. Öyle aklımda kalmış. Onu salt bir kez benim arzuhalci dükkanımın önünden geçerken görmüştüm. Bir ortaokul müdürü vardı. Adı Nurullah Hancılardı. Onu da şöyle tanıdım: Ortaokulda bir kız Türkçe öğretmeni varmış. Derste komünistlere her ders veryansın ediyor, "işte", diyormuş, "onlardan bir tanesi de burada, bu kutsal topraklarda yaşıyor, üstelik de arzuhalcilik yapıp para kazanıyor, telsizle de her gün Rusyayla konuşuyor. Hem bu memleketin ekmeğini yiyor hem de komünist..." Daha da neler neler, ne saçmalıklar. Dükkanım pazar yerindeydi, herkes önümden gelip geçiyordu. Bir gün dükkanın önünden ortaokul müdürü geçti. Onu durdurdum, Türkçe öğretmeninin marifetini anlattım. Öğretmenin babası Adanada komisermiş. Bütün bu bilgileri de ondan alıyormuş. Müdüre dedim ki, "sayın Müdür Bey, olur mu böyle şey, bir öğretmen bir kişi için sınıfta ulu orta her ders böyle konuşabilir mi? Onun böyle konuştuğunu bütün kasaba biliyor, söyleyin öğretmene onu mahkemeye vereceğim."

Müdür iyi adammış, "öğretmeni uyaracağım, böyle bir şey olmamalı okulda," dedi gitti. Bir hafta içinde öyle bir dedikodu yayıldı ki kasabaya, amanallah, ortaokul müdürü komünistlerin başıymış.

Öyle bir yeraltı örgütü kurmuş ki müdür, nerdeyse Türkiyeyi yıktı yıkacak. Müdürün başına gelenleri sonra anlatacağım. Şimdi ben Kadirlideki hapishaneye geçeyim.

Hapishanenin dışında bir oda var, beni oraya tıktılar. Bir hafta sonra ortalığa bir dedikodu yayıldı, cuma günü bir miting yapılacak, hapishane basılacak, beni linç edeceklermiş. Cuma günü hem namaz kılınacak gün, hem de Kadirlinin pazarı. Bunun için cuma günü birçok köylü kasabaya iniyor, kasabanın kalabalığı bir misli artıyor. Beni hapishaneye görmeye bir anam geliyor, bir de İdris Beyin kızı Nesibe abla. İdris Bey bizim dostumuz. Nesibe abla da beni çocukluktan tanıyan, abladan da ileri bir abla. İdris Bey Çerkes. Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Nuri Çavuşun oğlu Çako Beyin de hanımı. Çako Bey de o sıralar belediye başkanı. Kulağıma geldi beni linç edilecekleri. Candarma kumandanına başvurdum, hal böyle böyle, diye. Kumandan, benim de kulağıma geldi, dedi. Beni, o gün koğuşumdan aldı, yukarıya, ikinci kata Candarma Dairesine çıkardı.

Miting öğleyin başladı. Kalabalık mahpusaneye doğru geliyordu. Geldiler avluyu doldurdular. Öylesine coşmuş bağırıyorlardı ki, yer gök inliyordu. Ben de yukardan pencereden bu çok vatansever halkımızı seyreyliyordum. Bir ara bunların aralarında Kaymakamı gördüm. Onu saçlarından yakalamışlardı. Sonra Kaymakamı gözden yitirdim, ne olmuştu, onu öldürmüşler miydi? O gün öğrenemedim. Ne olmuştu, o gün bugün akıl edip de Aydın Bolaka soramadım. Saçlarından tuttuklarını, sürüklediklerini yanlış mı görmüştüm? Bir gün Aydın Bolaka unutmayıp soracak, merakımı gidereceğim. Ortalık toz duman, kalabalık benim mahpus odama yöneldi. Benim orada yattığımı öğrenmiş aslanlar. Gariban odaya bir yumulduklarını gördüm, bir de kalktıklarını. Oda dümdüzdü. Yazık ki içinde ben yoktum. Kalabalık çok kızdı. Candarma Dairesine saldırdılar, candarmalar merdivenleri tuttu, Kumandan nutuk çekti, vatan, millet, sakarya üstüne, benim de geceleyin Kozan Ağırcezasına yollandığımı söyledi. Hamiyetli vatandaşlarımızı böylecene teskin etti. Benim de Rus casusu canım ellerinden kurtuldu. Bir hafta sonra

ben Kozan Ağırcezasına sevkedileceğim. Bir dedikodu daha çıktı, Kozana giderken yolda candarmalar beni vuracaklar, kaçtı da bizler onu vurduk diyeceklermiş. Herkes buna inanıyordu. Çünkü eşkıya Yozcu böyle öldürülmüştü. Sarıçamda kollarından kendirle birbirlerine bağlanmış otuz üç eşkıya böyle öldürülmüştü. Böylesi, infazlar Türkiye Cumhuriyetleri Hükümetlerinin gelenekleri arasına girmişti. Çukurovada çoook, böyle insan öldürmüştü candarma. Beni niçin öldürmesinlerdi. Hapishaneye beni görmeye gelmeyen akrabalarımdan birçoğu, başta anam, benimle yola düşmüşlerdi. Adanadan bile arkadaşlarım gelmişlerdi. Hele, onlardan biri, bir Arap uşağı arkadaşım, bir heybe dolusu boğma rakısıyla gelmişti. Yağmurlu bir gün, ham yollardan çamura bulanarak akşamüstü Kozana ulaştık. Candarma Dairesine teslim etti beni Kadirli candarmaları. İşte o gece işkence başladı. Sabahleyin ayaklarım, parçalanmış ve şişmişti. Hapishaneyle mahkeme arası epeyce uzun bir yoldu. Şişmiş ayaklarıma ayakkabılarımı giydim. Giydim ya, canımın yarısı da gitti. İşkenceye can kurban, ayakkabılarımı giymenin yanında geceki işkenceler pire ısırığı gibi kalır. Topallayarak merdivenlerden, ellerim kelepçeli indim ki, anam avluda bekliyor öbür akrabalarımla. İşte şimdi yandım, dedim içimden. Topallamamam gerek. Anam topalladığımı görürse her şeyi anlar, deli divane olur üzüntüsünden. Canımı dişime taktım, mahkemeye kadar, yamru yumru, dişlerimi sıkarak, topallamadan yürüdüm ya, anamdan emdiğim süt de burnumdan geldi.

Öğleye doğru beni mahkemeye çıkardılar. Mahkeme Başkanı dazlak kafalı yüzü yumşak bir kişi. Tertemiz, çocuksu bakıyor. Gözlerinde acıma yok. Bize de gülümseyerek bakıyor. Sonra birden farkına varmış olacak ki, oturmamı söyledi. İfademi alırken bile beni ayağa kaldırmadı. Tevkif de etti. Gene anamla birlikte hapishaneye kadar topallamadan geldim. Geldim ya bitmiştim. Koğuştan içeriye girerken eşkıya Hilmi beni karşıladı, "senin ailen bana çok yardım etti, hayatımı kurtardı, desem doğru olur. Ama bu hapishanede tek düşmanın benim. Benden kork. Katillikten, hırsızlıktan, ırza geçmekten düşseydin, başım üstünde yerin vardı. Şimdi, beni bekle."

Uzun hikaye. Sonunda, hapishaneden çıkmadan bir ay önce eşkıya beni bıçakladı.

Hapishaneden uzun söz etmeyeceğim. Böyle bir hapishane herhalde dünyanın hiçbir yerinde yoktu. Berbat mı berbat. Hilmi beni bıçakladıktan sonra karşıya, hafif kalafata verdiler beni. On yedi kişilik bir koğuşta kalmaya başladım. Küçücük bir oda. Hapishane Kozanın kayalıkları arasına yapılmış, yüksek surlu bir dam, basık mı basık. Yazın sıcağı, 40-45 derece. İçerde tuvalet yok. Herkes çişini, ya da aptestini bir tenekenin içine yapıyor, sabaha kadar bir koku, bir koku uyuyabilirsen uyu. Sabahleyin kalkıyorum ki, bütün bedenim bitle sıvalı. Bir gaz tenekesi su satın alıyorum, güneşin altına koyuyor, su on beş dakikada ısınıyor, yıkanıyorum. İkinci gün gene.

Hapishanede her gün bir ekmek veriyorlardı o zamanlar. Herkes kendi yemeğini kendisi yapıyordu. Çok kişinin de yemek yapacak parası yoktu. Çok ölümler oluyormuş açlıktan hapishanede. Ben hapishanede kaldığım sürece bir tek Öksüz öldü. O da açlıktan değil, durumu iyiydi onun. Benim de bir maltızım, bir tencerem vardı. Her gün kendime türlü yapıyordum. İyi de pişiriyor, her gün iki parasızla birlikte yiyordum yemeğimi.

Sonunda tahliye olundum. Kadirliye geldim, arzuhalci dükkanımı aradım ki, yerinde yeller esiyor. Ortağım Hacı Ali Çavuşu buldum, "ne oldu Çavuş bizim dükkana?" dedim. "Belediye yıktı," dedi. "Ne yapalım Çavuş?" Çavuş düşündü, sonra da pazar yerinin ortasındaki akasyayı gösterdi, "burası olmaz mı?"dedi. "Olur Çavuşum," dedim. Masayı akasyanın altına yerleştirdik, işe başladık ya işlerin tadı yok.

Ben her celsede Kozana gidip geliyorum. Sonunda aklandım. Neyse şu aklanmak. Ne zaman karalanmıştım ki, aklanmış olayım. Her neyse aklandım işte. Aklanıp mahkemeden dışarıya çıkarken gardiyan: "Başkan seni istiyor," dedi. Geriye döndüm, başkanın odasına girdim, başkan beni ayakta gülerek karşıladı. "Oturun," dedi. Bir de kahve söyledi. "Ben," dedi, "biraz okur yazar bir adamım. Sizi mahkum edeyim, diye çok baskı yapıldı bana. Siz Çukuro-

vada kalmayın. Hemen İstanbula gidin. Orada, Yeni Caminin arkasında da arzuhalcilik yapar, hayatınızı kazanabilirsiniz. Sizi burada öldürecekler. Yazık olacak öldürülürseniz. "Bebek" hikayesini karım da okudu. Edebiyattan iyi anlar. Merakından sizi görmeye mahkemeye kadar geldi. Ben de dilinize, ustalığınıza hayran kaldım. Bana söz verin buralarda durmayacaksınız " Söz verdim ya nasıl giderim İstanbula. İşler eskisi gibi değil ki, bir sürü adam dikilmiş pazar yerine, o komüniste, casusa arzuhal yazdırmayın, diye onların yolunu kesiyor. Hacı Ali Çavuş buna çok kızıyor. Yiğit adam, elinden kan çıkacak.

Nisan ayı geldi. 1951'in nisan ayı. Yağmurlar başladı ki ne yağmurlar! Akasya ağacının altına bezler gerdik, çullar gerdik. Hiçbir şey bu uzun kuyruklu yağmurları tutamıyor.

Bir gün Reşit Amcama gittim, o gün Adanadan onun evine kamyonuyla bir akrabamız gelmiş. Ankaraya gidecekmiş. "Beni akrabamız Ankaraya kadar götürür mü?" diye sordum. "Götürür," dedi.

Ben yazılarımı, daktilomu, sevdiğim iki resmi, bunlar Arif Dinonun bana armağan ettiği resimlerdi, her birisi bir başeserdi, yanıma aldım. Yazılarım, sonradan Sarı Sıcak başlığı altında topladığım hikayelerimdi. Bunların bir kısmı Kadirlide kaldığım sürece yılda birkaç kere alayı vala ile, candarmalar evi basıyor, bütün Kadirlinin iti köpeğiyle birlikte, evi altüst ediyor, un çuvallarının içine kadar arıyorlar, evde de ne kadar, basılı ya da basılı olmayan, kağıt varsa alıp götürüyorlardı. Folklor derlemelerimin büyük bir kısmı böyle gitti. Daha önce de yazdım ya "Demir Çarık", uzunca bir romandı, onu aldılar. Bir de Ahmet Doğan adlı dağlardan bir kişinin başından geçen büyük bir macerayı yazmıştım. O da gitti. Anımsadığım, anımsamadığım birçok yapıtım candarmalara yem oldu. Yaşasın büyük Türk Faşizmi! Sarı Sıcak, öteki yazılar nasıl kurtuldu, diyeceksiniz. Arzuhalciyim ya, daktilom var ya, yazıları daktiloya çekmeye başladım. Üçer kopya yazıyordum. Her kopyayı da bir arkadaşımın evine saklıyordum. İstanbula gelirken onları evlerden topladım. İşte Sarı Sıcak candarmanın elinden böylece kurtulmuş oldu.

. Anamın balmumundan muşamba yapıp diktiği torbanın içine

koyduğum malımı mülkümü sırtladığım gibi, o zamanlar Ankaraya yeni yerleşmiş olan Abidin Dinonun evine iki üç gün sonra vardım. Abidin Bey açtı kapıyı. Sevinçle karşıladı. İçerde Oktay Rıfat oturuyordu. Güzin Hanım da geldi. O da Dil Tarih Coğrafya Fakültesine Fransız Edebiyatı Doçenti olmuştu. Ben de onu kutladım. Biraz edebiyattan söz ettik. Neler yaptığımı, neler yapacağımı da bir çırpıda saydım döktüm. Oktay Rıfat şaşırıp kalmış, şakacı bir insandı, "Kemal, sen bütün bunların bir ömürde mi yapacaksın?"diye sordu. Bu sefer de ben şaşırmıştım, "bir ömürde yapacağım," dedim, "iki tane ömrüm yok ki..." Oktayla her karşılaşmamızda sorardı: "Bunların hepsini bir ömürde mi?"

Abidin Dino, beni Oktay Rıfatla başbaşa bırakıp Güzin Hanımla bir odaya çekildiler. Bense Oktay Rıfatın canına okudum. Durmadan roman konuları anlattım. Sabiha Rıfat anımsar, birkaç yıl sonra da, coşmuş Oktayın evinde ona Demirciler Çarşısı Cinayetini anlatıyordum. Oktay Rıfat gene dinledi dinledi, o güzel gülüşüyle, "sen bu destanı bir ömürde mi yazacaksın?"diye sordu.

Abidin Dinoyla Güzin Hanım içerden çıktılar, geldiler yanımıza oturdular. Abidin Beyin elinde bir Osmanlı kesesi gibi bir kese vardı.

"Anlat bakalım" dedi Abidin Dino.

"Neyi anlatayım?"

"Nereden gelip nereye gidiyorsun?"

Başıma gelenleri günü gününe biliyordu.

"Şimdi," dedim. "İstanbula gidiyorum. Arif Beyle görüştüm gelmeden önce. O beni Cumhuriyet gazetesine aldıracak."

Arif Dino Berin Hanımla Nadir Beyin eski dostlarıydı. Adanaya geldiklerinde Arif Dinoyu evinde ziyaret etmişlerdi. Arif Dino da o çok sevdiği minicik heykellerinden birini de Berin Hanıma armağanlamıştı. Birbirlerini çok sevdikleri belliydi.

"Arif İstanbula ne zaman gelecek?"

"Bilmiyorum ya, belki de mayısta. Bekleyeceğim."

"Ya gelmezse?"

"Gelir ya, eğer gelmezse, Orhan Kemalle konuştuk, o gele-

cek."

Orhan Kemalle ne iş yapacağımızı uzun uzun anlattım. Orhan Kemalin babası o günlerde ölmüştü. Babasından da ona altı yüz lira miras kalmıştı. Orhanla kararımızı vermiştik. Orhan daha önce Adanada sebzecilik yapmış, sermayeyi kediye yüklemişti. Şimdi İstanbula gelecek, bir el arabası alacak içine sebze dolduracak mahalle mahalle dolaşıp satacaktık. Orhan, "sen güçlüsün," diyordu, "arabayı sen sürersin, ben de bağırırım, geçinir gideriz. Ben romanlarımı, sen hikayelerini yazarsın. Belki yazdıklarımızdan da para kazanırız."

"Ya Orhan da gelmezse?"

Orhan çaresiz gelecekti. Çünkü, Adanadaki Verem Savaş Derneğinin Başkanı olan Dr. Nevzat Arman Orhanın sınıf arkadaşıydı, Orhanı derneğe katip olarak alma yürekliliğini göstermişti. Onun yürekliliğine hepimiz hayrandık. Orhan yüz beş lira alıyordu ya, olsun. İşi vardı ya. 1950 yılında durum o kadar korkunçtu ki millet komünizm yiyor komünizm içiyordu. Komünizmle yatıyor komünizmle kalkıyordu. Ulusumuz daha o günlerde ileriyi görmüş komünizmi yok etmek için elinden geleni de gelmeyeni de yapmıştı. İnsanlık bize minnettar kalmalıydı ya bu alçak insanoğlu ulusumuzun böylesine canını dişine takmış çabasını ne bilsin. Zavallı Dr. Nevzat Arman da ulusumuzun bu sel gibi akan yiğitliği, ileri görüşlülüğü önünde dayanamamış, yüreği pare pare olaraktan Orhan Kemalin işine son vermişti. Ulusumuzun ileri görüşlü kahraman evlatları daha o zamandan öyle bir ulusseverlikle bizi, yani komünistleri dışarıya çıkamaz etmişlerdi. Birimiz dışarıya çıkar da başımıza bir şey gelmezse, gene bu ileri görüşlü ulusumuz bizi birer Türk bahadırı sayıyordu. Adanada duramaz olduğumuzdan Orhan mecburi İstanbula gelecekti.

"Ya gelmezse, başka yere gider, ya başka bir iş bulursa?"

"Gelir. Gelmezse Yeni Cami arkasında arzuhalcilik yaparım."

"İşte bu oldu," dedi Abidin Dino. Oktay Rıfat da, "oldu,"dedi, "iyi iş arzuhalcilik."

Abidin Dino:

"İstanbula gidiyorsun ya ne kadar para var cebinde?"

"Beş liram var."

"Yahu bu para sana yeter mi?"

"Yeter," dedim.

"Olmaz," dedi Abidin Dino. "Al bunu." Keseyi bana uzattı. "Bunun içinde elli lira var. Bu da az ya..."

"Bana yeter de artar bile."

Aldım keseyi, içi bozuk para dolu. Şimdi anladım onların Güzin Hanımla odaya niçin çekilip, niçin uzun bir süre orada kaldıklarını.

Ben parayı alınca ayağa kalktım, "İstanbula gidiyorum." dedim.

"Neyle?" diye sordu Dino.

"Otobüsle, ya da bir kamyonla."

"Haydi gidelim otobüse."

Abidin Dino, Oktay Rıfat, ben evden çıktık, Oktay Rıfat yolda ayrıldı. O zamanlar otobüs terminali tren istasyonunun yayındaydı. Abidin Dino benden iki buçuk lira aldı gitti, benim İstanbul biletimi getirdi. Otobüs yarım saat sonra kalkacaktı. Hazırlanıyordu.

Dolaşarak konuştuk. Otobüs kalkış saati geldi, çağırdılar. Abidin Dinoyla öpüştük. Öpüştük ya, Abidin Bey orada öylece durdu kaldı. Otobüs beni çağırıyor. Abidin Dinonun bana söyleyecek bir şeyi var ki söyleyemiyor. Yanına gittim, "Abidin Bey, bir şey mi söyleyecektiniz bana?" diye sordum. O, utana sıkıla, "sen oradan bana 75 kuruş versene," dedi. Her şeyi anladım. Evde ne kadar para varsa torlamış toplamış bana vermişlerdi. Seve seve ona 75 kuruşu verdim, o giderken arkasından da, "Abidin Bey o yetmiş beş kuruş size ananızın sütü gibi helal olsun," diye bağırdım.

Uzatmayayım, İstanbula geldim, Sirkecideki Türk Oteline yerleştim. Yeni Caminin arkasına gidiyordum her gün, oradaki arzuhalcilerin halini öğrenmek için. Orayı mekan tutmuş beş altı tane emekli arzuhalci var ki, kuş uçurtmuyor Yeni Cami yörelerinden. Ben tezgahı kurayım oraya, daha bir tek arzuhal yazmadan bu canavarlar gözlerimi oyarlar, ya da gücüm yeterse ben onların canına okurum. Adliye yörelerini de yokladım birkaç gün, oradan da iş çıkmayacağını anladım. Bu arada da, daha ben arzuhalcilik yapacak

mekanı bulamadan param bitti. Bu boş gezdiğim günlerde, param biterse ne yaparım, diye düşünürken, Gülhane Parkını keşfettim. Gülhane Parkında da öyle bir yer buldum ki yer derim ben sana. Tam padişahlara has bir yer. Hani Gülhane Parkının denize bakan yüzünde Topkapı Sarayının büyük kapısı var ya, o kapının önünde de, Çemberlitaş gibi upuzun bir sütun var, işte o kapıyı kendime mekan tuttum. Yağmurda falan, kapının da üstü azıcık da olsa kapalı, yatağımın ıslanma olasılığı yok. Yatağım da gazete kağıtlarından kalın bir döşektir. Türk Otelinden, elli liranın bitiminden sonra çıktığımda yerim hazırdı. Hiçbir zorluk çekmeden oraya yerleştim. Geçen yıllarda, benimle bir konuşma için Fransız gazeteciler gelince, Gülhane Parkındaki evimi onlara gösterdim, Fransızlar yerinden, manzarasından, güzel, yaşlı, görkemli ağaçlarından, çiçeklerinden dolayı evime hayran kaldılar. Bu hayranlıklarını da dile getirdiler. Talihli adam olduğumu bile söylediler.

Baktım para iyice bitmiş. Yerim yurdum var ya yemek yiyecek para yok. Eee, şimdi ne yapmalı? Arif Dino da Köroğlunun atı olmuş adı var kendi yok ortalıkta. Bekleye bekleye Godot'yu geçtim. Aç kalacak değilim ya. Dünyada iş olaraktan yalnız arzuhalcilik yok ya. Köprü altında soluğu alıp kendime tam üç tane olta satın aldım, son paramla.

Oltacıya Sarayburnunda balık tutacağımı, bana oranın balıklarına göre olta vermesini söylemeyi de unutmadım. Oltalarımı aldım, Sarayburnuna geçtim, bir kayanın üstüne oturdum oltamı denize attım. Vay anam, ilk günün bereketi de ne bereketmiş. İki üç kilo balığı tuttum birkaç saatte. Hem de ne balık, kocaman kocaman. Biliyorum, şimdi şu söylediklerime İstanbulda inanacak kimseyi fenerle arasam bulamam. Balıklarımı gittim, oynar oynar, köprü altında sattım, bu parayla kendime bir maltız, bir torba da kömür aldım. Keyfime diyecek yok. Her gün balığa iniyorum kıyıya, balığın bir kısmını temizleyip yiyorum, kovadaki oynar oynar balıklarımı da götürüp köprüde satıyorum.

Derken Orhan Kemal geldi, onu kapı altındaki evime götürdüm, balık tuttum, ona taze taze balık ikram ettim bahçemin çiçek-

leri arasında. Park bekçileriyle de aram çok iyiydi. Evimi, yerimi, balık tuttuğum kayayı biliyorlar, yağmurlu günlerde, ben evde yoksam, gazete yatağımı çıvgınlardan koruyorlardı. Onlara birkaç güne bir birer kilo balık da veriyordum.

Orhana:

"Ne zaman arabamızı alacağız, yerini buldun mu arabanın?" diye sordum.

"Araba almayacağız," dedi.

"Neden?"

"Çünkü para kalmadı. Borçlar, yol parası, yiyecek içecek, hiç para kalmadı."

"Nerde kalıyorsunuz?"

O zamanlar Orhanın iki çocuğu var, Yıldızla, Nazım.

"Teğmen İzzettin Kasımpaşadaki evinin balkonunda."

Benim Gülhanedeki evime kimse dokunmuyor, balıkçılığım fırtınalı, rüzgarlı günlerin dışında sürüp gidiyor, karnım doyuyordu. Orhan da Varlıktan, başka küçük dergilerden bir şeyler alıyor ya yetmiyordu.

Mayıs ayı geldi çattı, bir gün yanına uğradığım Agop Arad, "gözün aydın arkadaş," dedi, "Arif geldi, seni sordu, kaldığı yerin adresini de bıraktı. Hemen uçarak gittiğim Agobun verdiği adreste Arif Beyi buldum. Bu ev ünlü Kaleci Sabri Dinonun babasının eviydi. Meğer Arif Beyin yakın akrabalarıymış bunlar.

Anamın muşamba torbasının ne olduğunu söylemeyi unuttum, ben bu torbayı, kedinin yavrusunu taşıdığı gibi, bir saniye yanımdan ayırmıyordum. Gece de yastık yerine başımın altına koyuyordum.

Arif Bey bana yarın için randevu verdi, "tam saat 12'de Lebon Pastanesinde ol," dedi, "seninle Nadir Nadiye gideceğiz. Daha önce de senin için ona mektup yazdım, sana birini getireceğim ki, çifte kavrulmuş heykel gibi," dedim. Ben çifte kavrulmuş heykelin daha ne anlama geldiğini bilmiyorum. Arif Beye de o zaman soramamıştım. Her neyse, ben çifte kavrulmuş heykeldim ya, herhalde iyi bir şeydir Arif Bey söylediğine göre.

Saat on bir buçukta Lebonun önünü, elimde torbam, tuttum.

On ikide Arif Bey damladı.

"Gel şuraya bir kahve içelim," dedi.

İçeriye girdik ama ben, herkes bana bakıyor sanıyorum. Sakal uzamış, kapkara saçlar karmakarış. Ayağımda lastik, kapkara olmuş ayakkabılar. İçlerinden parmaklarım dışarıya uğramış. Beyaz pantalonum da kapkara. Oysa onu haftada bir denizde yıkıyorum. Kendim de denizde, sabunla iki günde bir yıkanıyorum. Mavi gömleğimin havı dökülmüş, yer yer beyazı çıkmış. Bir de bir deri bir kemiğim, üfürsen yıkılacak.

Biz Arif Beyle kahveleri içerken kapıdan Behçet Kemal Çağlar girmesin mi? Arif Beyle sarmaşdolaş oldular. Çok eskiden beri tanışırlarmış. Behçet Kemal beni de iyi tanırdı. Benim Ağıtlar kitabı için övücü yazılar yazmıştı. Dergilerde çıkan şiirlerimi de okumuş, sevmişti.

Arif Bey ona ne için buluştuğumuzu anlattı.

Behçet Kemal heyecanlandı:

"Yahu siz deli misiniz," diye gürledi. "Ortalık kaynıyor, Mareşal Fevzi Paşa, İsmet Paşa bile komünist oldu bu günlerde, herkes herkese komünist diyor. Arif, sen komünisttin, yeni sürgünden döndün. Bu hergele de komünist, yeni hapisten çıktı, adamı ürkütmenin alemi var mı?"

Arif Dino:

"O çok demokrat bir kişi," diye Nadir Nadiyi savundu.

"Olsun," dedi Behçet Kemal, "ben de seninle gelecek, benim delikanlıyı ona ben bir iyice anlatacağım. Gazetesine alırsa ne kazanacağını ona söyleyeceğim." Yanımda bir yazım olup olmadığını sordu. Ben de hikayeleri söyledim. "Ver bir tanesini," diye gürledi. "Biz bu işi halledeceğiz." İmanla söylüyordu.

Arif Bey:

"Bebek hikayesini çıkar," dedi. "Bu hikayeyi ben çok severim."

Balmumundan yapılmış muşamba torbamdan baş eserimi çıkardım. Onu o kadar seviyordum ki, Cumhuriyet onu değil yayınlamak, bu yüzden bana iş bile verirdi.

Dışarıya çıktık, Arif Bey:

"Sen istersen bizimle gelme," dedi, "beni saat beşte Kristal kahvesinde bekle."

"Olur," dedim, gitmediğime sevinmiştim. Benden önce hikayemin gitmesi daha iyiydi.

Saat beşi iple çekiyordum. Arif Bey beşi on geçe Kristalin önünde gözüktü. Yanına koştum:

"Bu iş tamam," dedi. "Nadir sana mektup yazacak." Ben hangi adrese demeye vakit kalmadan, "Maya Galerisinin adresini verdim," diye sevindi. Benim Gülhanedeki evimin adresini verecek değil ya. Maya Galerisi, İstanbulda belki de ilk açılmış resim galerisiydi. O zaman da İstanbulun tek sanat galerisiydi. Ben haftada bir, haftada iki kez oraya gitmeye başladım. O günlerde orada çok arkadaşlar edindim. Kuzgun Acar, Sait Faik, Mengü Ertel, daha birçok kişi. Sabahattin Eyüboğlu Mayanın üst katında oturuyor, karşılaştığımızda da uzun uzun konuşuyorduk. Sarayburnundaki balıkçılık maceram çok hoşuna gidiyordu.

Nadir Beyden gelen mektubu elime alınca neredeyse sevincimden uçacaktım. Mektubu hemen açtım. Nadir Nadi beni Cumhuriyete görüşmek için çağırıyordu. İkinci gün saat on birde gazeteye koştum. Kapıda dağ gibi bir kapıcı, üstelik de iyi, yumuşak yüzlü. "Nadir Nadi Beyi göreceğim," dedim, mektubunu gösterdim. Sonradan adının Tahsin olduğunu öğrendiğim Tahsin Amca çok soğukkanlı, "yazık," dedi. "Nadir Bey Avrupaya gitti."Tepemden kaynar sular döküldü. Oysa ben Gülhane Parkındaki evimde gece yarılarına kadar ne hayaller kurmuştum. Bebek hikayesi Cumhuriyette çıkacak, Kozan Ağırcezasında hikaye okunurken seyirciler nasıl sevgiyle dinlemişlerse, Cumhuriyet Gazetesi okuyucuları da hikayemi öyle sevgiyle okuyacaklardı. "Nadir Nadi Avrupadan ne zaman gelir?" Tahsin Amca bana acımış olacak ki, ben o zaman böyle düşünmüştüm, "bir hafta sonra gelir," dedi. "Hele ver mektubu da bir bakayım." Mektubu evirdi çevirdi, altına üstüne baktı, bir iyice gözden geçirdi, okur gibi yaptı. Ne bileyim ben okuduğunu sandım mektubu. Sonradan öğrendim ki, Tahsin Amcanın okuryazarlığı

yok.

Bir hafta sonra gene Cumhuriyetin kapısındaydım. Tahsin Amcanın huzurundaydım. "Nadir Nadi Bey bu sefer de Ankaraya gitti."Tahsin Amca başını kaldırıp da yüzüme bakamıyor. Bir şeyler çakozladım ya toz kondurmadım ortalığa. Tahsin Amca bana niçin yalan söylesindi. "Ne zaman gelir?" "Tahsin Amca gene bana, bir tuhaf ne olduğunu anlamadığım köylü yüzüyle, "üç gün sonra gelecek," dedi.

Üç gün sonra gene Tahsin Amcanın huzurundaydım. Tahsin Amca hiç konuşmuyordu. Yüzü sertti, önüne bakıyordu. Sonra başını kaldırdı, beni tepeden tırnağa süzdü. Başını eğdi, gene düşünmeğe başladı. Ardından da başını kaldırıp, sert bir sesle, "yok kardaşım Nadir Nadi Bey, hiç gelmeyecek," dedi. Her şeyi anlamıştım.

Şimdiki Gazeteciler Cemiyetinin tam karşısında bir sıra dükkan var. O zaman da o dükkanların yerinde salaş dükkanlar vardı. O dükkanlardan birinde Çingene Ahmet çalışırdı. Hoş bir adamdı. İnsancıl bir yüzü vardı. Dükkana girdim, derdimi anlattım, "vay Tahsin vay," dedi. Cumhuriyete telefonu açtı, Nadir Nadi Bey karşımdaydı. "Efendim," dedim, "mektubunuzu aldıktan sonra..." Tahsin Amcayla durumumu bir bir anlattım. Sonra da kapıcının hiçbir kabahati olmadığını söyledim. Kılık kıyafetimi, saçımı sakalamı anlattım. Nadir Bey, "lütfen çabuk gelin,"dedi.

Cumhuriyete girdiğimde Tahsin Amca yüzüme bakamadı. Kapıda bekleyen, bir gazeteci olacak, beni aldı Nadir Nadinin odasına götürdü. Nadir Bey odasının kapısında beni bekliyor, hem de gülüyordu. Beni çok sıcak, sanki yıllardır dostmuş gibi karşıladı, karşılıklı koltuklara oturduk. Bana kahve söyledi. Bundan sonra Nadir Beyde, çok dost olduğumuz halde, böyle bir sıcaklığı çok az gördüm. İçten içe kaynayan, mesafeyi de koruyan bir kişiliği vardı. Arif Dinodan söz ettik uzun uzun. Ben dokuz doğuruyordum, sıra hikayeye ne zaman gelecekti. Kahveler bittikten sonra sıra Bebek hikayesine de geldi. "Hikayenizi okudum," dedi. "Çok güzel bir diliniz var. Diliniz ne kadar da zengin." Dil üstüne yarım saatten fazla konuştuk. "Hikayenizi Cevat Fehmi Beye verdim. O da çok sev-

miş, yakında gazetede tefrika edilecek." Bilmem, sevineceğim yerde bir korktum, hüzünlendim. Bir yazımın yayınlanabileceğini hiç sanmıyordum. Telaşlanmış olacağım ki, Nadir Nadi, anladı. "Yayınlansın,"dedi, "bakın sizi okuyucular iyi anlayacaklar." Ben tutulmuş, artık konuşamıyordum. Nadir Bey, gülerek son darbeyi de indirdi. Kalktı, masasına oturdu, kalemini aldı, küçük bir kağıda bir şeyler yazdıktan sonra başını kaldırdı, "Cumhuriyete röportajlar yapmanızı öneriyorum size. Ne diyorsunuz?" Ben iyice allak şallak olmuştum. "Kabul etmelisiniz," diye konuştu Nadir Bey, "sizin gibi iyi Türkçe yazanlar gazeteciliğe girmeli ki, Türkçe de zenginleşsin. Lütfen kabul edin. Bu Türkçeyle ülkemizde çok şey yapacaksınız. Hikayeniz de yakında yayınlayacak." Ancak, kekeleyerek: "Nadir Bey," diyebildim. "Çok şaşırdım. Hiç beklemiyordum. Ben işsizim efendim," dedim. "Evim de Gülhane Parkında."

Nadir Bey, Gülhane Parkını duymamış gibi davrandı, elindeki kağıdı bana uzattı, "aşağıya in, Ziya Beye git, bu kağıdı ona ver, geriye gel."

Ziya Bey, iyi adam, çok çok iyi bir adam olduğunu insan ilk bakışta anlıyor. Yerinden kalktı, beni kutladı, önüme düştü beni kasaya götürdü. Kasada bana bir tomar para verdiler. Nadir Beye çıktım. "Oturun." Oturdum. Şimdi doğru Diyarbakıra gideceksiniz. Diyarbakırda benim bir sınıf arkadaşım var, oralı, senin hikayenden, senden ona söz ettim, onu bul, Diyarbakırda önemli işler oluyormuş. Sana yardım edecek. Şimdi de Doğana git."

Doğan Nadiye telefon açtı. "Sana sözünü ettiğim yazarı gönderiyorum, konuş." Doğan Bey de iyi karşıladı, "hoş geldin delikanlı," dedi. "Nadir senden bana çok övgüyle söz etti. Yahu senin gibi güzel Türkçe yazan hiç kimse yokmuş Türkiyede, doğru mu?"

"Estağfurullah."

"Hadi hadi, Nadir Türkçeden anlar. Şimdi sen Diyarbakıra röportaj yapmağa gidiyormuşsun. Nadir öyle söyledi. Ben sana iki şey söyleyeceğim, dinlersen iyi olur. Bir, dizi röportajlarını öyle uzatma, dizideki her röportajın ayrı bir konusu olsun. Her röportaj bağımsız olsun. Röportaj romana, hikayeye, habere falan benzemez,

röportaj okutmak en zor iştir. İki, bir de Anadoludan gönderdiğin röportajları benim adıma göndereceksin. Yazı işlerine ben vereceğim. Şimdi seni Cevat Fehmiye gönderirdim ya o izinde, dönünce tanışırsınız. Güle güle."

Ben Doğan Nadiden çıkınca içime bir kurt düştü, yeniden Nadir Nadinin odasına girdim, "Ne istiyorsunuz?" diye bana sordu, sertçe. Elinde çubuğu odasında gidip geliyordu. "Efendim," dedim, "-bana 1500 lira vermişler. Ben bu kadar parayı ne yapayım. Bana 300 lira yeter. Bir de ben bu parayı harcar da siz de röportajlarımı gazeteye koymazsanız ben bu kadar parayı nasıl öderim?"

Nadir Bey, o içten fışkıran kahkahalarından birini attıktan sonra, "bak, delikanlı," dedi, "sizi anlıyorum. Röportajlarınızı yayınlarsak sizi kazanırız, yayınlamazsak, bir gazete, bu parayı kaybetmekle fazla bir şey kaybetmiş olmaz, güle güle, Vefik Pirinççioğluna selam söyle."

O gün İstanbulu boydan boya dolaştım. Daha önce bu şehirde havagazı kontrol memurluğu yapmıştım. İstanbulu iyi tanıyordum. Köprü altındaki arkadaşlarıma onar lira dağıttım. Onlar, bana "kaç buradan çabuk, aynasızlar şimdi gelirler," diye arkamdan bağırdılar. Paraları çaldığımı sanıyorlardı...

İkametgahım Gülhaneden aşağı yukarı iki gecede bir Beyoğluna çıkıyordum. Küçük Sahnede de "Fareler ve İnsanlar" oynuyordu. Bu oyunu görmeğe can atıyordum. Çünkü, "Gazap Üzümleri"ni, Steinbeck'in öteki yapıtlarını ezbere bilircesine biliyordum. Bir kere oyunu görmek için bilet param yoktu. Kimbilir böyle bir oyun kaç liraya görülebilirdi. Gözümde büyütüyordum. Bir Allahın kuluna da, bu oyuna kaç liraya girilir, diye soramıyordum. Ama artık yüreklenmiştim, artık Cumhuriyet yazarıydım, bir de cebinde milyonlarım vardı. Gişeye gittim, "bir bilet," dedim, cebime davrandım, "kaç lira?" Gişede kara kuru bir hatun kişi oturuyordu, "iki buçuk lira ama bilet kalmadı."

"Ben de yarın gelirim," dedim, "yarın için bir bilet ver."

"Bugün son," dedi kara kuru kız. "Oyunu kaldırıyoruz."

"Bak," diye yalvardım kıza, "size on lira vereyim, bana bir bi-

let ."

"Yok."

"Yirmi lira, elli lira..."

"Yok."

Benim de kafam kızdı, merdivenlerden yukarıya yürümeğe başladım. Tahir Ağa yolumu kesti. Tahir Ağayla sonradan çok ahbap olduk. Tahir Ağa sonraları o günü anımsadıkça basıyordu kahkahayı. Hep de o günkü kılık kıyafetimi, karmakarış saçımı sakalımı anımsıyordu. Tahir Ağayla yaka paça olduk. Bağrışıyor çekişiyorduk. Tahir Ağayı şöyle bir yana salladım, merdivenleri çıktım, fuayeye girdim. Gişedeki kara kuru cadı bağırmaya çoktan başlamıştı bile. Az sonra yanıma çok güzel giyinmiş, iyi yüzlü bir kişi geldi, "bir şey mi istediniz kardeşim," diye sordu. Anlattım. Ben günlerce bu günü beklemiştim. Şimdi de, yani bugün de Cumhuriyete yazar olarak girmiş, gazeteden para almıştım. Giyecek bir şeyler alacak vaktim de olmamıştı. Bugün de son günmüş. Ne olursa olsun ben bu oyunu, ne pahasına olursa olsun görecektim.

Sonra en iyi arkadaşlarımdan birisi olacak olan bu kişi Küçük Sahnenin Müdürü Galip Sandı. Bir de benim eski arkadaşım İlhan Arakonun arkadaşıydı. Çekmecesini açtı, bana bir bilet uzattı, "buyurum, bu benim biletim, dostlar için ayrılmış." Para vermeye kalktım, almadı.

"Biraz konuşalım," dedi, "daha oyunun başlamasına çok var."

Arif Dinoyu, Agop Aradı, Abidin Dinoyu tanıyordu. İkimizin de dostu olan çok kişi vardı.

Piyesin başlama zili çaldı. Daha önce tuvalette saçlarımı bir iyice taramış, kendime çekidüzen vermeğe çalışmıştım ya ne fayda, gene öyle dökülüyordum. Tiyatroya girdim, sanki bütün salon bana bakıyordu. Galip Sanın bana verdiği koltuk en ön sırada değil miymiş. O zamanlar İstanbul hanımları şapka giyiyorlardı. Şapkalarında da birer renkli tüyler vardı ki, yarımşar metre. En öne, iki uzun tüy arasına büzüldüm kaldım. Oyun mu seyrettim, sırtımda tonlarca taş mı taşıdım, bilemem artık. Oyun bittiğinde rahat bir soluk aldım. Şunu da hiç unutmayalım, oyunu seyrederken, Nadir Nadinin

yanında, her yerde anamın muşamba torbası hep yanımdaydı. Tiyatrodan sonra Gülhane Parkındaki evime gittim, sabahleyin tren vardı Ankaraya, o gece uyumadım. "Fareler ve İnsanları"bir de Diyarbakırı düşündüm. Erkenden Haydarpaşaya geçtim, iskelede bir salep içtim, üstü buğulu buğulu. biletimi aldım. Ankarada Abidin Dinoya uğradım. Ankaradan da Diyarbakıra revan oldum.

Üçüncü mevki bir şenlikti. Bakırmadeninden uzun sakallı, uzun kavallı, dev gibi bir Sofi girdi kompartımana. İnanılmaz güzellikte kaval çalıyor, Kürtçe türküler, destanlar söylüyordu. Sofinin iki gözü de kördü ve yetmişini çoktan geçmişti ya dimdikti. Sonra, 1953 yılında onunla birlikte Kulp ilçesinin sınırları içindeki Anduk dağına birlikte çıktık. Ben ömrümde ne böyle güzel bir ses, ne de böyle bir destan anlatıcısı duydum, gördüm. Daha sonra bir de Kurtalan tren istasyonunda sıraverdi dizilmiş, on beş yirmi yaşlı kavalcıyı kaval çalarken dinledim. Yolcular, onların önlerindeki mendilin içine para atıyorlardı. Birkaç saat bu kavalcıları dinledim, oradan geçen bir tek kişinin bile kavalcıların mendiline para atmamazlık ettiğini görmedim.

Sofiyle birlikte Diyarbakır İstasyonuna indiğimizde gün yeni doğuyordu. Bir faytona bindik, surların içindeki Diyarbakırda indik. Bir otel sordum, en iyi otel diye Park Otelini gösterdiler. Sofiyi otele davet ettim. İşim var, dedi, benden üzülerek ayrıldı.

Park Oteline Naibin Konağı diyorlardı. Sultan Murat Bağdada giderken, bir süre bu konakta kalmış. Bir mimari başeseriydi. Büyük avlusu, siyah beyaz taşlardan örülmüş duvarları, eyvanı, odaları, tahta işleme tavanları. Böylesine güzel bir yapı görmemiştim şimdiye kadar. Yıllar sonra öğrendim ki Naibin Konağını yıkmışlar.

Naibin Konağında güzel bir odaya yerleştim. Akşama doğru Vefik Pirinççioğlunu aradım. Yazıhanelerini gösterdiler. Vefik Bey Diyarbakırda yoktu. Ağabeysi oradaydı, derdimi anlattım, beni iyi karşıladı. Sizin için her şey yapılacaktır, dedi.

İkinci gün sabahleyin gazeteci Tahsin Cahit Çubukçuyu buldum. Küçük güzel bir gazete çıkarıyordu, İyi, kültürlü bir adamdı. Sonradan Demokrat Parti Milletvekili oldu. Yassıadada gözgöze geldik,

gülümsedi. Onunla birlikte Diyarbakırı, Diyarbakır surlarını dolaştık. Hemen hemen Tahsin Bey herkesi tanıyordu. Beni de tanıdıklarıyla tanıştırıyordu. Diyarbakır benim için görülmemiş, büyülü bir masal şehriydi. Avluları hep güllüktü. Evlerinin her biri bir yapı başeseriydi. İnsanları da çok konukseverdi. Cömertti. Toprak damlarının üstünde çimenler bitmiş, yoğurt çiçekleri açmıştı. Şehrin ana caddesinin kaldırımları üstünde sıralanmış kızlar, çocuklar, yaşlı kadınlar, yaşlı, sakallı adamlar önlerinde sepet sepet menekşeler, menekşe satıyorlardı. Şimdiye kadar bu kadar çok menekşeyi bir arada görmemiştim. Bütün şehri bir menekşe kokusudur almıştı.

Park Otele kapandım, arzuhalcilik daktilomu önüme aldım, yazmağa başladım. Diyarbakır menekşe şehri, gül şehridir...

Nadir Nadi Bey bana, senin Türkçen iyidir, demişti ya... Ben de dört sayfalık ilk röportajı dört günde döndüre çevire, yaza yırta yazdım, gazeteye postaladım. Sonra surları, bu surlar Çin Seddinden sonra dünyada ikinci uzun surlardı, surların dibindeki insanları yazdım... Kaç röportaj yazdım, bilmiyorum. Ardından da daktilomu, bavulumu otelde bırakarak yaya köylere düştüm. O sıralar memlekete traktör gelmiş, her toprak ağası birkaç traktör birden almış, yarıcılarını da dışarı atmışlardı. Diyarbakır ovasında topraksız kalmış, göçebe olmuş aileler ovayı doldurmuşlar, nerelere gideceklerini bilemiyorlardı. Onları da yazdım. Yayan yapıldak birçok köy dolaştıktan sonra Diyarbakırda işim bitti, oradan Vana geçtim. Tuğdan vapura bindim Vana gidiyordum. Gönderdiğim röportajlar gazetede yayınlandı mı, ya da yayınlanmadı mı bilemiyordum. Geminin güvertesinde bir subay oturuyordu, yakasında da yılan vardı. Anladım ki doktor. Doktorun yanında da bir tomar Cumhuriyet, belki yirmi tane. Gazeteyi açmış okuyordu ki, adımı gördüm. Bendeki sevinci tahmin edin bakalım. Hemen doktorun yanına koştum, heyecanla, "gazetenize bakabilir miyim yüzbaşım?" diye sordum. Yüzbaşı heyecanıma şaşırdı. İşi anlattım. "Siz Yaşar Kemalsiniz değil mi," dedi. "Evet,"dedim, gazetelere saldırdım. Gönderdiğim tüm röportajlar Anadolu Notları başlığı altında çıkmıştı. Hepsini okudum. Yüzbaşı okumuş, kültürlü bir insandı. Benim heyecanıma

şaşkınlıkla bakıyordu. Yüzbaşıya heyecanımın sebebini anlatmak zorunda kaldım. Eğer röportajlarım yayınlanmasaydı, Erciştеki akrabalarımın yanına gidecek, orada arzuhalcilik yapacak, Cumhuriyete borcumu ödeyecektim. Bir de gazeteciliğe ilk adımımı atmıştım. Sanırım bu işi artık tutturacaktım.

Yüzbaşı, "şu talihe bakın," dedi, "iyi ki sizinle karşılaştık. Burada Akdamar Adasında Ermenilerden kalma bir kilise var. Bir yapı başeseri. Bugünlerde bunu yıkıyorlar. Yarın sizi oraya götüreceğim. Bu kilise bu toprakların eseri, isterse Ermeniler yapmış olsun. İnsanlığın malı, kim yaparsa yapsın. Bana ve ülkemize yardım edebilir misiniz?"

"Çok yeni bir gazeteciyim, elimden ne gelir ki..."

Bir de çekiniyorum. Böyle işlere karışırsam geçmişim ortaya çıkar, başladığım işten, daha başlamadan olurum, diye.

Bir ikindi üstü Van iskelesinde gemiden indik, yüzbaşı Dr. Operatör Cavit Bey beni Vanın tek oteline götürdü. Yarın buluşmak üzere ayrıldık. Yüzbaşı sabahleyin erkenden geldi beni almağa. Akdamar Adasına gidecektik. Bizim o zamanki Van muhabirimiz İlyas Kitapçıydı. Altmış yaşlarında olgun, güzel düşünceli bir kişiydi. Yüzbaşıyla önce onu görmeğe gittik, o, kilise üstüne daha kötü şeyler anlattı, elinden geleni de gelmeyeni de yapmış, bir türlü yıkımın önüne geçemiyormuş. Vali de çok iyi, şair bir kişiymiş ya emir almış, hiçbir şey yapamıyormuş.

İlyas Bey, bana, "Nadir Nadiye telefon edelim, bizi anlar, durdursa durdursa bunu Nadir Bey durdurabilir," diye bir düşünce attı ortaya. "Nadir Beye telefon edip, sorunu ona anlatalım."

"Olur," dedim ben.

Doktorla Akdamar Adasına doğru yola çıktık. Van Gölü de büyülü bir suydu. Andan ana rengi değişiyordu. Küçük bir kayıkla adaya çıktık. Kiliseye daha sıra gelmemişti ya, kilisenin yakınındaki küçücük şapeli hemen hemen yıkmışlardı.

Yüzbaşı:

"Ben gelinceye kadar, bu kiliseye bir kazma bile vurmayacaksınız. Ben Valiye gidiyorum," diye buyurdu.

İşçiler hazırola durdular. İşçilerin başı, "başüstüne komutanım," dedi. Vana geldik. Cumhuriyete telefonu açtık. O gün akşama kadar bekledik, telefon açılmadı. Ertesi gün gene erkenden gazeteye telefonu açtık. Birkaç saat sonra Nadir Bey karşımdaydı. Olayı yüzbaşıdan öğrendiğim kadarıyla anlattım.

Nadir Bey:

"Üzülmeyin," dedi. "Avni Bey bu işi halleder. Onu iyi tanıyorum, uygar bir kişidir." Avni Başman o yıl Milli Eğitim Bakanıydı.

İki gün sonra İlyas Kitapçı, yüzbaşı Dr. Operatör Cavit Beyle otelime geldiler. Sevinç içindeydiler. Avni Başman Valiye yıkımı durdurmaları için telgraf çekmiş. Akdamar kilisesinin kurtuluş günü 25 Haziran 1951 günüdür. Ondan yıllar sonra, sanırım Amerikada, İngilterede olabilir, büyük bir Dünya Mimarisi Tarihi çıktı. Kitabın kapağına Akdamar Kilisesini koymuşlardı. Kitabı Nadir Beye götürdüm, "işte bu başeseri insanlığa siz armağan ettiniz."

Nadir Bey kitaba, kapaktaki resme baktı baktı, şaşırmış gibi yaptı, "Allah Allah," dedi, "nasıl etmiş de ben bu kiliseyi insanlığa armağan etmişim." Kiliseyi, üstündeki kabartmaları, Van gölünün içindeki konumunu bir bir anlattım. "Allah Allah, şu görmediğim kiliseyi insanlığa nasıl armağan etmişim, anlatsana şunu."

Olayı baştan sona anlattım. Ya anımsamadı, ya da anımsadı da, o kadar alçak gönüllüydü ki, böyle güzel bir işi üstüne almak istemedi.

Nadir Beye, kiliseyi birkaç kere daha anlattım, nasıl kurtardığını, telefonu söyledim, üstüne almadı. Bir ikisine de İlhan Selçuk tanıktır. Ben de, İlhan da iyi biliriz ki, Nadir Bey kolay kolay, böyle unutan bir kişi değildir.

Vandan, Van kalesini Doktor Yüzbaşıyla, Vanlı bir iyi adam olan fotoğrafçıyla dolaştıktan sonra köylere çıktım. Babamın köyü olan Ernise gittim, akrabalarımı gördüm. Yer altındaki köyleri yazdıktan sonra İstanbula döndüm ki röportajlarım epeyce ses getirmiş, birçok kişi beni tanıyor. Doğru Doğan Nadiye gittim, "elimdeki röportajları ona uzattım." "Hoş gelmişsin, onları Nazıma götür," dedi.

Cevat Fehmi Bey, gene yoktu ortalıkta, yerine yardımcısı Nazım Ulusay bakıyordu. Büyük odaya girdim, Nazım Beyi sordum, köşedeki büyük masayı gösterdiler.

"Ne istiyorsunuz?"

"Efendim röportajları getirdim," dedim.

Telaştan adımı söylemeyi unutmuşum, ya da söylemişim de Nazım Bey duymamış "Biz röportaj yayınlamıyoruz delikanlı," dedi, başını kağıtların üstüne eğdi, okumağa, yazmağa başladı.

"Efendim, benim röportajlarımı yayınlayacaksınız sanıyorum."

Başını kaldırdı, beni şöyle bir süzdü:

"Sen Yaşar Kemal olmayasın?"

"Benim," dedim.

Ayağa kalktı, heyecanla elimi sıktı. Röportajlarımı ilk o okumuş o koymuştu gazeteye. Bana övgüler yağdırdı. Atıf Sakar, Ömer Sami Coşar da odadaydılar, onlar da beni kutladılar. O gün Ömer beni odasına aldı. Masasının yanına bir masa koydurdu, yanyana çalışmağa başladık. Thildayla beni o tanıştırdı. Başka, yabancı bir basın kuruluşunda da Thildayla birlikte çalışıyordu. Bir gün beni Tarabya'ya yemeğe çağırdı. Karısı Sara, Thilda da vardı yemekte. O gün Thildayla tanıştık, arkadaş olduk, sonra da evlendik.

Şunu da atlamayayım. Ben röportaj yapmağa İstanbula geldiğim kılıkla gitmiştim, sonra da gene o kılıkla İstanbula döndüm. Bir giyit almak aklıma bile gelmiyordu.

Geldiğimden birkaç gün sonra Nadir Bey çağırdı, kutladı, "otur bakalım," dedi. Bu arada Cevat Fehmi Bey de içeriye girdi. Nadir Bey, "nasıl buldun delikanlıyı Cevat?" diye sordu. Cevat Bey, "şaşkınlık verici. Usta bir röportaj yazarı ya daha pişmesi gerek. Bebek hikayesini daha çok beğendim." Gerçekten pişmem gerekmiş. Cevat Beyden çok şey öğrendim, onunla çalıştığım on iki yıl içinde. Çünkü o, hiç kadri bilinmemiş, anlaşılmamış büyük bir oyun yazarıydı.

Cevat Bey, çıktıktan sonra, Nadir Bey, bana sordu, "paranın hepsini harcadın mı?"

"Ancak üç yüz lira harcadım, bin iki yüz lira daha duruyor, ne-

reye götürüp vereyim, diye size soracaktım."

"Kimseye verme. Git kendine bir elbise al."

Ben de Nadir Beyin yanından çıkar çıkmaz Sadi Ağabeyin yanına uğradım. "Elbise almağa gidiyorum Ağabey," dedim, "bildiğin bir yer var mı?" "Var," dedi, "haydi beraber gidelim. Paran yoksa da gazeteden sana avans koparırım. Sağ ol Ağabey," dedim. "Bende para gani."

Sirkeciye indik, sanırım, Atalar mağazasına gittik. Ben bir kahverengi pantalon, sarı bir gömlek beğendim. Don, atlet de aldım. Çorap da, ayakkabı da... Bir de gidip traş olmayı da akıl ettim.

Cevat Fehmi Başkutla çok dost oldum. On beş gün sonra olacak beni Gaziantepe, kaçakçılık röportajına gönderdi. Sonra başka röportajlar yaptım. Gazetecilik ünüm her geçen gün artıyor, öbür gazetelerden Cumhuriyetin bana verdiğinin birkaç katı para öneriyorlar, ben de hepsini geri çeviriyordum.

1953 yılı geldi, o yıl da polis olmuş ortaokuldan bir arkadaşım benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu anladı. Gece yarısı beni aldı Sansaryana götürdü. O gece dörde kadar Sansaryanda tuttular, sonra da Yaşar Kemal olduğumu anlayınca özür dileyerek bıraktılar.

Şimdi gelelim İnce Memedin hikayesine:

1946-47 yıllarında roman denemelerine başlamıştım. İnce Memed de bunlar arasındaydı. Bir de Ortadirek romanına başlamış yarım bırakmıştım 1951 yılında İstanbula geldiğimde İnce Memedden bir sayfa bile yoktu elimde. Ama konu olduğu gibi kafamdaydı. Ve İnce Memedi yazmak istiyordum.

Paraya ihtiyacım vardı. O günlerde tanıdığım filmler çeviren bir sinemacı benden bir senaryo istedi. Ben biraz senaryo öğrenmiştim. Abidin Dinoyla bir iki senaryoda çalışmıştım. Filmciye İnce Memedin konusunu anlattım, bana bunu yaz, sana üç bin lira veririm, dedi. Ben de bir ayda senaryoyu yazıp adama verdim. Bundan sonra adamı ara ki bulasın. Ne zaman gitsem adam yerinde yoktu. Ne zaman telefon etsem adam yerine daha gelmemişti. Ben de, birkaç gün sonra adamı aramaktan vazgeçtim. Şimdiye kadar hiç böyle adamlarla karşılaşmamıştım. Beğenmediyse açık açık söylese ya,

adam görünmez adam olmuştu. Birkaç yıl sonra, İnce Memed ünlenince, beni bir toplantıda da gören adam kaçacak delik aramıştı.

Filmciden umudu kesince Cevat Beye işi anlattım. Cevat Bey çok üzüldü. Çok parasızdık. Thilda da, benim yüzümden işten atılmıştı. Cumhuriyet Gazetesinin yüz seksen lirasına kalmıştık.

Bir gün Cevat Fehmiye, "ben zaten bu konuyu roman olarak tasarlamış, birkaç bölüm de yazmıştım. Onu bu yıl bitirmek istiyorum. Ama paraya gereksinmem var. Bana avans olarak bin lira verirseniz..."

Cevat Fehmi Bey, önüne bir kağıt çekti, yazdı, "git Ziya Beyden bin lira al," dedi. Gittim bin lirayı aldım ki dünyalar benim. Beşiktaşta, Serencebeyde yeni yapılmış, daha da her yeri tamamlanmamış bir kat tuttuk. Ben yazmağa koyuldum. Yıllar yılı düşünmüşüm, ezbere biliyorum romanı.

1953 yılının o dehşet, görülmemiş kışı başlamasın mı? Bizde küçük bir çini sobadan başka bir şey yok. Sobada odun yakıyoruz. Aşağıdaki katın bacası bizim duvarın ortasından geçiyor. Thilda yatağın içine oturuyor, belini bacanın geçtiği duvara dayıyor, orada kitap okuyor. Ben de Erzurumdan aldığım kalın eldivenler elimde İnce Memedi yazmağa çalışıyorum. Arada sırada biraz odun bulursak evde düğün bayram.

Şubata doğru olacak havalar daha da azıttı. Tunadan gelen buzlar Boğaza indi, yeryüzü gökyüzü dondu. İstanbullular Boğazda buzların üstüne binip resimler çektirdiler. Bu karda kıyamette, buz gibi evde ben üç ayda İnce Memedi bitirdim, Cevat Fehmi Başkuta götürdüm. Bin sekiz yüz lira daha alacağım, Cevat Bey romanı beğenirse. Beğenmezse de gazeteye borçlanacağım. O zaman Orhan Kemal Yeşilçamla ilişkiyi kurmuş, harıl harıl senaryolar yazıyor. Ben de başlayacağım, yavaştan yavaştan ayak yapıyorum.

On beş gün sonra Cevat Fehmi Beye, "romanı okudunuz mu?" diye sordum. Cevat Bey: "Yarıya kadar okudum," dedi.

Ben de boş bulundum: "Doğru değil okuduğunuz Cevat bey," diye karşı çıktım.

"Neden doğru değilmiş?" diye alaylı sordu.

"Efendim, o romana başlamış olsaydınız bitirmeden bırakamazdınız."

Cevat Bey beni bir payladı, bir payladı:

"Seni şımarık, seni," dedi. "Kendini ne sanıyorsun, daha ilk romanın."

Ben sustum, odadan çıktım. Bir daha da roman, ne oldu, diye ona sormadım.

Bir ay sonra Cevat Bey beni odasına çağırdı. Yanında yer gösterdi, "haklıymışsın," dedi, "önceki gece romanına başladım, ancak bu sabah bitirdim. Elimden bırakamadım."

Birden yüreğime tıp etti, Cevat Bey dün gazeteye gelmemişti.

"Ama Cevat Bey, ben bu romana adımı koymayacağım."

"Neden?"

"Çünkü ben bu romanı para için yazdım. Üstelik de üç ayda. Benim iyi romanlarım bundan sonra yazılacak."

"Üstelik de o baştaki uzun Çukurova betimlemesini çıkarmazsan gene koymam romanını gazeteye."

"Romanımı veremem efendim. Başka gazeteye verir, size borcumu öderim."

"O zaman da sen bu gazeteden gidersin."

"Giderim Cevat Bey."

"Başka gazetede gazetecilik yaparım sanıyorsun, değil mi?"

"Öyle sanıyorum."

"Cumhuriyetten atılmış bir gazeteciyi başka hiçbir gazete almaz, bunu bilmiyor musun?"

"Bilmiyorum."

"Bil öyleyse."

"Ben de Yeni Cami önünde arzuhalcilik yaparım."

"İyi yaparsın."

"Acımdan ölsem de bu romana adımı koymam, başındaki Çukurova betimlemesini de çıkarmam."

Cevat Fehmi Bey haklıymış meğer Cumhuriyetten kovulan gazeteciyi meğerse hiç kimse almazmış. Ben Cumhuriyette çalışır, ayda dört yüz lira alırken bana beş bin lira öneren gazeteler, dergiler,

1963'te ben Cumhuriyetten kovulunca, başvurdum, işte geldim, diye. Yüzüme bile bakmadılar. Sanki beş bin Türk lirası önerenler onlar değillermiş gibi. Beni reddeden arkadaşların mektupları daha dosyamda.

Nadir Nadi Bey çağırdı beni ikinci gün, "Cumhuriyetten ayrılıyor muşsunuz, bu sabah Cevat söyledi."

"Ayrılmıyorum Nadir Bey."

"Peki, Cevadın söyledikleri ne?"

Sorunu baştan sona anlattım.

"O baştaki parçayı atmayacak mısın?"

"Atamam."

"Adını romana koymayacak mısın?"

"Koyamam."

"Yani gazeteden gitmek mi istiyorsun?"

"Koşulunuz buysa, gideceğim."

"Ne yapacaksın?"

"Beni gazeteler almazlarmış, ben de Yeni Cami önünde arzuhalcilik yapacak, mesleğim arzuhalcilik benim, yıllarca hayatımı bununla kazandım, gene kazanır, romanlarımı da boş vakitlerimde yazarım."

"Git öyleyse."

Odasından çıktım, doğru Cevat Beyin odasına gittim, romanımı istedim, masasının üstündeydi, "al," dedi aldım. Ben kapıdan çıkarken arkamdan seslendi, "dur," dedi, durdum, geriye döndüm, ayağa kalkmış bana geliyordu. Geldi, beni kucakladı, öptü, "güle güle arkadaşım," dedi. İkimizin de gözleri yaşarmıştı.

Dünya Gazetesinin sahibi Bedii Faik arkadaşımdı. Daha da, birbirimizi hiç görmüyorsak bile, sevgimiz sürüp gidiyor. Ona bir lokantada rastgeldim. "Ne o?" diye sordu. "Duydum ki Cumhuriyetten ayrılmışsın, ne yapacaksın şimdi?"

"Yeni Caminin önünde arzuhalcilik yapacağım. Biliyorsun işim buydu eskiden benim."

"O romanı bana getirsene. Belki ben basarım."

Götürdüm.

On gün sonra Bedii beni çağırdı. Romanı öve öve bitiremiyordu.

"Yahu sen deli misin böyle bir romana insan hiç adını koymaz mı? Koymazsan pişman olacaksın."

"Koyacağım," dedim.

Thildayla da çok tartışmış, kavga bile etmiştik. O da böylesi bir romana ad konmaz mı, diyor da başka bir şey demiyordu.

"Adımı koyarım ama romanımdan tek satır atmam."

"Bir düşüneyim."

"Birkaç gün sonra Bedii gene beni aradı:

"Bak Yaşar," dedi, "seni gazeteme almayı çok isterim, ama onlar seni çok seviyorlar. Doğan Nadiyle dün konuştum. Yaşar romanını getirsin, istediği olacak."

Romanımı Doğan Nadiye değil, Cevat Fehmiye götürdüm.

"Adını romana veriyor musun eşkıya," dedi.

"Koyuyorum efendim," dedim.

"Pişman olmayacaksın."

"İnşallah."

"Romanın girişi kalacak."

"Kalmayacak efendim, çıkarıyorum."

"Bak seninle ne yapalım, baştan alıp orta bir yere koy."

"Siz koyun efendim."

Romanımı alıp giderken bana öyle babacasına sarılmış öpmüştü ki, onun o dostluğunu ömrüm boyunca unutmayacağım.

Yıllar yılı bir gün Nadir Beyin odasında otururken, "bak, Nadir," dedi Cevat Bey, "bu eşkıyayı niçin bu kadar severim biliyor musun? Birkaç satırını romanından çıkaracağım, diye, çocuk ekmeğinden olmayı göze aldı." Zaten Cevat Beyle büyük dostluğumuz da bundan sonra başlamıştı.

O devrin korkunç savcısı Hicabi Dinç İnce Memed Cumhuriyette çıkarken gelmiş, "Cevat Bey Ankaradan emir geldi, bu romanı keseceksiniz," demiş. Bedri Rahmi de bu sıralar odadaymış. Birçok da gazeteci. Cevat Bey, öfkeyle ayağa kalkmış, "Hicabi, Hicabi," diye bağırmış," o sana Ankaradan telefon edenler bana tele-

fon etsinler," demiş. "Sen mi anlarsın romandan ben mi, onlar mı anlarlar ben mi, gücünüz yeterse bu romanı gazeteden kestirin bakalım."

Bunun üstüne Cevat Bey, ben, o zamanki Cumhuriyetin avukatı Orhan Apaydın İnce Memedde aradık taradık suç sayılabilecek ancak küçük bir parça bulabildik. O parçayı da kitap çıkarken koydum.

1953-1954 yıllarında Cumhuriyette dizi olaraktan yayınlanan İnce Memed 1956 yılında Varlık Dergisinin koyduğu ilk roman ödülünü aldı. Ödül bin liraydı. Ödül İnce Memede verilince kıyametler koptu. Dört yönden öylesine baskılar geldi ki, derginin sahibi Yaşar Nabi ödülü hemen kaldırdı. Varlık roman ödülü de o gün bu gündür bir daha verilmedi. Oysa bu işte Yaşar Nabinin hiçbir günahı yoktu. Seçici kurul Türkiyenin en seçkin edebiyatçılarıydı. Seçici kurulda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nurullah Ataç, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Yetkin gibi kişiler vardı. Dokuz kişilik seçicilerden yedisi oyunu İnce Memede vermişti. O yıl gene Varlıkta bir anket başlatıldı. Okuyucular Türkiyenin en iyi romancısını seçeceklerdi. Bir de okuyucular büyük bir çoğunlukla İnce Memed yazarını seçmesinler mi! Sanıyorum Yaşar Nabi o yıl bazı yazarların ellerinden canını zor kurtardı. Bir daha ölünceye kadar öyle bir anket açmadı.

Benim, adımı koymak istemediğim roman başıma ne işler açmıştı. Gittikçe, sevineceğim yerde İnce Memede öfkem artıyordu. İnce Memedin arkasından Tenekeyi yazdım 1954'te. Ondan sonra 1959'a kadar hiçbir şey yazamadım. Bir bunalıma girmiş canımla uğraşıyordum. Dr. İbrahim Kıray yakın arkadaşımdı ve bana bakıyordu. Durmadan da, "yaz, bir romana başla, bir şeyin kalmaz," diyordu. Bir gün elime Kadirlide geniş kağıtlar üstüne kopya kalemle yazdığım Ortadirekin taslağı geçti. Dr. İbrahim Kıraya biraz okudum. İbrahim çok sevdi okuduklarımı. Bundan iyi bir roman olur, dedi. Yazdığım parça sonra Ölmez Otu adıyla çıkan bölümün bir parçasıydı. Köyde iki gözü de kör Meryemce tek başına kalıyordu. Ortadireke başlayınca Meryemcenin gözlerini açtım. Ve Meryemce

üç bölümlük koca kitabı sırtına aldı götürdü.

Ortadireki yazmak için Cumhuriyetten bir yıl izin aldım. Senaryolardan para kazanmış, Thilda da bir işe girmişti. Özene bezene yazarak romanı bitirdim. Çok mutluydum. Roman biter bitmez ne bunalımım kaldı ne bir şey.

İnce Memed 1957'de Sovyetler Birliğinde, Bulgaristanda yayınlandı. Oralarda bu romanın yayınlanmasını Nazım Hikmet sağlamıştı. Bir de Nazım Hikmetin İnce Memed hakkında bir arkadaşına yazdığı mektubu arkadaşı bana okumuştu. Nazım gibi bir adam da bu kitap hakkında böyle şeyler söylerse, roman artık iyice gözüme girmişti. Artık öteki bölümlerini de yazmalıydım.

1961'de İngiltere yayınlanan İnce Memed bestseller listelerinin başlarında uzun süreler kaldı. İlk doğru dürüst para da o zaman elime geçti. Eve buzdolabı, gaz ocağı, sandalye, masa, daha bir şeyler, çanak çömlek aldım.

Bundan sonra yol iyice açıldı. İnce Memed İskandinavyada çok ünlendi. Sonra Fransada, Amerikada. Şimdiye kadar kaç dilde çıktı gerçek sayıyı bilemiyorum. Herhalde otuzun çok üstünde...

Sonra öteki kitaplar arkası arkasına dünya dillerine çevrilmeğe başladı.

Yaşamımın can alıcı bölümlerini bitirirken beni en çok yaralayan iki olayı da anlatmadan geçemeyeceğim. Birisi Kadirli ortaokulu müdürü Nurullah Hancıların olayı. İnşallah bu iyi insanın adını yanlış yazmıyorum. Aradan kırk yıldan fazla geçti. Unutabilirim de...

Ben müdürü pazar yerinde yakalayıp ortaokulda Türkçe öğretmeninin benim hakkımda böyle konuşmamasını, onu mahkemeye vereceğimi söylediğimi müdür gidiyor komiser kızı Türkçe öğretmenine söylüyor. Sen misin bunu söyleyen. Müdür Kadirlide birkaç gün içinde Rus casusu, vatan haini olup çıkıyor. Ben hapisteyken, çıktıktan sonra da durum gittikçe yoğunlaşıyor, müdürün üstündeki iğrenç baskılar, dedikodular artıyor, bir gün de bir cuma mitinginde kudurtulmuş kara kalabalık okulun üstüne saldırılıyor, müdürü linç ediyorlar. Ortaokulda kırılmadık hiçbir şey bırakmıyorlar. Nu-

rullah Hancılar, Kozan hapishanesine götürülüyor, aylarca hastanede yatıyor. Arkasından da mahkemeye veriliyor, bir yıl mı, iki yıl mı Kozan hapishanesinde kalıyor. Bunu duyunca kahroldum. Keşki o gün pazar yerinde onunla karşılaşmasaydım. Daha da aklıma geldikçe bu iyi insan, yüreğimin başına acının iflah etmez hançeri saplanıyor. Bir kezcik benimle konuşmakla bu iyi insanı o barbarlar komünist, Rus casusu yaptılar. İşkenceler ettiler, linçe kıstırdılar. Hapsettiler. İnce Memedden önce bunun romanını yazmalıydım.

İkincisi Foçalı bir gariban. Kasabanın dışında, Savrun kıyısında dolaşırken bir delikanlıyla karşılaştım. Selamlaştık. Şimdi unuttum, bir şeyler için Çukurovaya gelmiş, para kazanmak, çalışmak için dolaşıyormuş. Ahbap olduk. Ben ona, o günlerde Dükkancıyı yazmıştım, eve gidelim de okuyayım, dedim. İkindi üstüydü, eve gittik, ben hikayeyi delikanlıya okumuş bitirmiştim ki, candarmalar evi bastı. Biz delikanlıyla eve giderken karşımızdan Darendeli Uzun Ahmetle, Ekmekçi İsmail gelmişti. Onlar, yememişler içmemişler doğru karakola gitmişler, benim evime azılı bir komünistin geldiğini, üstelik de bu komünistin Rus olduğunu söylemişler. Türk candarması yutar mı derakap gelip bizim evi kuşattılar. Beni bir cipe, delikanlıyı bir cipe koydular yola düştük. Bizim şanlı Kadirli halkı olayı duymamış mı, hiç durur mu, yüksek hamiyetleri kabarmış ki hamiyet derin sana. Yüzlerce kişi caddeye dökülmüşler, çocuğu candarmaların elinden aldılar. Neredeyse linç ediyorlar. Pislik, taş, karpuz kabukları, ne bulurlarsa garibanın üstüne atıyorlar. Bana gelince, alışmışlar benim komünistliğime, bana bir şey yaptıkları yok. O gece beni bıraktılar, çocuk, nezarette kaldı. Sabaha kadar karakolun avlu kapısında bekledim. Saat ona doğru Foçalıyı bıraktılar, önümden geçerken yüzüme bile bakmadı. Ben de ondan bir özür bile dileyemedim. Boğazıma bir yumruk geldi tıkandı. Ağlayamadım.

Yıllar sonra, ben Yunus Nadi ödülünü yönetirken ödüle Foçadan çok güzel bir yazı geldi. Yazı onundu, yayınladım. Çocuğun adresi elimdeydi, bir mektup yazıp özür dilemek istedim, gönlüm elvermedi, utancımdan özür mektubunu yazamadım. İnce Memedden önce bu barbarlığı da yazmak isterdim.

Bir de beni Çukurovada köpek gibi kovaladılar, yıllarca. Bir işe giriyordum, izimi yitirtiyordum. Bir hafta on gün sonra polis mi, candarma mı, ne zıknabutsa geliyorlar beni işten çıkartıyorlardı. Batos ırgatlığı yapıyordum. Günde on beş saat, kırk, kırk beş derece sıcak altında. Orada bile beni rahat bırakmıyorlardı. Elli yedi kiloydum. Belki otuzdan fazla işe girdim çıktım birkaç yılda. Sonunda arzuhalciliği buldum da rahat, bir iki lokma ekmek yiyebildim. Bir de traktör şoförlüğümde izimi yitirdiler. O yıllar da mutlu yıllarım.

Özünde, İnce Memedden önce şu yukarda anlattıklarımın romanı yazılmalıydı. Ama çok tembelim. Bir de yaşamımın tam gerçeğini yazamam, diye korkuyorum. İnsan hep kendine yontar ya, ben de kendime yontacağımdan kuşku duyuyorum. Şu yasam hikayemi "Zilli Kurt" hikayesiyle bitireyim.

Doğu Anadoluda koyun sürülerine, koyun damlarına kışın acıkan kurtlar girer, koyunlara saldırırlar, bir koyunu alıp götürmezler, bütün bir sürüyü ısırırlar, yaralarlar, parçalarlar kaçarlar. Kurdun dişlerince yaralanmış koyunlar iflah olmaz, ölürlermiş eninde sonunda. İşte böyle köye kurt girdiğinin sabahı köylüler atlanırlar, kurtların ardına düşerlermiş. Kurdu, kurtları yakalayınca fiske bile vurmazlar, sağlam bir zincirle, kopmaz kirişle kurtların boğazına birer zil takar onları bırakırlarmış. Kurtlar kurda kuşa, hiçbir canlıya, koyuna keçiye, eşeğe, danaya, hiçbir yaratığa yaklaşamazlar açlarından ölürlermiş.

İşte Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri de bu kurt metodunu köylülerden öğrenmiş, her hoşuna gitmeyen insanın boynuna bir zil takıp bırakıyordu bozkıra. Ben sizi bilmem, benim gençliğimde boynumda hep zil oldu. Arkadaşlarımın da. İşte yazılacak roman budur. Ya korkumdan yazamadım, ya da korkumdan. "Zilli Kurt" olma korkusu korkuların en belalısıdır.

Alain Bosquet

2 - *Doğduğunuz çevrenin görünümünden sonra tarihsel andan, o günkü çerçevesi içine yerleştirerek, söz edin bana. 20'li yılların başında ya da en azından 1930'dan önce Kürt ülkesinin bu köşesi ne haldeydi? Kişisel serüvenlerini mi yaşıyorlar yoksa ortak bir yazgı içinde eriyorlar mıydı? Ve o dönemde bir çocuğun öğrendiği ilk sözcüklerden, bildik ya da daha tuhaf sözlerden bahsedin bana. Baba ne diyordu, anne neler söylüyordu?*

2 - Size tarihsel anlar dediğiniz için, sorunuza karşılık Anavarzadan söz etmek zorundayım. Anavarza kalıntıları bizim köye otomobille on beş dakika çeker. Anavarza kalesi ovanın ortasına bir ada gibi uzanmış, uzunluğu bir buçuk iki kilometre, yüksekliği üçyüz metre kadar olan kayalık bir tepenin üstüne yapılmıştır. Ovanın mavisinde bu kayalık tepe bir ada gibidir. Ovadaki bütün yükseklikler de ada gibi gözükür. Bu kayalığın batı yakasına düzlüğe kurulmuştur antik Anazarbos şehri. Kayalıkların üstündeki kalesi epeyce sağlam kalmıştır. Surları hemen hemen yapıldığı günlerdeki gibi duruyor. Roma mezarları kayalıkların içindedir. Lahitlerin üstlerindeki kabartmalar da fazla yıpranmamıştır. Kaleye çıkan merdivenler örme değildir. Kaleye çıkan merdivenler kayalara oyulmuştur. Anavarza şehri bir mozayik cennetidir. Neresini bir metre kazarsanız kazın, alttan bir Bizans mozayiği çıkar. Anavarza kayalıklarında Hitit kabartmaları da vardır. Burası, bu kabartmalar da gösteriyor ki, çok eski bir yerleşme yeridir. Kürt ülkesinin, yani ailemin geldiği yeri size anlatmıştım. Bu bir yanlışlık. Nereden duyduğunuzu bilmiyorum. Ama gene de bu soruya karşılık verebilirim sanırım. Benim doğduğum, bildiğim, yaşadığım bölgeyi anlamak istiyorsunuz sanırsam. Doğduğum Çukurovada bütün köylerin evleri huğdu. Huğ, şu demekti, duvarları kamıştan, ya da çubuklarla örülmüş çitlerdi. Dikilmiş kamışları, ya da örülmüş çitleri içten sıvıyorlardı. Bu evlerin üstleri de sazlardandı. Evlerin tabanı topraktı ve yerlere hasır sererlerdi. Hasırların üstüne de kilim, döşek atarlardı. Çukurova yazın çok sıcak olurdu. Hele bizim köy, kayalıkların arasında olduğundan taşıyla toprağıyla yanardı. Biraz varlıklı olanlar yaylaya göçerlerdi mayıs başlarında, yayladan da ekim sonlarında inerlerdi. Bütün toplumlarda olduğu gibi kişiler hem serüvenlerini yaşıyorlar, hem de ortak bir yazgı içinde eriyorlardı. Çok eşkıya vardı dağlarda, çok at hırsızı vardı ovada. Yukarda sözünü ettiğim destancılardan, şairlerden Çolak Ökkeşle Aşık Hacı birer tütün kaçakçısıydı. Çok çok kaçakçı geliyordu Suriyeden bizim eve, daha doğrusu köye. Geceleri

gelip Toroslara yukarı gidiyorlardı. Şayak pantalon giyinmişlerdi ve çok uzun bıyıklıydılar. Yüreklerinde büyük maceralar taşıyorlardı. Bu huğlar var ya, her sonbahar köyde, on on beş tanesi yanıyordu. Öteki köyler de aynı macerayı yaşıyorlardı. Pamuk ekiyor, pamuk topluyorduk. Sonra Adanaya doğru pamuk toplamağa iniyorduk bütün köy. Bazen imece halinde Akçasaza saz biçmeğe gidiyorduk huğlarımızın üstünü onarmak için. Bizim köyde birkaç incir ağacından başka hiç meyve ağacı yoktu. Bir tek de koskocaman, bizim evin önünde, bir nar ağacı vardı. Bütün ova da öyleydi. Bazı evler sebze ekiyordu. Kavun karpuz çoktu.

İlk duyduğum tuhaf söz, şimdi düşünüyorum da çıkaramıyorum. Ben dil bakımından çok tuhaf bir yerdeydim zaten. Evde Kürtçe, dışarıda Türkçe. Bunu hiç yadırgamıyordum. Bana son derece doğal geliyordu. Eve gelen Kürt destancılarını da, köye gelen Türk aşıklarını da aynı doğallıkla karşılıyordum. Daha önce sözünü ettiğim büyük Kürt destancısı Abdale Zeynikinin Çukurova üstüne bir destanını söylemişti bana ailenin ozanı Abdal Musa. Bu Çukurovaya gelen ve atlılarıyla birlikte Kozanoğlu üstüne yürüyen Kürt Beyi Sürmeli Mehmet Paşanın destanıydı. Destanda sonsuz bir nakarat vardı. Nakaratta diyor ki, gözüme uyku girmiyor bu sıcaklardan. Deli ediyor beni bu sivrisinekler. Deli ediyor beni bu çakal sesleri. Kuşlar bile uyuyamıyorlar bu sıcaklardan... Sonra da boyuna yineliyordu, sıcak, sıcak, sıcak... Belki yüz kere söylüyordu. Ve destanda bataklıktan gece yarısı bir ejderha çıkıyor, Sürmeli Mehmet Paşa o ejderhayla çarpışıyor, sabah gün atarken ejderhayı ikiye biçiyordu. Sonra gene destan sıcak, sıcak, sıcak, diye bağırıyordu. Bu destanı Kürtçe olarak öğrenmiş, durmadan da çocuklara söylemiştim. Bir yandan da Türkçeye çevirerek... Evde de türküler söyleniyordu. Amcamın çok güzel bir sesi vardı. Ama yalnızca bir türkü söylüyordu, başka başka sözlerle. Kürtçe söylediği bu türküyü köyün bütün çocukları, kamış çitin dibine, pencerenin altına oturuyor, çıt çıkarmadan dinliyorduk. Ben de çocuklara, türkünün sözlerini Türkçeye çeviriyorum. Sonunda türküyü hiç çevirmez oldum. Amcam türküye başlayınca biz çocuklar pencerenin altına koşuşturuyorduk. Ço-

cuklar dinledikleri türküyü ezberlemişlerdi. Bütün çocuklar hep bir ağızdan türküyü Kürtçe de söyleyebiliyorduk. Bu türkü hep Van gölü kıyılarını, oralara özlemi söylüyordu. Oraları öyle bir cennetti ki yeryüzünde böyle bir cennet daha yoktu. Orada sıcaklar bile yoktu. Dağ göllerinde gümüş kanatlı balıklar uçuşurdu. Orada hastalık, sıtma yoktu. Orada her şey vardı... Orada insanoğlu ölümsüzdü. Nedense orada ölümsüz kır atlar vardı, Ağrıdağının (Ararat), Süphandağının, Nemrut dağının yamaçlarında koşan... Orada çok mavi bir deniz vardı, bengi su olan... Orada turnalar ve amcamın diktiği bir ağaç vardı. Tepeden tırnağa çiçeğe durmuş dört mevsim ve orada... Biz bütün çocuklar da oranın özlemiyle yanıp tutuşuyorduk. Amcam kime kızarsa köyde, evde, ama çok kızarsa, evi, eldekileri satışa çıkarıyor, geliyor evin köşesine oturuyor başlıyordu türküsüne. Günlerce de kimseyle konuşmuyor, türküsünü de söylüyordu. Yemek yemiyordu bu küstüğü günlerde. Onu kızdıran köylüler geliyor, onun gönlünü alıyorlardı. Amcam onlara, sevgiyle, dostça bakıyor, sonra kocaman bir tasla başına suyu dikiyor, bir dikişte de bitiriyor, evi satmaktan, köyden göçmekten vazgeçiyordu.

Babamınsa ne söylediği hiç aklımda kalmamış, anımsarsanız, onu ben dört buçuk yaşımdayken camide bıçakladıklarını söylemiştim. Anamsa, onunla uzun yıllar birlikte yaşadık. Tek çocuğu bendim, üstüme titrerdi. Çok zeki bir insandı. Nereye gitse, bir liderdi. Onun insanlarla olan ilişkisine hayran olurdum. Hep eşkıya kardeşini, onun nasıl öldürüldüğünü anlatırdı. Hiç türkü, ağıt söylediğini duymadım. Amcamla evlenmişti ya onu sevmezdi. Amcamdan da iki oğlu olmuş, ikisi de ölmüştü. Bir de babamdan bir oğlu vardı. Üç çocuğun üçü de sıtmadan öldü. Bir ben kalmıştım. Onun baba soyundan yatakta ölen, babasının dışında, kimse yoktu. Hepsi de kurşundan gitmişti. Bunu biraz da övünerek anlatırdı. Yalnız amcamı, bunu iyi gözlemledim, türküsüne başladığında çok seviyor, gözleri yaşla doluyor, onunla birlikte de mırıldanıyordu.

Çukurovanın tarihine biraz daha dönmek istiyorum. Çocukken bir oyuncağımız da eski yapıtlardı. Köyümün çeşmesinin Hititlerden kaldığı üstüne çeşmede işaretler var. Hititlerden bu yana akan

çeşme son yıllarda kurudu. Bir de köyümüzde epeyce ünlü bir Hitit kabartması var. Karatepe bir Hitit yerleşim merkezi ve kale-saray... Kabartmaları ve yazıları ilginç. Hitit kralı yazıtında Toroslardaki eşkıyaları yokettiğiyle övünüyor. Anavarzada da daha önce söylemiştim ya, Hitit kabartmaları var... Kastabala, Misis ilk çağların ve ortaçağların bizim köyün yakınındaki önemli şehirler.

Benim çocukluğumda, bu dünyanın en bereketli topraklarının üstündeki köylüler inanılmaz bir yoksullukiçindeydi ve sıtmadan kırılıyorlardı.

Alain Bosquet

3 - *Batı'da çocukluktan başlayarak gizem ve düşgücünün hızla yok olduğunu ve yerlerini akıla ve gerçekçiliğe bıraktıklarını düşünürüz. Sanırım sizin çocukluğunuz için bu doğru değildi. Kitaplarınızın bütününden çıkan bir izlenimde beni çarpan iki şey var: Dinin yanısıra, dinin kör inançlara dönüşen görünümünün varlığı; sonra da benim hep dikkatimi çeken kişilerin, geleceği söyleyen sözlerle, deyimlerle, bir bilici ağzıyla konuşan gezginlerin varlığı. Düşsel, gündelik yaşamınızın bir parçası mıydı? Ve bu korkulu biliciler, herhangi bir biçimde yakınlarınız mıydılar? Dilenciler miydi bunlar, mistikler mi, yoksa şarlatanlar mı?*

3 - Gizem ve düş gücünün batıda hızla yok olduğuna beni inandıramazsınız. Size büyük sevgim ve inancım ve dostluğum var, bu kadar sert konuşurken doğrusu çok üzülüyorum, gizem ve düş gücünün bitmesi, insanlığın insani yönünün, en önemli bir yerinin çökmesi, hastalıkların başlaması demektir. Bunu nasıl söylersiniz? Yani bir yerlerde insanlık çöktü de insanlığın yerine insana benzer kimi yaratıklar mı geldi, diyorsunuz. İnsan gizeminin ve düş gücünün yok olmasının ne demek olduğunu acaba derinden kavrıyor muyuz? Öfkelenmiş değilim, beni bağışlayın, anlayamıyorum. Bana gelince bende çocukluğumdan bu yana çok değişiklik olmadı. İnsan gizemine hep varmağa çalıştım, benim maceram insanın gizemine varmak içindi. Düş gücüne gelince, o gün de bugün de sonsuz düşler kuruyorum. Düş gücünü yitiren insanın hiç umudu olur mu? Umut, düş gücünün yarattığı ve insanoğlunun sahip olduğu en büyük değerlerden birisi değil mi? İnsan umut yaratmadan yaşayabilir mi? İnsanı ölümsüzlük düşüncesine götüren yarattığı umut ve gizem değil mi? O sizin gerçeklik dediğinizde de bir düş, bir gizem yok mu? Gerçekçilik demekle ne demek istiyorsunuz, her şeyi insanoğlu kendisi yeniden yaratmıyor mu, düşü ve o gerçeklik dediğimiz, gerçeklik dediğimiz belki de objelerdir, kim yarattı onları? Gerçeklikle düş gücü içiçe değil mi? Nerede gerçekçilik başlıyor, nerede düş bitiyor, bana o sınırı söyleyebilir, o sınırın geçtiği yeri saptayabilir misiniz? Bana öyle geliyor ki, nerede, hangi koşulda, hangi çağda olursa olsun insan gizeminin, düşlerinin, yarattığı dünyaların, içinde yaşadığı gerçek dediğimiz dünyanın içinde hep yaratmasını sürdürecek, düş dünyasıyla gerçek dünya dediğimizin sınırları gittikçe de daha çok biribirine karışacaktır. Avrupa insanının yaratma gücünü yitirmesini, ben buna da inanmıyorum da, madem ki söylüyorsunuz, ben de Avrupalı değilim, ben Akdenizliyim biliyorsunuz, çok başka sebeplere dayayamaz mıyız? İnsanın gizemini ve düş gücünü yitirmesi, diye bir şey olamayacağına inanıyorum. Başka sebepler aramak için çok sebep var. Düş gücünü, insan gizeminin en derin yerine inme-

ğe uğraşan, Dostoyevskiyi keşfeden bir ülke, yani Avrupa, düş gücünü, insan gizemini nasıl yitirir, o yitirdiği başka bir şey olacak, Avrupa bunu bulacak, üzülmeyelim. Belki de bu kuraklık geçici bir şey.

Bu sorulara biraz şaşırıyorum. Benim tiplerim arasında büyücü, geleceği söyleyen kişiler, biliciler yok sanıyorum. Romanlarım sizin gibi ustalarda bile böyle izlenim bırakıyorsa bunun üstünde düşünmem, sebebini bulmam gerek. Düşsellik, gündelik yaşamınızın bir parçası mıydı, diye soruyorsunuz, hangi insanın yaşamının bir parçası değil ki... İnanınız bana, buna çok şaşırıyorum. Yani demek istiyorsunuz ki, yaşamınızda düşselliğin ölçünü ne kadardı, sabahtan akşama kadar mı dünyayı düşlerdiniz, öğleye kadar mı, ya da gece yarılarına kadar sürer miydi düşleme? Bu ölçüyü gerçekten çıkaramam. Bildiğim kadarıyla insanların sınırsız düş kurmalarıdır. Bu köylüde şu kadar da, şehirlide bu kadar, doğuluda şu kadar da, batılıda bu kadar... Düş kurma oranları, diye insan yaşamında bir oranı olur mu? Olabilir, diye düşünürsek, belki de şöyle bir kural koyabiliriz, koyabilir miyiz, insan başı sıkıştıkça kendisine daha çok bir düş dünyası kurup oraya sığınmıyor mu? Bu dünya her şeyiyle insana yeterli, eksiksiz bir dünya mı? İnsanoğlu her yönüyle doyumlu olabiliyor mu, ulaşamadığı, düşleyerek yaşadığı bir dünya yok mu? Ulaşamadığı dünyayı düşleyerek yeniden, gönlünce yaratmıyor um? Korkuyu, sevgiyi, güzel şeyleri, aşkı düşsel olaraktan yeniden yaratıp, yarattığının cennetinde ya da cehenneminde yaşamıyor mu? Benim romanlarımdaki düşseli böyle yorumlasak, daha genel bir görüşle, daha doğru olmaz mı?

Ömrümde çok insanla karşılaştım, romanlarımda çok çok insanlardan örnek aldım. Ama bütün insanlarımı ben yarattım. Bunu bilinçli olarak yaratmağa çalıştım. İçimde biraz da gerçeği arama çabası var. Gerçeği arama çabası da o kadar umurumda değil sanıyorum. Bir düş dünyası, bir anlatma dünyası kurmak, başka bir şeyler yapmak, bu dünyayı sözle gerçekleştirmek. Ben, sözle dünyalar kuranların ne ilkiyim, ne de sonuncusuyum. Bu, profesyonel bir uğraştır. Tarih boyunca hep böyle olmuştur. Biliyor musunuz, Homeros

bir profesyoneldi. Nerden biliyorsunuz, diyeceksiniz, bu çağdaki, yani benim gördüğüm Türk ve Kürt Homerosları da profesyoneldiler. Sanatları hikayeler anlatarak dünyalar kurmaktı. Ne şarlatan, ne de mistiktiler, ne dilenciydiler benim insanlarım, onların hepsi işlerinin büyük ustası, ekmeklerini sözleriyle kazanan onurlu kişilerdi. Ve yarı kutsal kişiydiler üstelik de...

Alain Bosquet

4 - *O dönemde tipik bir Kürt çocuğunun günleri nasıl geçerdi? Kimin daha çok etkisinde kalırdı, annenin mi, babanın mı? Belirli bir noktada özgürlük kavramı araya girer miydi? İlk dersler nelerdi? Ve gezgin ozanların anlattığı destanlardan ne ölçüde etkilenirdiniz. Onlar sayesinde dilin, bir iletişim aracından ötede bir gücü olduğunu, bir tür büyülü diyalog olduğunu hissettiniz mi?*

4 - Köyün bütün çocukları yazın tarlalarda çalışırlardı. Amcam, istemezsem beni tarlaya götürmezdi. Anam zorlardı tarlaya gitmemi. Sabahları uyanamazdım. Gece sabahlara kadar hayal kurardım. İşim gücüm hayal kurmaktı. Ve kurduğum hayallerin, düşlerin içinde yiter giderdim. Öyle bir tad dünyasıydı ki benim dünyam, o dünyadan zor ayrılırdım. Neleri düşler, neler üstüne hayal kurardım bilmiyorum, yeni bir arı, yeni bir karınca türü, yeni bulduğum bir çiçek, beni başka yerlere alır götürürdü. Çok da masal dinlerdim, dinlerken hep kendimden geçerek... Ben de, yaşlı kadınlardan öğrendiğim masalları köyün çocuklarına bire bin katarak, yeniden yaratarak anlatırdım. Her yetenekli masalcının, bilinen masalı hep yeniden yarattığını, üstelik de her anlatışta yeniden yarattığını çok sonraları öğrendim.

Size şimdi söyleyeceklerime inşallah şaşırmazsınız. Benim yazdığım insanların hiç birisi olağanüstü kişilerden değildir. Hepsi doğal insanlardı. Benim yazdıklarım size olağanüstü geliyorsa suç bende değil. Belki de suç bende. Belki de benim coşkulu huyum onları yaratırken olağanüstü yaptı. O zaman yanılmış mı oluyorum acaba? Hiç olmazsa benim dünyam böyle düş dolu bir dünya. Ama hiç hiç sanmıyorum, insanoğlu derinine inince bu kadar düşçü, bu kadar yeni dünyalar, umutlar yaratıcısıdır. Ben Avrupayı da azıcık yaşamağa çalıştım. Bana güvenin Avrupanın bencil dediğiniz dünyası da o kadar karanlık değil. Siz Kafkanın dünyasına bakmayın, o başka, umutsuzluk dünyası onun dünyası. Avrupa belki de onun karanlığına özeniyor. Korkmayalım, Avrupa kendi yaratmağa çalıştığı karanlığından çabuk bıkacak. Benim üzüldüğüm başka bir şey daha var, Dostoyevskiyi karanlık, hastalıklı buluyorlar. Ben demiyorum ki, insan hiç karanlığa, umutsuzluğa düşmez. Düşmez olur mu? Ama insanlığın mayası aydınlık ve umuttur. İnsanlığın mayasında güzel, aydınlık, pırıl pırıl, umut, gelecek türküleri söyleyen düş dünyaları kurmak var. Dostoyevskiye gelince, bu insanlığın yetiştirdiği en büyük umut, aydınlık dünyası kuran kişiye kim yaptı bu işi, onu, kabu-

ğuna bakarak, karanlığın, hastalıkların türkücüsü kim yaptı, kim kandırdı insanlığı bu üstün düşçü üstüne. Bakın size söyleyeyim, Dostoyevski ne yapar biliyor musunuz, karanlığı yığar yığar karşımıza, bir karanlık duvarı örer önümüze, onun işi, hüneri bu, sonra o kurşun geçirmez karanlığın arkasından ışığı daha belirli, daha açık görürüz. Dostoyevskinin hüneri budur. Bence Dostoyevski, insanlığın en aydınlık yanlarından birisidir. Onun Kafkalarla, çağımızın karamsarlarıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Bakın bir Çukurovalı çocuğun gündelik macerasından başlayarak nerelere kadar gittim.

Ben kalabalıkları severdim. Köyden çok sıkılırdım. Bir de hep kaçmak, kaçmak düşleri kurardım. Köyün dışında çok başka dünyalar olduğunu biliyordum. O dünyalardan da korkuyordum. Ama bir gün nasıl olsa gidecektim. Ve evden kaçıyor, uzak köylerde beş altı gün kalıyor, sonra eve gerisin geri dönüyordum. Tarlaya harman sürmek için gidiyordum. Ekinlerin arasında acı kokan bir ot vardı. Sıcak, çok acı, güzel, başdöndürücü kokuyordu. O sıcakta, çalışmak zorunda olmadığım halde, salt o otu koklamak için bütün gün, harmana gidiyor çalışıyordum. Ve anam, amcam, amcamın öteki karısı buna, benim çalışma isteğime çok şaşıyorlardı. Şimdi bile bütün kokular içinden o kokuyu seçebilirim. Bir de başka bir huyum var. Bu huyum, ya da yeteneğim, denenmiştir, çok karanlık gecelerde Çukurovada bir yolda yürürken, yanından yürüdüğüm tarlanın ne tarlası olduğunu kokusundan ayırdedebilirdim. Çeltik tarlası mı, çeltik tarlasını kokudan çıkarmak kolaydır, aşağı yukarı çok toprak adamı bilebilir, susam, pamuk, buğday, ayçiçeği tarlası mı, kokudan bilebilirdim. Benim koku yeteneğim çok gelişmişti. Bilmem nedendir?

Aylak dolaşmak, uzun uykularımın dışında, yerinde hiç duramamak, kendini göstermek için durmadan çaba harcamak...

Başıma buyruk bir çocuktum, etki falan dinlediğim yoktu sanırsam. Babamı bilmiyorum, eve başkaldırmıştım, köye de öyle. Durmadan kaçıyordum. Özgürlük, diye bir şey düşünmüyordum. Onun ne olduğunu hiç bilmiyordum. Kafamda öyle bir kavram yoktu. İlk dersler için düşünmeliyim. Köyde her gece yaşlı köylüler sohbete

otururlardı. Ben de onlara gider katılır, susarak durmadan onları, bazı günler sabahlara kadar dinlerdim. Çoğunlukla Türkmenin eski günlerini, büyük aşık Dadaloğlunu, Kozanoğlu başkaldırısını, toprağın verimliliğini, ya da verimsizliğini, Kurtuluş Savaşını anlatırlardı. Bizim köyde dinsel söz çok az edilirdi. Köyün bir camisi vardı minaresi olmayan. Cumadan cumaya, o da yaşlı köylüler namaz kılarlardı. Başka din üstüne bir şey anımsamıyorum. Geçenlerde Suriyeli bir şair bana sordu, sizde, sizin romanlarınızda, dedi, insanlar çok az namaz kılıyorlar, ya da hiç kılmıyorlar, acaba sizin halk Müslüman değil mi? Bizim halk Müslümandı ama, din onlar için hep yaşamın çok aşağısındaydı. Din, son otuz yılda halka inebildi. Benim yazdıklarım gelenekler, Müslümanlığa sığınmış eski mitler olacak.

Yukardan beri söylüyorum, gezgin ozanlar beni çok etkiledi. Ben de onlar gibi iş sahibi bir ozan olmak istedim ve çalıştım. Kader yolumu çevirdi de ben de buralara kadar geldim. Orada kalsaydım, varacağım yeri çok merak ediyorum. Bu çağda halk ozanlığını başka yerlere götürebilir miydim acaba? On yedi yaşlarındaydım, bir köyde kalabalık bir köylü topluluğuna eski bir destanı anlatıyordum, birden bir köylü sözümü kesti, sen dedi, yanlış söylüyorsun... Adamla tartışmaya başladık, öz olarak doğrusunu ben söylüyordum, onun daha önce duydukları aynı destan uydurmaydı. Tartışmayı ben kazandım. Benim anlattığımın destanın özü olduğuna o kadar inanmıştım ki, tartışmayı yitirmemin bir olanağı yoktu. Uzun bir süre sonra benim anlatış biçimimi genç bir Toroslu ozandan duyduğumda hiç şaşırmadım. Bu böyleydi. Şimdi destan bu yönden gelişecekti, başka bir yaratıcıyı, ustasını buluncaya kadar.

Dilin gücünü, onun gücünün sonsuz olduğunu denemelerimle o yaşlarımda bile kavramıştım. Dilin büyüsüne, sonsuz gücüne öylesine inandırmıştım ki kendimi, şimdi bile bütün insanlığı dilin kurtaracağına inanıyorum. Büyük dostum, Roger Caillois ile bir gün konuşurken, benim bu inancımın farkına varmış, sen, dedi, dilin bu dünyada her şeyi yapacağına inanıyorsun değil mi, bütün politik, ekonomik, her şeyi, her şeyi dilin başaracağına güveniyorsun, değil mi, diye sordu. Hiç farkında değildim. Şaşırarak, öyle dedim, doğ-

rusu dilin gücüne o kadar inanıyorum ki... Daha da inanıyorum, bu yüzden de söz sanatçılarına, kendim de içinde, büyük sorumluluklar yüklüyorum, çağımız için. Dili her zaman diyalogdan öte, yenemeyeceği güç olmayan büyülü bir araç saydım. Araç demek bile dilin gücünü küçültüyor. Dil benim için sonsuz gücü olan, büyük bir evrendi. Şimdi de dilin gelişerek, insanlığı, evrenimizi yenileyeceğine, geliştireceğine, güzelleştireceğine, evrenler kurup evrenler yıkacağına inanıyorum. Acaba bu anlattıklarımdan olağanüstü bir çocuk portresi mi çıkıyor? Sanmam, bu, çok doğal, türküye, şiire yönelmiş, kabına sığmayan, daha dört beş yaşlarındayken başından olağanüstü işler geçmiş doğal bir çocuğun, bütün böyle çocuklara benzeyen öyküsüdür.

Alain Bosquet

5 - *Aileniz kimlerden oluşuyordu? Özel bir meslekleri var mıydı, varsa bu meslek neydi? Ailenizde göçerler ve büyük bir kentte yerleşmeye özlem duyanlar var mıydı? Varsıllık, yoksulluk, rahatlık, açlık sorunları sorunuyor muydu? İlk arkadaşlarınız kimler oldu?*

5 - İlk arkadaşlarım köyümdeki çocuklardı. İlkokula birlikte gittiğim Mehmet Şahin. Biz onunla aynı ayda doğmuşuz. Bir de Kara Süleyman vardı. Şimdi öldü o. O da çok arkadaşımdı. Aşağı yukarı köyün bütün çocukları arkadaştık. Yalnız Memetle Kara Süleymanın arkadaşlığı başkaydı. Yukardan beri ailenin kişilerini saydım, gene de söyleyeyim, Tahir amcam, sonradan anamla evlenen, çok saf, tertemiz, zeki, güzel gülen birisiydi. Babam ölmeden onun baş çobanıydı. Bir sürünün içindeki bütün koyunları, keçileri, boğaları birbir tanırdı. Ezbere inanılmayacak hesapları yapardı. Bu yanıyla bütün ilde ünlüydü. Çok güzel özlem türküleri söylerdi. Yukarda da söyledim ya, küseğen bir kişiydi. Birisi onu üzecek bir söz söylemesin, dünya başına yıkılırdı. Anam çok güzel, sert bir kadındı. Adı Nigardı. Amcamın ilk karısı Zübeyde de çok sertti. Onunla kavga ederlerdi. Anam ev işlerini sever, Zübeyde de evi hiç sevmezdi. Gene de kavga ettikleri olurdu. Ben hep anamı tutardım. O zaman akan sular dururdu. Babamın ölümü üstüne Tahir amcam yüzlerce ağıt çıkardı. Yıllar yılı her yerde ağabeyinin ağıtlarını söyledi. Onun ölümünü hiç unutamadı. Derdi günü babamı öldüren Yusufu öldürtmekti. Babamın bütün servetini diyemeyeceğim ama, paranın büyük bir kısmını bu yolda harcadı. Diyarbakır hapishanesine, suç işletip adam soktu, adam birkaç kere yaralandı ama ölmedi. Sonra adam on sekiz yıl hapiste yatıp çıkınca bizim köye gelmiş, amcam bunu haber aldı, çok yaşlı ve hastaydı artık, ama gene de durmuyor, tabancasını beline takıp onu öldürmeğe gitmek için yola düşüyordu. Öldürtmek için hiç parası kalmamıştı. Kendinden başka onu öldürecek kimsesi yoktu. Kendi de hastaydı. Benden de hiç umut yoktu. Doğrusu benim de öldürmemi istemiyordu. Kendisi de ayakta duramayacak kadar hastaydı, kanserliydi ve kanserli olduğunu bilmiyordu. Sonra köyden babamı öldüren Yusufu Koca Osmanın öldürdüğü haberi geldi. Amcam bir anda iyileşti, kendine geldi, yüzü ışık içindeydi.

Anamın da tutkusu içerdeki katili bir an önce öldürtmekti. Am-

camla tek anlaştıkları yer buydu. Belki anam bu yüzden evlendi onunla. Beni uzun yıllar babamı öldüreni öldüreyim diye etkilemeğe çalıştı. Baktı ki, ben büyüyorum, Yusuf da hapisten çıkacak, bu sefer beni başka türlü etkilemek için uğraşmağa başladı. Ne olacak, adam on sekiz yıl yatacaktı hapishanede. Orada on sekiz yıl yatan insanın insanlığından hayır mı kalırdı. O zaten hapisten ölü çıkacaktı. Bir kere daha öldürmeğe gerek yoktu. O, babasını öldürmüştü zaten. Yeterdi bu ona. O, her gün bin kere ölüyordu. Onu bir kere öldürtmektense... O zaten, her gün bin kere ölüyordu. Küçüklüğümde, Van Gölü kartallarının soyundan gelen, babasını öldüreni büyüyünce öldürecek oğul, şimdi artık onu öldürmemeliydi. Ben, Van Gölü kartallarının soyundan gelen çift yürekli kişi için, artık babamı öldüreni öldürmemeliydim. O pis, kanı beş para etmez adamı öldürürsem, babam geriye mi gelecekti, yoook, öyleyse o genç ellerimi niçin kana bulayacaktım. Sonra Osman onu öldürünce, Osmanın babamın katilini öldürmesi çok zoruna gitti ve Yusufu benim öldürdüğüme ve Osmanın üstüne attığıma kendisini inandırdı ve herkese de bunu anlatmağa başladı. Bereket versin ona kimse inanmıyordu. Çünkü Yusuf öldürüldüğünde ben Çukurovada değildim. Ve benim ağzımdan Yusufu öldürdüğümü bir kerecik olsun duymak istiyordu. Ölmeden birkaç saat önce gene bana onu sordu.

Açlık sorunu bütün köyde olmadığı gibi bizde de yoktu. İneklerimiz, tavuklarımız vardı. Südümüz, yağımız, yumurtamız boldu. Bütün köy de bizim gibiydi. Sebze, meyve, biz de ekiyorduk, başka yiyecekler kasabadan geliyordu. Büyük şehre özlem duyan kimse yoktu ve kimsenin aklından geçmiyordu bu. Bizim köyden şehre göçen şimdi de çok az kişi var. Memet Ankarada oturuyor, ambar memurluğundan emekli oldu. Ben İstanbulda... Bir de lise öğretmeni var. İki üç kişi de kasabaya göçmüş. Bizim köy fazla fire vermedi. Bütün aile Van Gölünden başka bir cenneti hiçbir zaman özlemedi. Oradan başka da hiçbir yere gitmek istemedi. Ben on dört yaşındayken aile, Kadirli kasabasına göçtü. Orada bizimle birlikte Vandan gelmiş akrabalarımız vardı. Biraz da benim inadımı kıramadılar.

Alain Bosquet

6 - *Sizi etkileyen ilk kitabı, tam olarak hangi yaşınızda okudunuz? Hangi kitaptı bu? Hemen, bir gün böyle bir kitap yazacağınızı düşündünüz mü? Bu okumanın üstünüzdeki etkisi ne oldu? Düşler kuran bir çocuk muydunuz, doyumsuz muydunuz, yoksa ortamınızla bütünüyle uyum içinde miydiniz? Ne zaman bağımsız olmanız gerektiği izlenimini aldınız? Bir de kuşkusuz daha önemli bir soru soracağım: İlk eğitiminiz nasıl oldu? Çocukluğunuzda kullandığınız dille, aydınların kullandığı, işlediği dil arasında önemli bir fark var mıydı? Kendini anlatabilmek için bir adaptasyon çabası harcamak gerekli miydi? Genel olarak ailenizin ve bulunduğunuz yörenin konuşma diliyle, okullarda öğretilen Türkçe arasında bir engel var mıydı? Ya da isterseniz sorumu şöyle özetleyelim: Konuşulan başka, yazılan başka mıydı?*

6 - Ömrümde ilk okuduğum roman Alphonse Daudetnin Le Petit Chose idi. Ondan sonra da Kerem ile Aslıyı okudum. Bu bir ortaçağ türkülü hikayesidir. Kuruluş biçimi La Chanson de Rolland'ın tıpkısıdır. Bu hikayeyi okumak yasaktı. Onu okuyanlar karasevdaya tutuluyor, deliriyordu. Bu hikaye üstüne, onu okuyanlar için halk arasında daha çok şeyler anlatılıyor, karasevdaya tutulanlara örnek gösteriliyordu. Ben onu okudum ve ne karasevdaya tutuldum ne de delirdim. Bu iki kitabı okuduğumda ilkokul beşinci sınıftaydım.

Beni ilk etkileyen kitap Don Kişot oldu. Onu okuduğumda on yedi yaşındaydım. Daha önce Don Kişottan parçaları bizim ilkokul kitabında okumuştum ama, işte öyle, pek ciddiye almamıştım. Don Kişotu okuyunca yeni bir dünya buldum. Günlerce etkisinde kaldım. Cervantes bütün insanlığımı, yüreğimde sakladığım birçok gizi açıklamıştı. Bir karanlığa gömülmüş, sonra da içimde bir yücelme olmuştu. Bugünlerde de, politik yüzden, ilk karakola çağrılmıştım. Polisler bana hiç de iyi davranmamışlardı. Bu romanı okumadan, daha çok önceleri de kitaplar yazmağa kararlıydım. Şiirler yazıyor, şiirlerim edebiyat dergilerinde yayınlanıyordu. Bana klasikleri, Don Kişotu tanıtan Arif Dinoydu. Arif Dino ünlü ressam Abidin Dinonun ağabeyiydi. İkisi de İstanbuldan Adanaya sürgün edilmişlerdi. Ama orada eski Adana Valisi dedeleri Abidin Paşanın toprakları vardı. Arif Dino bu topraklardan birazını satınca bana klasiklerden yüzden fazla kitap hediye etti. Eve götürüp paketi açınca üç tane Don Kişotla karşılaştım. İkisini aldım, bir yanlışlık olmuştur, diye Arif Dinoya götürdüm. Fazla olmuş, bir yanlışlık var, dedim. Arif Dino, yanlışlık değil, dedi. Ömrünün sonuna kadar durmadan bu kitabı okuyasın, diye sana üç tane aldım, dedi. Ve Don Kişotlarımı gerisin geri eve götürdüm. Arif Dino da ressamdı. Hem de büyük bir ressamdı. Sergi açmak, yapıtlarını başkalarına göstermek gibi bir derdi yoktu. Resimlerini sadece kendi için yapıyordu. Bir de bizim gibi dostlarına gösteriyordu. Onunla dostluğumuz aralıksız on

yedi yıl sürdü. Fransızca ve Türkçe şiirler yazıyor, Türk yenilikçi şiirinin babalarından birisi oluyordu. Abidin Dinodan da Sait Faikin ilk romanı Medarı Maişet Motorunu aldım okudum. Hayran kaldım.

Arif ve Abidin Dinolarla tanışmadan önce şiirler yazıyor, birçok dergide yayınlıyor, folklor derlemeleri yapıyor, büyük bilimsel kitaplar yazma hayalleri kuruyordum. Arif Dino Yunanca da bilirdi. Eskilere, yani klasiklere çok meraklıydı. Bana resim dersi bile verdi. Bir de Rimbaud'yu ezberden bilirdi. Sanırım bütün şiirlerini... Ve onunla on yedi yıl roman, sanat, sosyalizm tartıştık. Abidin Dino da beni epeyce etkiledi. Onunla da şiir, edebiyat, resim konuştuk çok. Bu iki insan da belki çağımızın en ince, en zevkli insanlarıydılar. Şimdiki gibi aklımda, Arif Dino bir gün tutturdu, çağımızın romancıları tek tipten korkuyorlar, dedi. Örneğin bunların içinden Don Kişot gibi bir tipi yazmağa yüreklilik gösterecek bir kimse çıkamaz. Ona göre dünya romanı, Don Kişot gibi, tek tipin romanıydı. İlyada da Akhilleusla Hektorun romanıydı. Abidin Dinodan modernleri öğrendim. Abidin Dinonun Üniversitede Fransızca Profesörü olan karısı Güzin Dino bana Fransız klasiklerinden bir liste verdi. Yalnız onların tanıdığında ben bir edebiyat bölüğünün içindeydim. Adanadaki birçok şair, hikayeci arkadaşımdı. Dinolar Adanaya geldiklerinde ben onları çok iyi tanıyordum. Arif Dinonun şiirlerini okumuş, Abidin Dinonun resimlerini görmüştüm. Benim bölgemin Türkiyeye armağan ettiği büyük şair Karacaoğlan üstüne de Abidin Dino, o zamana kadar yazılmamış, yeni bir anlayışla bir yazı yazmıştı.

Don Kişotu okuduğumda, sosyalizmi benimsemiş, birkaç kere de karakola düşmüştüm. Sosyalizm üstüne elime ne geçerse okuyordum. Gene de bu işte Arif Dino bana yardımcı oldu. Abidin Dinonun çok başka özellikleri vardı. Sosyalist militanlığı edebiyatla birlikte götürmeğe çalışıyordum. Hemen oracıkta, Adanada sosyalist gençlerden hatırı sayılır bir bölük kurulmuştu. Eski sosyalist işçilerle, aydınlarla ilişki kurmuştuk. Gece gündüz sosyalizm konuşuyorduk. O zamanlar Türkiyede yeterli sosyalist kitaplar yoktu. Örne-

ğin Manifesto daktiloya çekilmiş olarak elden ele dolaşıyordu. Bunun için biz sosyalizmi usta çırak işi ağızdan öğreniyorduk. Elbet sosyalizmle birlikte, bu ağızdan öğrenmeler yüzünden çok da yanlış şeyler öğrendik.

Çocukluğumda kullandığım Türkçeyle yazılı Türkçe çok ayrı şeylerdi. Yazılı Türkçe fakir bir Türkçeydi. Bizim Türkçemizinse büyük bir zenginliği vardı. Birbirimizi kolay anlayamayacak derecede birbirimize yabancıydık. Ben onların dilini kolay öğrendim. Daha ilkokuldayken artık Çukurova ağzıyla konuşmuyordum. Ağzım İstanbullu ağzı olmuştu. Ama evde, köyde, kasabada anında ağzımı değiştiriyor, yerele dönüyordum. Uzun yıllar, yirmi altı yaşında İstanbula gelinceye kadar iki ağız konuştum. İstanbulluca ve Çukurova Türkmencesi... İstanbula geldikten sonra artık dilim bir İstanbullu diliydi. İlk hikayelerimin diyaloglarını Çukurova Türkmencesiyle yazdım. İlk hikaye kitabım Sarı Sıcak böyle çıktı. Baktım ki, kimse bir şey anlayamıyor, öteki baskılarda değiştirdim, ortak bir yazı dili aramağa başladım. Türkçede yazı dilinin fıkaralığı, Nazım Hikmetin dili bunların dışında, halk dilinin inanılmaz zenginliği... Benim dil bilincim çok erken, on beş, on altı yaşlarımda gelişmeğe başladı. Şiirlerimde olsun, yazılarımda olsun Çukurovanın canlı, çok zengin Türkçesiyle yazı dilinin olanaklarını birleştirmeğe çalışıyordum. İlk yıllarda bu belki bilinçli değildi. Yalnız dilin bilincine çok erken vardığımı söyleyebilirim.

Bakın, bu benim için önemli bir soru, kendimi anlatabilmek için bir adaptasyon çabası gerekli miydi? Sanırım, çok yumuşak görünümüne karşın çok sert bir kişiliğim var. Kendi dışımdaki çok şeye boş verdim. Kendimi nasıl biliyorsam öyle anlatacaktım. Üstümde elbette genel etkiler oldu, ama hep burnumun dikine giden bir kişiliktim. Dilde Karacaoğlanın çok etkisinde kaldım. Bir şiirde, bir düz yazıda, bir anlatımda bir dilin nasıl geliştirilmesi gerektiği üstünde çok kafa yordum. Bir dil bir dünya demekti. Bu dünyanın temelleri çok sağlam olmalıydı ki, o dünya üstüne sağlam bir dünya olabilsin. Dili ayrıntılarla güzelleştirmek. Halk dili benim için çok zengin, çok canlıydı, doğa gibiydi. Nasıl etmeli de bu büyük zengin-

liği yazı diline geçirmeliydi. O zamanlar bunun ne kadar zor olduğunu bilmiyordum. Önümde büyük hayranlık duyduğum Nazım Hikmet vardı ve o bu işi yapıyordu. O bile yetmiyordu bana. Daha çok zenginlik, daha çok zenginlik... Ben bunları düşlerken daha doğru dürüst noktalama işaretlerini bilmiyordum. Birkaç yıl içinde öylesine öğrendim ki noktalamayı... Bizim Türkçede birçok iyi yazar bile daha noktalamayı beceremiyor.

Doyumsuz bir çocuktum. Hiçbir zaman kendime yetmiyordum. Bir şeyler yapmağa, daha da çok kendimi göstermeğe çalışıyor, durmadan da yaptıklarımla övünüyordum. Bu huyum arada sırada daha da teper. Uyuma gelince, inanılmaz derecede uyumsuzdum. Hep kendi başıma buyruktum. Kendimi hep bağımsız buldum kendimi bildim bileli. Yalnız Arif Dino ve Abidin Dinonun dostluklarına çok bağımlıydım. Arif Dinoyu çok dinliyordum. Birçok müşkülümü de Abidin Dinoyla tartışıyordum. Şimdi de onunla birçok sorunumu tartışıyorum. Eğer bu bir bağımlılıksa, ben bu kadar bağımlıydım.

Alain Bosquet

7 - *Bu arada şunu da öğrenmek istiyorum: Dil açısından, yaşamınızı ve hayal dünyanızı sözcüklere dökmeye karar verdikten sonra kökenlerinizi düşündünüz mü? Bir yazar olduğunuz zaman, ülkenize ve onun resmi diline, içinde bulunduğunuz ortamın özünü aktarmak söz konusu muydu? Ya da, tersine bir süreçle, tüm Türkiye'nin dilini kullanarak halkınıza sadık kalmak mıydı düşündüğünüz? Türkiye'yi bir Kürt duyarlığıyla zenginleştirmek mi, yoksa Kürt ülkesinin kendi özelliğini, özgünlüğünü Türkçe'ye çevirerek söylemek miydi sorun? Dışarıdan bakıldığında gerçek sorun mu bu yoksa aydınca bir yanılsama mı?*

Yaşar Kemal

7 - Dilin yazar olarak bilincine vardığımda, onda yeni tadlar, nüanslar, yeni zenginlikler aramağa, daha doğrusu yaratmağa çalıştım. Benim yazmağa başladığım sıralarda Türk yazı dili çok yoksullaşmıştı. 1900'lerden önce yazı dili, resmi dil Osmanlıcaydı. Arapça, Farsça, Türkçe karışığı bir dildi Osmanlıca. Batılaşmayla birlikte de bu dile bir de Fransızca katılmıştı. 1908'den sonra, Selanikte çıkan Genç Kalemler adlı dergiyle birlikte bir dil arınması başladı. Osmanlıca yerine Türkçe. Bu arınmada Osmanlıcanın birçok sözcüğü, deyimleri, atasözleri, kavramları da birlikte gitmiş, elimizde çok yoksul, az sözcüklü bir dil kalmıştı. O sıralar Anadolu bambaşka, apayrı bir dünya, İstanbul, İstanbul aydınları apayrı bir dünyaydı. Osmanlı kendi dünyasını, uygarlığını kendi içinde, daha doğrusu birkaç büyük şehirde kurmuş, Anadoluda ondan apayrı bir dünya da kendi içinde oluşmuştu. Osmanlı büyük şairlerini, bilim adamlarını yaratırken, Anadolu da yedi yüz yıl kendi içinde kendi özgün kültürünü oluşturmuştu. Anadolunun edebiyatı daha çok sözlü edebiyattı. Ama bu edebiyat, çoğu zaman da yazılıya geçiyordu. Tekkeler, bu Anadolunun kültür merkezleriydi, daha da çok Alevi, Rufai tekkeleri, sözlü edebiyatı yazıya geçiriyorlardı. Tekkelerin el yazması kitaplıkları çok zengindi. Anadolu edebiyatının, dilinin zenginleşmesinde tekkelerin çok etkisi olmuştur. Anadolu halkının dilinin zenginliğinin başka da sebepleri vardı. Bu halk Ortaasyadan yüzyıllar süren bir göçle Anadoluya akmışlar, yollarda, Hindistandan, Çinden, İrandan, Araplardan çok sözcük, kavram, deyim, kültür almışlar, bunları da Türkçeyle kaynaştırmışlardı. Doğa, hayvanlar, insan durumları üstüne sözcükleri sonsuz bir zenginlik kazanmıştı. Anadoluya yerleştiklerinde de, Anadolunun yerli birikiminden etkilenmişlerdi. Yerli halkın, daha da çok Greklerin, Ermenilerin, Kürtlerin, öteki halkların sözcüklerinden, baba dede armağanı gibi, faydalanmışlardı. Göçebe halkın toprakla, onun işlenmesiyle pek az ilgisi olduğu gerçek. Ne toprağı sürmeyi, ne topraktan ürün almayı biliyorlardı. Üretim araçlarının adlarını, toprağı işlerken üretilmiş

sözcükleri, toprak işleme biçimlerinin sözcüklerinin aşağı yukarı hepsini yerli halklardan aldılar. Ev adları, şehir, köy adlarını ne kadar kendileri koymuşlarsa, o kadar da yerli adlardan almışlardı. Birçok deyimleri de... Bir de Anadolu tarihi geçiş yoludur. Hem kervanların, hem de kavimlerin... Bu geçişler de kültür ve dil zenginliği oluşturmuştu Anadoluda. Bir de Anadolu üç yanı denizlerle çevrilmiş bir kara parçasıdır. Denizcilerin de bu dile sözcük verdikleri olmuştur. Anadolunun tarihi de ilginçtir. Sümerler Anadolunun kıyıcığında kurmuşlardır uygarlıklarını. Asurlular, Urartular, Grekler, Hititler, Huriler... Anadolu bir kültür birikimidir. Önce Şamanizm, sonra Müslümanlık, Musevilik... Bunlar Anadolu toprağının ürünleri, birikimleri olmuşlardır. Unutmamalı ki, Saint Paul bir Anadoluludur ve ilk Hıristiyan kilisesi de Anadoluda kurulmuştur. Bütün bu birikimler Anadolunun dilini çok geliştirmiş, büyük bir edebiyat dili yapmıştır o dili. Türk aydınları dili arıtırken sadece İstanbul Türkçesiyle yetinmek zorunda kalmışlar, 1930'lara kadar Anadolunun zenginliğinden pek o kadar haberli olamamışlardır. Cumhuriyetten sonra Mustafa Kemal Atatürkün hızlandırmasıyla geniş bir dil çalışması, Anadoluya bütünüyle dönüş başlamıştır. Bu yıllara kadar şiir, roman yazan birçok yetenekli kişi çok yoksul bir dille yazmak zorunda kalmışlardır. Bunların en yeteneklileri Nazım Hikmetin ilk şiirlerindeki dil epeyce yoksul bir dildir. Anadolu diliyle, bu aydınlar içinde, ilk ilişki kuran, o dil zenginliğinin farkına varan Nazım Hikmettir. O da hapishane yüzünden olmuştur. Nazım Hikmet, uzun süren hapisliğinden dolayı, hapishanede Anadolu halkıyla, onun diliyle karşılaşmış, onlarla kaynaşmıştır. Onun ilk başeseri Şeyh Bedrettin Destanı Anadolu halkıyla karşılaşmasının ilk ürünüdür. Büyük Anadolu halk şiirinin, dilinin belli belirsiz damgasını taşır. Nazım Hikmet, hapishanede halkla aşılanmıştır. Bu aşı onun dilini, kültürünü geliştirmiş, başeserler yazmasına sebep olmuştur. Nazım Hikmetin şiirleriyle çok erken yaşlarda karşılaştım. Karacaoğlandan, Dadaloğludan sonra o da benim şairim oldu. Ona da Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Abdale Zeyniki gibi hayran kaldım. Her zaman düşünüyordum, Nazım Hikmet gibi bir dahi Ana-

dolu halk aşısı almasaydı, bu Nazım Hikmet olur muydu, Türk dilini böylesine zenginleştirebilir miydi? Nazım Hikmetten sonra da Anadolu insanları edebiyata girdiler. Romanlar, şiirler yazdılar. Bu dil şehirde yetişmiş şairleri, yazarları da etkiledi. Onların dili de zenginleşti.

Bana gelince, ben Karacaoğlanın, Dadaloğlunun bölgesindendim. Karacaoğlan onaltıncı yüzyıl, Dadaloğlu on dokuzuncu yüzyıl şairiydi. Bunlarla birlikte daha yüzlerce şair, destancı ovada dolaşıyor, saygı görüyorlar, kutsallaştırılıyorlardı. Bunları iyi biliyordum. On yedi yaşımdan sonra da batı edebiyatıyla ilişki kurdum. Bunları büyük bir doymazlıkla okuyor, Balzacları, Tolstoyları, Çehovları, Stendhalleri, Dostoyevskileri çevirilerinden okuyor, onları da destanlar, Karacaoğlanlar gibi özümsüyordum. İlk hikayemi, romanlarımı yazmağa başladığım 1946 yılına kadar dağarcığımı epeyce doldurmuştum. En çok da Çehova hayrandım. Nazım Hikmeti tıpkı Karacaoğlan gibi ezbere biliyordum. Genç yaşında ölen büyük şair Orhan Veli tutkularımdandı. Onun da bütün şiirlerini ezberlemiştim. Sait Faikin diline, anlatış biçimine hayrandım. Arif Dino bir Rimbaud hayranıydı. Birlikte ondan şiirler çeviriyor, günlerce onun üstüne konuşuyorduk. Rimbaud benim için yepyeni bir dünyaydı. Hiç başkalarına, başka şairlere benzemiyordu. Bu sıralar bol bol da Baudelaire, Verlaine, Rimbaud çevriliyordu. Çeviriler usta çeviriciler, iyi şairlerce yapılıyordu. Benim yapmak istediğim yeni bir anlatım biçimi, yeni bir dil bulmaktı. Çok iyi bildiğim sözlü edebiyat yazı diliyle pek uyuşmuyordu. Batılı anlatım biçimleri de başkaydı. Onların anlatış biçimleri dillerinden, uygarlıklarından geliyor olmalıydı. Bir de çok önceleri yazılı edebiyata geçmişlerdi. Biz, onların çoktan unuttuğu sözlü edebiyatı daha bütün yoğunluğuyla yaşıyorduk. Yüzlerce şair, yüzlerce destancı daha Anadoluda köy köy, kasaba kasaba fır dönüyorlardı. Dil çok tutucu, çok az değişkendi. Ne kadar yaşayan dil varsa, o kadar da ölmüş dil vardı. Benim ülkem ölmüş dillerin de bütün dünyada odaklarından birisiydi. Yeni bir edebiyat yapılırken yeni bir dil, yeni bir anlatış biçimi de kendiliğinden kurulmalıydı. Bunu bilinçle yapmak daha da sağlıklıydı. Be-

nim talihim, Türk halkının dilinden, anlatış biçimlerinden faydalandığım gibi, Kürtçeden de faydalanma olanağımın olmasıydı. Her iki destan, masal, şair birikiminin içindeydim. Bir de divan şiiri vardı. Bu şiir daha çok, bütün kalıplaşmalara karşın, söz ustalıklarıyla doluydu. Bu şiirle de ilişkilerim oldu. Kasabadaki komşularımdan birisi İstanbul Üniversitesinde Arap, Fars edebiyatları okutmuş bir profesördü. Yeni sürgünden dönmüş yalnız bir kişiydi. Dostluğumuz kaçınılmazdı. Komşumun birisi de dokuz yıl eşkıyalık yapmış, İstanbul Üniversitesinde okumuş bir feodal aileden gelen çok kültürlü, özellikle tarih meraklısı bir kişiydi. Sohbetlerimiz gecelerce ve yıllarca sürdü.

Şiir tarihine ve anlatım tarihine baktığımızda bütün büyük anlatıcıların, şairlerin ne kadar karmaşık düşünceler, psikolojiler anlatırlarsa anlatsınlar, onları herkesin anladığıydı. En büyüklerin hepsi yalın, dolaysız konuşuyorlardı. İşe başlarken bu da sezgilerimin içindeydi.

Sorun Kürt ülkesinin duyarlığını Türkçeye çevirmek olamazdı. Çünkü biz bir köyde tek bir Kürt eviydik. Van gölü kıyıları da benim doğduğum bu topraklara çok uzaktı. Yalnız onların destanları, türküleri benimle birlikteydi. Bir de ailemin anıları, yaşayabildikleri gelenekleri, dilleri... Kürtçe Türkçeden çok ayrı bir dildi. Ben ikisiyle birlikte büyümüştüm. Kürtçenin dilimin oluşmasında ne kadar etkisi oldu, doğrusu bunun ölçüsünü bulamıyorum. Çocukluğumda Kürt destanlarını, masallarını, türkülerini Türklerinki kadar severdim. Hiçbir zaman bir Kürt destanını halka anlatacak kadar Kürtçem olmadı. Ama gençliğimde usta bir destancı gibi köylerde Türkçe destanlar söyledim. Karacoğlanı, Dadaloğlunu, Abdale Zeynikiden elbette çok biliyordum.

Alain Bosquet

8 - *Sizi yazmaya iten ya da gençliğinizde, bir gün gelip kendinizi yazma eylemine adayacağınızı size söyleyen özel bir olay oldu mu? O sırada kaç yaşındaydınız. Ya da belki daha önceleri başka düşleriniz, başka amaçlarınız var mıydı?*

Yaşar Kemal

8 - Çok küçüktüm. Kaç yaşımda olduğumu bilmiyorum. Bir gün köyün kızları bir eğlencede toplu olarak türküler söylüyorlardı. Böyle türküleri ilk olarak duyuyordum. Ben de öyle türküler söyleyebilirim, dedim ve onlara benzer türküler uydurmağa başladım ama, kimselere söyleyemiyordum. Sonraları köye aşıklar, destancılar geldi, onlara öykündüm. Beni buraya iten neydi bilemiyorum. Köyün kayalık dağına çıkar dağ üstüne, çiçekler üstüne türküler söylerdim kendi kendime. Ovada, kalede hep türküler söylerdim. Sonra da köylülere söylemeğe başladım. Beni bu işe itenin ne olduğunu düşünüyor, düşünüyor bulamıyorum. Yazmadan, daha doğrusu söylemeden önce şu olayım ya da bu olayım, diye düşlerim olamazdı. Çok küçüktüm. Sonradan düşlerim oldu. Onaltı ya da onyedi yaşlarımda folklor derlemelerine başladım. İlk kitabım Ağıtlar da bir derleme kitabıdır. Bir de tekerlemeler, destanlar, masallar derledim. Karacaoğlanın, Dadaloğlunun, öteki halk şairlerinin derlenmemiş şiirlerini arayıp buldum. Bana kadar ağıtlar hiç derlenmemişti. Ağıtlar, kadınların ölüler üstüne söyledikleri şiirlerdir. Daha doğrusu türkülerdir. Türkmende her kadın ölüsü üstüne ağıt söyler. Bu bir gelenektir. Bunlarla birlikte her ölüye ağıt yakan çok ünlü ağıtçılar da vardır. Bunlardan ikisini yakından tanıdım. Biri Hasibe Hatun, ötekisi Telli Hatundur. Bunlar Türkmen beyleri soyundan geliyorlardı. Türkmende çok saygın bir yerleri vardı. Değer verdikleri ölülerin evlerine gidiyor, ölülerin üstünde ağıtlarını söylüyorlardı. Bu gelenek Kürtlerde de vardı. En büyük düşüm bir bilim adamı olmak, doğu dünyasının folklorunu, etnografyasını araştırmaktı. Bunun için liseyi, üniversiteyi bitirmek, bir batı dili öğrenmek istiyordum. Okula devam edebileyim diye çok uğraştım ya, buna bir türlü olanak bulamadım, kendimi Çukurova tarlalarında buldum. Bütün yaşamım boyunca bir tek düşüm oldu, bundan sonra biraz daha, biraz daha güzel yazabilmek. Hikayeden, şiirden, romandan başka bir şey düşünmedim, diyebilirim. Politik yaşamım bile edebiyat ilişkisinden dolayıydı. Dünyayı doğru algılayabilmek, gerçeğe daha derinlemesine inebilmek, anlatımını gerçekle bütünleştirebilmek...

Alain Bosquet

9 - *Tutalım ki bir gün yazı yazmaya karar verdiniz. O günkü kültürünüzü ve toplam bilgi dağarcığınızı bilmek isterdim. Yazmak bir kaprisin, önemli bir fizik gereksinmenin, anlaşılmaz bir deliliğin sonucu olabilir; ya da tersine, her yönden mantıklı ve istençli bir girişimin sonucu olarak doğabilir. Bu kararı hangi yılda verdiniz?*

Yaşar Kemal

9 - İlk şiirim ben onaltı yaşındayken yayınlandı. Bu, kötü bir şiirdi. Çünkü geleneksel şiiri bırakmış, o sıralarda şiir yazan yavan şairlere öykünmeye başlamıştım. İlk hikayemi, adı Pis Hikayedir, daha en iyi yazılarım içinde sayarım onu, yirmi üç yaşında yazdım. O zaman çok şey biliyordum. Arif Dino, Abidin Dino, Güzin Dinoyla tanışmış, onlarla dostluk kurmuştum. Adanadaki sosyalist genç bir edebiyat bölüğünün içindeydim. Bir de Ramazanoğlu kitaplığı denilen Adanadaki büyük bir kitaplıkta çalışmıştım. Geceleri de kitaplıkta yatıyor, durmadan okuyordum. Gündüzleri de kitaplığa kimsecikler uğramıyor, ben gündüzleri de, bir kitap kurdu olmuş, oku ha oku ediyordum. Homeros, Yunan klasikleri, on dokuzuncu yüzyıl klasikleri benim düş cennetlerimdi. Ramazanoğlu kitaplığında otuz binden fazla kitap olduğu söyleniyordu. Askerlik gelip çatmasaydı, amacım kitaplığın büyük bir kısmını okumaktı. Ne kadar okumak mümkünse. Arif Dino, Güzin Dino sayesinde neleri okuyup, neleri okumayacağımı çok iyi biliyordum. Çok önceden ben de kimleri okuyacağımı biraz biliyordum ya. O sıralar Milli Eğitim Bakanlığınca değerli çevirmenlerden bir Dünya Klasikleri Kurulu oluşturulmuş doğudan batıdan harıl harıl çeviriler yapılıyordu. Roman, hikaye sanatının ne olduğunu anladığımı sandığım günlerde yazmağa başladım. Yazmadan önce roman, hikaye üstüne çok düşünüyor, önume gelenle de, özellikle Arif Dinoyla geceler, günler süren konuşmalar yapıyordum. Benim yazma isteğim ne fizik gereksinme, ne delilikti. Bu işe bilinçle hazırlanıyordum. Hazır olduğumu anladığım gün de işe koyuldum. Pis Hikayeyi, 1946'da yazdım. O sırada Orta Anadoluda bir kasabada askerliğimi yapıyordum, vaktim boldu. Sonra İstanbula gittim, Fransız şirketinde gaz kontrol memuru oldum. Böylelikle İstanbulu ev ev, mutfak mutfak öğrendim. Gaz sayaçları mutfaklarda olurdu da. Bu bir yıl içinde İstanbulda hiç yazamadım. Günde 1800 basamak çıkıyordum ve çok yoruluyordum. 1948'de kasabam Kadirliye döndüm, pirinç tarlalarında gene su bekçisi oldum. Bir de daktilo aldım. 1948'de Bebek hikayesini yaz-

dım. Ardından Dükkancıyı. 1949'da bir roman yazdım. 1950'de bir şeyler karaladım. Folklor çalışmaları yaptım. 1951'de Hüyükteki Nar Ağacı adlı kısa romanımı bitirdim. O yıl da İstanbula yeniden dönüp Cumhuriyet Gazetesine röportaj yazarı olarak girdim. 1950'de Orhan Veli öldü. Bu ölüm bana çok ağır geldi. Onun öldüğünü gazetede okuduğum gün, bütün kasabada akşama kadar dolaşıp Orhanın öldüğünü önüme gelene söyledim. Hiç kimse aldırmadı. Bu da bana çok koydu. Yalnızlıktan bunaldım. Koskocaman, büyük şair Orhan Veli ölmüş, buna hiç kimse aldırmıyordu. Kimsenin tüyü bile kıpırdamıyordu. O gün kasaba bana cehennem gibi geldi. Bu kasaba bana çok çektirmişti. Rusyaya casusluk yaptığımı onlar icat etmişler, bana yapmadıklarını bırakmamışlar, evimi taşlamışlardı. Bir de polis haftada bir kere evimi basıyor, evde bulduğu en küçük bir kağıt parçasını alıp götürüyordu. Her aramada da evin önü yüzlerce insanla doluyor, kalabalık bana bir tuhaf, aydan gelmiş bir yaratığa bakar gibi bakıyordu. Bu aramalarda en güzel romanım saydığım romanımı da candarma aldı götürdü. O romanı gecemi gündüzüme katarak öylesine çok çalışarak yazmıştım ki... 1949'da bütün günlerimi bu romana vermiştim. Yukarda bu yıllarım boş geçmişti, demiştim ya... Bu romanın macerasını anımsamak istemedim hiçbir zaman, ondan olacak o yıllara boş yıllar dediğim. Pis Hikaye, Bebek, bu uzun hikayeler, daha yazdıklarımın en güzelleri içindeyse, bu roman da öyle olacaktı. Onu bir daha yazmağa yüreklilik gösteremedim. Belki bir gün yazarım. Ama öyle bir yoğunlukla, öyle taze bir lirizmle yazabileceğimi hiç sanmıyorum. Belki de o romana bir daha yanaşamayışım bu yüzdendir.

Bir daha yineleyeyim. Ben yazmağa bilinçle, istençle başladım. Ben profesyonel destancılar geleneğinden geliyorum. Homerosu sevmem, Stendhala büyük hayranlık duymam boşuna değildir. Gençliğimde en sevdiğim yazar Stendhaldi. Belki de o ekmeğini yazarak kazanmıyordu Balzac gibi. Ama o, herkesten daha çok profesyonel eski destancılar soyundandı. Kızıl ile Kara, Parma Manastırı her zaman benim başucu kitaplarım oldular. Gençliğimde bir esere başlamadan önce hep Stendhali okurdum.

Alain Bosquet

10 - *Bu önemli noktada, yazınsal geleceğinizin tek kaynağınız olmadığını seziyorum. Ailenize ve içinde yaşadığınız ortama göre konumunuz neydi? Önemli bir görev yüklendiğiniz duygusuna kapıldınız mı? Önünüzde çizili bir yol var mıydı, yoksa keyfinize göre, biraz da bilinmeze doğru gitmekte kendinizi özgür hissediyor muydunuz? Bir taşralı ve yaşamını kazanması gereken bir adam olarak konumunuz neydi?*

Yaşar Kemal

10 - Kendimi bildim bileli hep yazmak istedim. Her şey onun üstünde döndü. Yaşamımı kazanmak için pirinç tarlalarında su bekçiliğinden, traktör şöförlüğünden, öğretmen vekilliğine kadar, öğretmen vekilliğinden, pamuk toplayıcılığına, oradan batöz ırgatlığına, biçerdöver sürücülüğüne, tabelacılığa kadar çok işe girdim çıktım yaşamımı sağlamak için, ama tek amacım yazmaktı. Hep onun için hazırlanıyor, yaşamla, kitaplarla kendimi zenginleştirmeğe çalışıyordum. Bir merakım doğayı yaşamaksa, onu gözlemlemekse, ikinci merakım da insanları yaşamak, insanları gözlemlemekti. Bir de sosyalizmdi en büyük tutkum. İnsanların sömürülmesi, açlığı, çalıştıkları halde kazanamamaları beni derinden yaralıyor, insanlığın bu inanılmaz kötü, adaletsiz durumuna başkaldırıyordum. Yaşamımda bir süre geldi ki, hiçbir işte bir haftadan fazla kalamıyordum. Bir işe giriyordum, çoğu zaman da bu iş benim bedenimin kaldıramayacağı kadar zor işler oluyordu, ben işe girdiğimin haftasında, on beş gününde polis beni arayıp buluyor, işten çıkarılıyordum. Haydi, başka iş... Böyle böyle, iş, iş, köy, kasaba Çukurovayı dolaşıp duruyordum. İnsanın eşitliği, ezilmemesi, aşağılanmaması benim için kutsaldı. Bunun için bütün zulümler, ölümlerle karşı karşıya gelmelere pek aldırmıyordum. Ovada bana o kadar yüklendiler ki, sonunda sinirlerim bozuldu ve bu hastalık bende beş yıl kadar sürdü. Her şeye karşın dayanıyordum. 1950'de candarmanın bana yaptığı işkenceyi uzun yıllar kimseye anlatamadım, en yakınlarıma bile. Kendimden ve bana işkence yapanlardan, insanlık adına utanıyordum. Sanki dünyada ilk işkence gören, insanlığı aşağılanan bendim. 1957 yılında, o zaman tanınmış bir gazeteciydim, Türkiyedeki sosyalist liderlerden birisiyle tanışıyordum. Bu lider büyük hayranlık, saygı duyduğum Reşat Fuat Baranerdi, karısı da bir romancıydı. Ömrünün büyük bir kısmını, belki de yirmi yılını hapishanelerde geçirmişti, bana anılarını anlatırken, kendisine yapılan işkencelerden de söz etti. Öylesine çok işkence görmüş, öylesine çok aşağılanmıştı ki, ba-

na yapılanlar onunkiler yanında bir okşama gibi kalırdı. Bundan sonra ağzım açıldı, önce Reşat Fuada, sonra da o gün, başka günler bana yapılan işkenceyi büyük bir coşkuyla ama gene de utanarak önüme gelene anlattım. En uzun iş olarak gazetecilikte kaldım. Sebebi de epeyce bir kurnazlıktan dolayıydı. 1951 mayısında Cumhuriyet gazetesine girdiğimde, ilk röportajım için Anadoluya çıkarken Ankarada oturan Abidin Dinoya gittim. Ona sevinçle Cumhuriyet Gazetesine girdiğimi söyledim. Cumhuriyete beni gazetenin sahibi Nadir Nadiyle dost olan Arif Dino önermiş, ona, "size çifte kavrulmuş yontu gibi bir delikanlı veriyorum,"demişti. Nadir Nadi Türkiyeye gelmiş geçmiş en büyük demokrattı. Çok ileri bir adamdı. Onunla dostluğum daha başladığı gibi sürüyor. Beni Anadoluya röportaj için de gönderen oydu. Cumhuriyete girdiğimde altı yedi ay kadar önce hapishaneden çıkmıştım. Yakalanma maceramı da bütün gazeteler büyüterek yazmışlardı. Adım o zaman Kemal Sadık Gökçeliydi. Abidin Dino dedi ki, sen bu adla gazetede bir ay kalamazsın, polis seni öğrenir öğrenmez gazeteden attırır ve Nadir Nadi de seni koruyamaz. Orada adımı değiştirdik ve adım Yaşar Kemal oldu. Polis benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu ancak 1953 yılında, o da tesadüfen öğrenebildi. O zamana kadar gazeteci olarak çok ünlenmiş, ilk kitabım Sarı Sıcak da çıkmıştı. Polis beni gazeteden attırmağa çalıştı. O zaman gazetenin Genel Yayın Müdürü büyük piyes yazarı Cevat Fehıni Başkuttu. O da Nadir Nadi gibi bir insandı. Polis Müdürü Nadir Nadiye ve Cevat Fehmi Başkuta epeyce baskı yaptı. Gazeteye geldi gitti, beni, bu iki adamın elinden alamadı. Cumhuriyette çalışmam 1963'e kadar sürdü. 1963'te önce ben gazeteden politik sebeplerden kovuldum. Nadir Nadi bana o zaman çok üzüldüğünü bildiren bir mektup yazdı. O zaman Cambridgedeydim. İngiltereden döndüğümde işsiz kaldım. Hangi gazeteye başvurdumsa beni kimse işe almadı. Oysa ben Cumhuriyette çalışırken bana astronomik paralar teklif ediliyordu. Bana bu teklifi yapanlar yüzüme bile bakmıyorlardı. O zamana kadar dört roman yazmış, batı, doğu dillerine çevrilmeğe başlanmıştı bu romanlar. "İnce Memed" İngilterede Best Seller listesine girmişti. Aynı yıl

içinde gazeteden, Nadir Nadi, Cevat Fehmi Başkut da içinde on sekiz kişi daha kovulmuştu. Hükümetin baskılarından ve gazetenin öteki ortaklarının bu baskılara dayanamamalarından dolayı. O gün bu gündür romanlarımın geliriyle geçiniyorum. Bir de, 1952 yılında karım Thildayla evlenmiştim. Karım İngilizceyi, Fransızcayı iyi biliyordu. Bir de İspanyolcası vardı. Romanlarımın gelirinin yetmediği zamanlar da karım çalışıyor, kıt kanaat geçiniyorduk. Bir de bakmak zorunda olduğumuz bir çocuğumuz vardı. Türkiyede ve dışarıda da gittikçe tanınıyordum. Bu da biraz para getiriyordu. 1963'ten 1965'e kadar ışıksız, susuz, yolsuz bir evde yaşamak zorunda kaldık. Bu ev bir gazeteciler kooperatif eviydi. Belediye elektrik ve su vermiyordu. Yollar da yapılmamıştı o zamanlar. Bu koşullar içinde harıl harıl çalışıyor, romanlarımı yazıyordum. Cumhuriyette çalıştığım on iki yıl süresinde 4 roman yazabilmiştim. Cumhuriyetten atıldıktan sonra on yıl içinde 10'dan fazla roman yazdım. Hiç engel tanımadan çizdiğim yol üstünde ilerliyordum. Yoksulluk korkunç bir şeydi. Ben de çok yoksulluk çekmiştim. İstersem çekmeyebilirdim. Çok para kazanabilir, zengin bile olabilirdim. Ama söz benim için kutsaldı. Sözün gücüne inanıyordum. İnsanoğlunun yoksulluğu alçakça bir şeydi. Buna karşı koymayan, sömürüyü yutan yazar değil, insan bile olamazdı bana göre. Bu benim yaşamımdan daha değerliydi. Bu iki kutsal kavram için her şeyimi verebilirdim. Her zaman biraz ekmek, bir, başımı sokacak oda, orada yazabilmek... O kadar. Thilda da her zaman bana uydu, beni destekledi. Benim yoksulluğuma katlandı. Oysa onun yaşamı benimki gibi değildi, olmayabilirdi de. Babası bir banka müdürü, dedesi Osmanlı sarayının baş doktoru, Türk tıp tarihinde ünlü olan bir paşaydı. Benim inandıklarıma inandığı için, o da hiçbir şeye aldırmadan, benim yaşamıma katıldı.

Tesadüfler bana yardım etti, diyebilirim ama, her şeyi bilinçle, çizgimden hiç sapmayarak, bilerek yaptım. Önemli göreve gelince, ben, o sıralar yazılarımın yayınlanacağını bile bilemiyordum. O zaman hikayelerimi çok ünlü bir dergiye göndermiş, derginin sahibi olan yazardan çok övücü mektuplar almıştım. Yazar, hikayelerimin

çok sert olduğunu, bugünlerde böylesi hikayelerin yayınlanamayacağını söylüyordu. Bir tek satırım çıkmasa da, benim işim yazmaktı ve işimi ömrümün sonuna kadar sürdürecektim. Öyle de yaptım. Gazeteci olarak tanınıyordum. Röportaja yeni soluklar getirmiştim. İsteseydim, çok ünlü ve zengin bir gazeteci olarak ömrümü tamamlayabilirdim. En sıkıştığımız günlerde bile kendimizi iyi bir yaşamla değişmek ne Thildanın aklından, ne de benim aklımdan geçti. Çocukluğumdan bu yana hep kendimi başına buyruk ve özgür saydım. Ne pahasına olursa olsun hiçbir engeli tanımadım. Özgürlük, boyun eğmeme benim içimdeydi.

Alain Bosquet

11 - *Bana ilk siyasal ilgilerinizden ve bir yurttaş olma bilincine ulaşmanızdan söz edin. O sırada, Türk halkının geleceği konusunda kesin düşünceleriniz var mıydı? Atatürk yaşıyor, Hitler iktidarda -ya da olacak- Stalin tek başına hüküm sürüyor ve oldukça uzaktaki demokratik ülkeler sizin gibi genç bir delikanlıya fazla bir ilham vermiyor. Edouard Herriot'nun ya da Edouard Daladier'nin Fransa'sının sizi ilgilendireceğini, bir an bile düşünmek olası değil. Aynı şey -kesin olmak koşuluyla- Baldwin'in ya da Chamberlain'in İngiltere'sine karşı tutumunuz için de doğru olmalı.*

Yaşar Kemal

11 - Nasıl oldu bilemiyorum, kendimi Adanadaki sosyalistlerin içinde buldum. Daha ortaokulun ikinci sınıfındaydım. Aramalar içindeydim. Bir de kendimi çok göstermek istiyordum. Bir şeyler yapmalıydım. O zamanlar Adanada sosyalist işçi liderler vardı. Çoğu da hapishanelerden geçmişti. O zamanlar da Türk işçiler çalışmağa Almanyaya gidiyorlar. Bunlar Almanyadaki Spartakistlerle ilişkiliydiler. Belki de çoğu Spartakist Partiye üye olmuşlardı. Onlarla tanıştım. 1943'te ilk olaraktan karakol gördüm. Adana Pamukpazarı Karakolunda on gün kadar kaldım. Karakol bir karabasan gibiydi. Bir karanlıktan başka hiçbir şey anımsamıyorum. Bu sıralarda da romancı Orhan Kemal beş yıl yattıktan sonra hapishaneden çıkmış Adanaya gelmişti. Hapiste üç buçuk yıl Nazım Hikmetle birlikte yatmıştı. O zamanlar hikayeler yazıyor, asıl adı Raşit Kemaliydi ya, Orhan Kemal adıyla dergiler de yayınlıyordu. İşçiler, Orhan Kemal, öteki sosyalist yazarlar, şairler, Arif Dino, Abidin Dino, başka çok ilginç, kurtuluş savaşında doğüşmüş ilerici kişiler hep bir aradaydık. Bütün dünyadan, Hitlerden, İngilizlerden, Fransızlardan, Stalinden, Leninden haberimiz vardı. Çinin iç savaşını günü gününe izliyorduk. Dahası da Hitler Anadoluyu işgal ederse nasıl bir savaş vereceğimizi, halkla nasıl ilişkiler kuracağımızı, bir gerilla savaşına ne biçim girişeceğimizi tartışıyorduk. Fransız direnişçilerini de günü gününe izliyorduk. Kurşuna dizilenleri, her şeyi, her şeyi... Dil bilen arkadaşlarımız yabancı radyoları izliyorlardı. Olağanımız oranında dünyaya antenlerimizi germiştik. Nazımın dediği gibi kırk günlük yolda yaprak kıpırdasa ondan haberli olmak istiyorduk. Elimize geçen, daktiloyla yazılmış, ya da Atatürk çağında basılmış sosyalist klasikleri ya toplu olarak okuyor, ya da elden ele dolaştırıyorduk. Bunların hemen hepsi de yasaklanmış kitaplardı. Nazım Hikmetin şiirleri çok az bir sürede hapishaneden elimize ulaşıyordu. Benim Ramazanoğlu kitaplığında çalışmam da işe yarıyordu. Bütün günlük gazeteler, dergiler geliyordu kitaplığa... Bütün bu sos-

yalist kavgada çok iyi insanlar, yöneticiler de gördüm. Kütüphaneye beni o zaman Halkevleri başkanı olan genç doktor Kemal Satır almıştı. Polisin baskısına pek aldırmıyordu. Dr. Kemal Satır sonraları İnönü kabinelerinde bakanlıklar da yaptı. Sonra da Başbakan yardımcısı oldu. Gene de istediğim kadar kalamadım kitaplıkta. Çeltik su bekçiliğini de gene babamın dostlarından birisinin oğlu bana buldu. Her zaman da, candarma, polis ne derse desin beni bırakmadı. Doğrusu ben de işimi iyi görüyordum. Yöneticilerin bir kısmı, dahası da namuslu insanlar beni tutuyorlardı. Sonraları onların da, benim de başıma türlü işler açıldı.

Alain Bosquet

12 - *Gençliğinizin Türkiye'si tam anlamıyla toparlanmaya çalışan bir ülkedir: Osmanlı İmparatorluğu büyük kayıplarla dağılalı ancak on yıl olmuştur. Kadınlar çarşaf giymemektedir, bir parlamento vardır ve -çağdaş bir ülkenin tarihi için örneği olmayan bir öğe- alfabeniz değişmiştir. Bir ülkenin, büyük altüst olmalar sonucunda dilini, alışkanlıklarını, rejim ve yasalarını değiştirdiği görülmüştür; ama alfabesini asla. Tek başka örnek, biraz ürkekçe girişilen ve hemen vazgeçilen, İrlanda'daki değişikliktir. Eamon de Valera tam bir alfabe değişikliğine gitmemişti ama 1920 yılında İngilizce'nin yerine koymak istediği Kelt dili, biraz değişik karakterlerle yazılıyordu. Bu ulusal değişimden bunca kısa bir süre sonra, başkentli olmayan biri olarak -onun da adı değişti ve Constantinople İstanbul'un önünde kayboldu gitti- o günlerdeki sizi düşünebiliyorum. "Ne olacak benim Türkiye?"*

12 - Türkiyede alfabe 1928'de değişti. Ben ilkokulu bu alfabeyle okudum. Başladığımda ilkokula Arapça yazı diye bir yazının varlığından bile haberim yoktu. Kuran yazısı olarak biliyorduk Arapça yazıyı sadece. O zamanlar Türkiyede ancak yüzde on, dahası da, çünkü istatistikler yoktu o zamanlar, belki de yüzde beş ancak okuryazar vardı. Okuryazarlık küçük bir tabakanın tekelindeydi. Bizim köyün imamı bile okuryazar değildi. Benimle arkadaşım Memet Şahin köyün ilk okuryazarlarıydık.

Bu sorunuza bir anımla karşılık verebilirim ancak. Biz Memetle her sabah evden, okula gitmek için çıkıyor, Ceyhan ırmağını salla geçiyor, okulun bulunduğu Burhanlı köyüne bir saatte gidiyor, akşam da geriye dönüyorduk. Çok yağmurlu havalarda da, Memet ablasında kalıyor, ben de o köydeki bir akrabamın evine sığınıyordum. Yolda gidip gelirken boyuna hayaller, düşler kuruyorduk. Bir de bir şiir ezberletmişlerdi bize okulda. "Sen ne güzel bulursun / gezsen Anadoluyu / dertlerden kurtulursun / gezsen Anadoluyu. / Billur ırmakları var / buzdan kaynakları var / ne hoş toprakları var / gezsen Anadoluyu." Bu Anadolu dedikleri yer bizim artık düş dünyamız olmuştu. Büyüdüğümüzde ne yapıp ne edecek, çok güzel atlara binip bu Anadoluya gidecektik. Orada yeşil ormanlarda, billur kaynaklarda, bu cennette yaşayacaktık. Çukurova sıcaktı. Sıtmalanmayan kimse yoktu. Sivrisinekler bulut gibi geliyor, insanları, hayvanları bile kan içinde bırakıyorlardı. Biz kamıştan, ottan kulübelerimizde hayvanlarımızla birlikte, koyun koyuna yaşıyorduk. Ceyhan ırmağı çoğu zaman kahverengi akıyordu. Suyu küplerde birkaç saat durulttuktan sonra içiyorduk. Yoksa çamur gibi oluyordu su. Yoksulluk diz boyuydu. Yediğimiz, her gün buğday çorbası, bir de süt, yoğurt oluyordu. Eti yıldan yıla, o da kurban bayramlarında buluyorduk. Ve bu durumda o Anadolu dedikleri, şu Toros dağlarının arkasıydı orası, bizim düşlerimizin cenneti olmuştu. Her gün, her gün Anadolu konuşuyor, bu cennetin özlemini çekiyorduk. Bütün

peri masalları da bize göre Anadoluda geçiyordu. Bir gün nasıl olduysa Anadolunun bizim buralar olduğunu öğrendik. Bir türlü inanamadık. Memetle ikimiz büyük araştırmaya girdik, önce öğretmene burasının Anadolu olup olmadığını sorduk. O burasının Anadolunun bir parçası olduğunu, hem de en bereketli, en güzel bir parçası olduğunu söyledi. Ya şu mor dağların arkası neresiydi? Orası da Anadoluydu. Oralarının toprakları çok verimsizdi ve insanları da çok yoksuldu. O kadar yoksullardı ki, kış yaz Çukurovaya çalışmağa geliyorlar, buradan, o kadar çalıştıktan sonra, üstelik de sıtmanalarak geriye dönüyorlardı. Bir kısmı da sıcağa, sivrisineğe dayanamayarak ölüyorlardı. Öğretmen de, öteki sorduklarımız kimseler de bizi inandıramamıştı. Bunlar doğruysa o adam bu şiiri niçin öyle yazmıştı? Bizim köyün salından çok insan geçiyordu. Biz Memetle boş zamanlarımızda salın iskelesinde duruyor, gözümüzün tuttuğu, özellikle kıravatlı kimselere burasının neresi olduğunu soruyorduk. Hepsi bir ağızdan burası, Çukurovadır, diyorlardı. Ya Anadolu neresi, o da burasıydı. Sonunda inandık ki, burası da Anadolu. Memetle bir daha o yalancı şiiri okumadık ve Anadolu üstüne hayaller kurmadık. Arkasından da kendimize başka bir düş dünyası kurduk. Bütün köy çocuklarını da bu yeni düş dünyamıza inandırdık. O dünya amcamın türkülerinde söylediği Van gölü cennetiydi. Bütün köyün çocukları kız erkek karar verdik, oraya kaçacaktık... Ne yapıp eyleyecek oraya gidecek, bu cehennemden kurtulacaktık. Amcam da her seferinde Van gölünü biraz daha, biraz daha güzelleştiriyordu. Bir şiir bizi hayal kırıklığına uğratmıştı. Amcamın türküsü? Bunu hiç düşünmüyorduk bile. Bütün düşlerimizde Van gölü vardı ve bütün peri masalları orada geçiyordu. Sonunda bir gün Van gölü yolculuğuna çıktık da bütün köyün çocukları... Oraya ulaşamadık ya, çoğumuz birkaç gün yürüyünce geriye döndü ya... Van gölü de düşlerimizde bütün tazeliğiyle kaldı. Orası da Anadoluydu ya, o başka bir Anadoluydu.

Benim köyümde hiç kara çarşaflı kadın görmedim. Kadınlar ve erkekler her zaman bir aradaydılar. Bir tek aykırılık vardı. Büyük şölenlerde kadınlar ayrı yemek yiyorlar, erkekler ayrı. Kürtlerde

de, halay çekilirken, bir kadın, bir erkek diziliyorlardı halaya, kol kola.

O zamanlar ne İstanbulu duymuş, ne de Türkiyeyi biliyorduk. Yalnız köy odasında Mustafa Kemalin büyük boy bir resmi asılıydı mareşal üniformasıyla. Sarı saçlı, mavi gözlüydü Mustafa Kemal Paşa. Yanında da atı duruyordu. Arkasında da bir göl. İlk gölü o resimde gördük. Onun göl olduğunu da büyüklerden öğrendik. Mustafa Kemal Paşa Yunanlılarla savaşmış, onları yenerek denize dökmüştü. Bunu da askerden gelenlerden, Yunan savaşına girenlerden öğrenmiştik. Bu göl çok güzeldi. Ancak bir parçası gözüküyordu ya, bu göl olsa olsa Van gölü olabilirdi ve koskocaman Mustafa Kemal Paşa başka bir gölün kıyısında duracak değildi ya. Böyle bir adam dursa dursa ancak Van gölü kıyısında oturabilir, durabilirdi. Kaçıştan sonra Mustafa Kemalin Ankarada oturduğunu, oraların toprağının da ağaçsız, susuz, kıraç topraklar olduğunu öğrendiğimizde de yıkıldık. Ama Memetle ikimiz bu gizimizi hiçbir çocuğa söylemedik. İçimize gömdük. Herkes yalan söylüyordu. Okuduğumuz kitaplar da... Zaten kitaplar hep yalancıydı. Okuduklarımız hiç bizim yaşamımıza benzemiyordu ki...

"Benim Türkiyem ne olacak." O zaman hayallerimizde, düşlerimizde bile yoktu. "Biz ne olacağız?" Onu da düşünemiyorduk. Salt kaçmak. Amcamın güzel sesiyle türkülerinin anlattığı diyara. "Turnalar, turnalar, yüksek göklerden uçup giden eğrim eğrim turnalar, benden Van gölüne selam söyleyin. Mavi sularına, buz gibi pınarlarına. Dağlarında gezen ala geyiklerine. Süt ve bal akan yeşil ovalarına..."

Alain Bosquet

13 - *İkinci Dünya Savaşının eşiğinde politik ve yazınsal düşünceleriniz nelerdi? Türkiye, iki tarafın da sayısız casusuyla, savaşta tarafsız kalacaktı. Bu özel durum, tavır almanıza yardımcı oldu mu? Kişisel geçmişinizin bu noktasına gelmişken, 1940-45 yıllarının Kürt sorunu üstüne düşüncelerinizi söyler misiniz? Bizde yalnızca profesyonel tarihçilerin bu konuda bir-iki bilgileri -yaklaşık olarak- var. Sizin bilincinizde gerçekten varolan bir konu mu bu; yoksa yalın bir düşünce mi? Öte yandan, o sıralarda, okuduğunuz başlıca kitapları bilmek isterim.*

13 - Yukarda da söyledim ya, bir Türkmen köyünde büyümüştüm. Kürtler hakkında aileden duyduklarımdan başka bir şey bilmiyordum. Doğduğum köyün insanları da bizi kendilerinden hiç ayırmamışlardı. Hiçbir biçimde bize başka türlü davranmamışlardı. Üstelik de babamın birçok insana iyilikte bulunduğundan dolayı beni el üstünde tutuyorlardı. Öylesine yaramaz bir çocuktum ki, benim gibi bir belayı ancak bu köyün insanlarının hoşgörüsü köyde böyle iyi yaşatıyordu. İlk olarak Kürtlerin başkaldırılarını gene türkülerinden, destanlarından öğrendim. Bir de babamın sağlığında onun amcası Kürt beyi Gulihan Bey, bütün ailesiyle buraya sürgüne gönderilmişti. Bunun sebebini de öğrenmiştim. Şeyh Sait adlı Kürt din adamı başkaldırmış, Türk ordusuyla çarpışmış, yenilmişti. Babamın amcası da, bütün Kürt Beyleri gibi sürgüne gönderilmişti. Çok iri, apak sakallı, yakışıklı, çok güzel konuşan, ağırbaşlı bir kişiydi. Güzel de giyiniyordu. Kürtçeyi de, Türkçeyi de aynı güzellikle konuşuyordu. Onunla birlikte Beyliğin şairi de gelmişti. Yenilgiler üstüne, geçmiş savaşlar üstüne sabahlara kadar destanlar okuyordu. Bu savaşlar ya Osmanlılara karşı, ya Iraklılara karşı ya da İranlılara karşı savaşmış kişilerin kahramanlık destanlarıydı. Bu destanlar beni çok ilgilendiriyordu. Bir de öldürülen eşkıya dayımın, yani anamın kardeşinin üstüne söylenmiş destanları uzun uzun söylüyordu. İnanılmaz güzellikte bir sesi vardı ve Bey, destancısıyla övünüyordu. Dünyada onun gibisi yoktu. Tıpkı Abdale Zeyniki gibi bir destancıydı o. Onun adını unutmuşum. Ya da hiç söylememişlerdi bana. Onu Dengbej, yani destancı, diye çağırıyorlardı hep.

Kürt sorununa gelince, elbette Kürt sorunu üstüne çok düşündüm. Sekiz yıl İşçi Partisi Yöneticileri arasında bulundum. Merkez Yürütme Kurulu üyeliği, Propaganda Kolu Başkanlığı yaptım. Partide Kürt kökenli arkadaşlarım oldu. Ben Kürt sorununu hep sosyalizm çerçevesinde düşündüm. Kürt sorununu sosyalist savaşımın dışında tutmuyordum. Birçok Kürt politikacılar da benim gibi düşü-

nüyorlardı. Bir de Türkiyede, sosyalist savaşımlara karşın, gerçek bir demokrasi hiçbir zaman gerçekleşmemişti. Son kırk yıllık demokrasi savaşımında da Türkiye demokratları hep yenilgiye uğramışlardı. Kırk yıllık demokrasi savaşımında Türkiye kimi zamanlarda demokrasiyle yönetiliyormuş gibi gözüküyorsa da, örtülü bir faşizmin baskısından hiçbir zaman kurtulamamıştı. 1970'lerde Türkiye İşçi Partisinin kapatılması da Kürt sorunu yüzünden olmuştu.

Bu sıralar, yoğun bir biçimde Nazım Hikmetin, elden ele dolaşarak gelen şiirlerini okuyor, onun vardığı dili güzelleştirme, dili yeniden yaratma, zenginleştirme çabası bana ışık tutuyordu. Bu sıralar askerdeydim, bir hastanede çalışıyordum. Hastanenin başhekimi Dr. Yusuf Balkan bir albaydı ve Türkiyede tanınmış bir kişiydi. 1919'larda, Mustafa Kemal Paşa Samsuna çıktığında ve Kurtuluş savaşını hazırlamak için kongreler yapmağa başladığında İstanbul aydınları içinde bir çoğunluk Türkiyenin Amerikan mandasını kabul etmesini istiyorlardı. Bu düşünce gittikçe de güç kazanıyordu. Erzurum Kongresinden sonra Mustafa Kemal Paşa Orta Anadoludaki Sivasta da bir kongre toplamıştı. Bu kongreye, Üniversiteden kaçarak iki tıp öğrencisi gelmiş, Mustafa Kemal Paşayla görüşmüşler, Türk ulusunun hiçbir zaman hiçbir mandayı kabul etmemesi gerektiğini, etmeyeceğini ona söylemişlerdi. Atatürkün sonradan, günlerce Büyük Millet Meclisinde, Cumhurbaşkanı olarak okuduğu BÜYÜK NUTKUNDA bu iki gencin adı da sevgiyle geçer. Bunlardan birisi Yusuf Balkan, ötekisi Hikmet Borandı. Savaştan sonra bunlar Üniversiteyi bitirmiş, Yusuf Balkan kulak burun boğaz uzmanı, Hikmet Boran da operatör olmuştu. Yusuf Balkan orduda albaylığa kadar yükselmiş, benim askerliğimi yaptığım Kayseri Asker Hastahanesine başhekim olmuştu. Sonradan Türkiye İşçi Partisi Başkanı olan İstanbul Üniversitesinde hocalık yapan, Sorbonda okumuş, demokrasi savaşımında başı çekenlerden birisi olan Marksist Mehmet Ali Aybar da o zaman Kayseride askerliğini yapıyordu ve Dr. Yusuf Balkanla arkadaştı. Beni onunla tanıştırdı. Daha önce şiirlerimi Dr. Balkana okumuş o da şiirlerimi çok sevmiş, beni tanımak istemişti. Dr. Balkan Nazım Hikmetin şiirlerinin çoğunu ezbere oku-

yordu. Nazımın yazdığı bütün şiirlerin de, birçoğu benim elime geçmemişti, hepsi onda vardı. Bu benim için büyük bir hazineydi. Albay Dr. Yusuf Balkan, beni Kayserinin yakınındaki güzel bir kasaba olan Talasa gönderdi. Hastane bomboştu. Bu hastaneyi Amerikalılar yapmışlardı. Sadece biz bu boş hastaneyi bekliyorduk. Hiçbir iş yoktu. Söylemeğe gerek yok, ben sadece ilkokul mezunu olduğum için rütbem erdi. Talasta Faruk Molu, Sait Molu diye Üniversitede okuyan iki ilerici gençle tanıştım. Bunlar Kayserinin köklü ailelerinden birisindendiler. Bu iki kardeşin Talasta, yazlık olarak kullandıkları, güzel, büyük bir elma bahçesi içinde bir evleri vardı. Kitaplıklarında da çok kitapları vardı. Ben burada da bir cennet bulmuştum ve hastaydım. Sinir bozukluğum burada geçmeğe başlamıştı. Delikanlıların kitaplıklarında aşağı yukarı Türkçeye çevrilmiş bütün klasikler vardı. Evin anahtarını bana verdiler. O iki yıl içinde çevrilmiş bütün Dostoyevskileri, Çehovları, Tolstoyları, Türk klasiklerini, Binbir Gece Masallarını, Doğu klasiklerini okudum. Daha önce de söylemiştim ya, Homerosu, Cervantesi, Shakespeare'i, Molière'i okumuş, Charlie Chaplini biliyordum. Bunlar benim önümdeki büyüklerdi. Bunlara hayranlığım sonsuzdu. Gittikçe edebiyat bilincim gelişiyordu. Ne yapmam gerektiğini anlamağa başlıyordum. Bunlar arasında, özellikle, beni Çehovun sanat anlayışı, onun dünyaya bakışı ilgilendiriyordu. Charlie Chaplini de Çehovla bir tutuyordum. Zola, Balzac da Türkçeye çok çevrilmiş yazarlardı. Germinali o yıllar ne kadar çok okuduğumu gerçekten anımsamıyorum. Çok sayfalarını ezberlemiştim. Buna karşın bu yazara bir türlü ısınamıyordum. Stendhala ne kadar hayransam Zolayı da o kadar sevemiyordum. Yalnız o benim için bir kahramandı. Onun yapıtlarını kişiliğinden ayırıyor, kişiliğine büyük hayranlık duyuyordum. O zamanlar okuduklarım arasında Dumaslar, Victor Hugo, Gorki, Gogol de vardı. Sefillerle ancak birkaç ay uğraştım. Beni sarsan kitaplardan birisi de Gogolün Ölü Canlarıydı. Onu hep İlyadaya benzetiyordum, anlatış, tipleri çiziş biçimi bakımından. Söylemeğe gerek yok Don Kişot başucu kitabımdı, onu dönüp dönüp okuyor, onun üstüne de eleştirisel bir araştırma yapmağa çalışıyor-

dum. Don Kişot üstüne Arif Dinonun, Nazım Hikmetin söylediklerini de hiç unutmuyordum. Şolohof da o zamanlar yazarlarımdandı. Amerikan yazarları da o zamanlar çevrilen yazarlardandı. Amerikan yazarlarını kendime yakın buluyordum ya, ille de Çehov. Bir Çehov tutkunu olmuştum. Kitaplar üstüne, yazarlar üstüne sayısız düşünceler geliştiriyordum. Gece gündüz düşünüyordum. Ve yazmağa başladım. İlk hikayem Pis Hikayeden sonra Kızamık diye bir hikaye daha yazdım. Uzun, belki de yüz sayfalık bir hikayeydi bu. Sonra da Demir Çarık diye bir romana başladım. Bu roman ve Kızamık sonradan polisin dosyalarına gitti ve daha da elime geçmedi. Sonradan bir de roman gibi bir şey yazmıştım. Arzuhalciyken bana bir adam gelmiş, başından geçenleri anlatmıştı. Onun arzuhalini yazdıktan sonra, bir ay da oturup başından geçenleri yazmış, sonra da onu romanlaştırmıştım. Bunu da polis aldı. O kadar sevmiştim ki o romanı, bir daha öyle bir şey yapabileceğimi hiç sanmıyorum, o romanı polis alınca nerdeyse hastalanmıştım. Romanı polislerin elinden kurtarmak için çok çabaladım ama başaramadım.

O zamanlar candarma, polis folklor derlemelerimin birçoğunu aldı. Onları da bir daha bulamadım.

Alain Bosquet

14 - *Bir yazar bedeni ve ruhuyla yaratıcılığa atılmaya karar verdiği zaman takınabileceği birkaç tavır vardır ve bu bir kişisel yapı meselesidir. Kimileri, biraz onlan taklit etmek pahasına da olsa, olabildiğince çok kitabı yutmak isterler. Kimileri de tazeliklerini, özgünlüklerini korumak için hiçbir kitap okumamayı (ya da hiçe yakın) yeğlerler. Sizin tutumunuz ne oldu? Ya da bu, soruyu yanlış koymak mı olur? Kimi zaman önce yazılır, ünlü olmanın ilk sonuçlarının tadı alınır; daha sonra sıra kendi kendini yetiştirmeye, bilgilenmeye gelir.*

14 - Benim tavrım doğayla, kitapla, insanla alabildiğince zenginleşmekti. Bunun o zamanlar bilinçli mi, ya da bir içgüdü mü, bir yerlerden bir dürtü mü, bilincinde olup olmadığımı bilemiyorum. Hikaye yaz, roman yaz, diyen arkadaşlarıma daha düşüncelerim oluşmadı. Daha hikaye, roman yazacak kadar bu sanatı anlamadım, diyordum. Yazmağa karar verdiğimde de ne yapacağımı aşağı yukarı biliyordum. Büyük bir doymazlıkla, ustalar ne yapmışlar, diye okumağa çalışıyordum. Okumağa, anlamağa. İnsanlar kimdi, doğa neydi, merakım engel tanımıyordu. Küçük bir ot parçası, bir pınarın akışı, bir kelebeğin saatlerce kıpırdamadan bir dal, bir yaprak üstünde duruşu benim için bir tansıktı. Yeni bir kuş tanımak, yeni bir insan davranışına tanıklık etmek benim için bir sevinç, bir aydınlık kaynağıydı. Pirinç tarlalarında bekçilik yapmam, bundan önce de, bundan sonra da benid oğa üstüne bilinçlendirmişti. Su bekçiliği yaparken, köylüler su çalmasınlar diye, Toroslardan inen Savrun çayını ovada döküldüğü Ceyhan ırmağından Toroslardan çıkan kaynağına kadar haftada bir ya da iki kere çıkıp inmek zorundaydım. Yukarıda küçük küçük çeltik eken köylüler suyu azaltıyorlardı. Ben bekçi olarak onların kaçak çeltiklerini kurutmuyor, suyu nasıl çalacaklarını öğretiyordum onlara. Yeni, iyi bir teknik geliştirmiştim. Köylülere suyu geceleri çalmalarını öğütlüyordum. Hem de köylülerle kardeşçe bir dostluk kurmuştum. Onlar benim söylediklerimden dışarıya çıkmıyorlardı. Gidip gele gele Savrun çayıyla da kardeş olmuştum. Toroslardan Savrun gibi çok su iniyordu bütün ovaya. Ben bu suları da iyi tanıyordum. Bu benim yaşamımdı. Yazmak için, çizmek için değildi. Salt bir meraktı. Suların kaynağını görmek benim merakımdı. Daha da en büyük meraklarım arasındadır. İlyadada geçen suların da, sonraları, gazeteci, yazar olduktan sonra gittim İda dağındaki kaynaklarını buldum. İdada hani iki kaynaktan birisi bal gibi tatlı, ötekisi de acı akar ya, onları da buldum. Suların göğünde süzülen üç de kartal gördüm ya benim sevincime diyecek

yoktu. O gün neredeyse Homeros gibi destanlar söyleyecektim, değneğimi kucağıma çekip. İda dağına İlyadayı, Odisseiayı Türkçeye manzum olarak çevirmiş Azra Erhatla birlikte gitmiştik. Azra Erhat benim o günlerdeki sevincimden, tavrımdan o kadar etkilenmiş ki, Homerosoğlu Yaşar Kemal, diye bir de yazı yazdı. Birden farkına vardım ki, bu Toroslardan akar suların hiç birisi ötekine benzemiyordu. Oysa Savrun suyunu yaşamadan bütün sular biribirlerine benziyordu. Bu ayrıntıyı anlamam beni çok şaşırttı. Savrum suyunu yaşarken çok da balık, bitki, çiçek, ağaç görmüştüm. Çok da arı, böcek, kurbağa, yılan, kaplumbağa, bukalemun görmüştüm. İnsanlar da doğayı, doğanın içinde yaşayan insanlar da, başka türlü anlıyorlardı. Benim şimdi vardığım anlayışa onlar çoktan ulaşmışlardı. Doğanın ayrımına varmak onlar için bir gelenek, daha doğrusu bir yaşamdı, yaşam biçimi bile diyemeyeceğim. Her böceğin, bir ağaçtaki her yaprağın, bir daldaki her çiçeğin, aynı renkteki, aynı büyüklükteki her kelebeğin bir kişiliği vardı. Bir böceği alıyor, uğur böceklerine çok meraklıydım, daha da en sevdiğim böcek uğur böceğidir, aşağı yukarı her romanımı bir uğur böceği onurlandırır, bir uğur böceğini alıyor, ona günlerce bakıyor, öteki uğur böceklerinden ayrıcalığını bulmağa çalışıyordum. Sonunda da buluyordum. Demek ki, her çiçeğin, her böceğin, her yaratığın, sineğin bir kişiliği vardı. Bu merakı sonuna kadar götürdüm. Bu merak, bu düşünce romanlarımda nasıl bir yer buldu bilemiyorum. Doğada her yaratığın özel bir macerası da olmalıydı. Şunu da canlılardan öğrenmiştim, onların, insanlarda olduğu gibi bir bireyselleşmesi yoktu. Acaba yok muydu? Bu düşüncede çok ikircikliyim. Doğayı, hayvanları hiç bilmiyorum ki... Gittikçe de onlardan uzaklaşıyor, onlardan uzaklaştıkça da kendimizden uzaklaşıyoruz. Yabancılaşmayı doğal sayabilir miyiz, böyle bakarsak. Belki de doğaldır. Bu yabancılaşma böyle sürüp gidecek. Görünen köy kılavuz istemez. Sonunda doğadan, kendi değerlerimizden, değerlerimizi doğayla, doğayla ilişkilerimizle yaratmışız çoğunlukla, kopa kopa bir acayip yaratıklar haline mi geleceğiz? İkircikliyim, dedim, belki insandan başka yaratıkların da bireyselliğe bir gidişleri var. Olamaz mı? Acaba yuvadaki her arı yüz-

yıllardan bu yana hep aynı mı davranıyor? İçlerinden delirmiş, başkalaşmış birisi, birkaçı, bir bölüğü çıkmıyor mu, ya da çıkmayacak mı? Doğa üstüne daha bilgili olsaydım doğanın bu yönü üstüne bir roman yazmak isterdim. İnsanla doğadaki bu ayrıntılar üstüne, onların ilişkileri üstüne bir roman yazmak isterdim. Bilmiyorum ki, onların ilişkilerini. 1951'de, yani gazeteciliğe başladığım yılda Vanda bir Aliye Menco tanımıştım. Tanıdığımda yüz yaşına yakındı ve babamın tarlasını sürüyordu. O, doğanın bir parçasıydı ve doğadaki her şeyin ustasıydı. Doğanın her ögesini avucunun içi gibi biliyordu.

Alain Bosquet

15 - ***İlk yapıtlarınızı tam hangi tarihlerde yazdınız, sonra da hangi tarihlerde yayınladınız?***

15 - İlk şiirlerimi söylemiştim, yedi sekiz yaşlarımda. İlk hikayemi de biliyorsunuz. İlk kitabım, bu bir folklor derlemesi, Ağıtlardı, 1943'te yayınlandı. Derlemelere on altı, on yedi yaşlarımda başlamıştım. Kitabın giriş yazısında 1.11.1942 tarihi yazılı. 1951'de Bebek hikayesi dizi olarak Cumhuriyet Gazetesinde yayınlandı. Bu hikayeleri içeren Sarı Sıcak kitabı da 1952 yılında çıktı. İnce Memed romanı da 1953 yılında Cumhuriyette dizi halinde çıkmağa başladı ve 1955'te kitap olarak yayınlandı.

Alain Bosquet

16 - *Birkaç kez size şiir üstüne sorular sormaya çalıştım. Yalnızca gençlik alıştırmalarından söz ettiniz bana. İlk yazarlık yıllarınızda ne durumdaydı bunlar? Şimdi ne durumda?*

Yaşar Kemal

16 - İlk şiirimi söyledim ya, kötü bir şiirdi, Adanada çıkan bir dergide yayınladım, onaltı yaşındaydım. Sonra şiirlerimi Türkiyedeki birçok dergide yayınladım. Biraz tanınan bir şairdim. 1963'e kadar şiir yazmayı sürdürdüm. Daha da arada sırada yazıyorum. Çok da yazmak istiyorum. Belki bir gün şiirlerimi, yenilerini de katarak kitap olarak çıkarabilirim. Şiir anlayışım da, hikayeye başladığım günlerdeki gibi oluştu, yeni bir anlayışa geldi. Hiç belli olmaz, bir gün patlayabilir. Bugünlerde şiirle çok doluyum. Gençliğimin şiir ustaları beni hiç rahat bırakmıyorlar. Şiirden korkuyorum, ya da o benim içimdeki gizli, hiç kimseye açıklamak istemediğim, hep birlikte yaşamak istediğim bir gizim. Beni mutlu eden, hep bende kalmasını istediğim bir gizli, salt benim olan bir gizli düşüm. Olanağım olsaydı belki romanlarımı, hikayelerimi de yazmaz, hep onlarla birlikte yaşardım. Hiç yazmadığım, yıllarca birlikte yaşamayı sürdürdüğüm çok romanım var kafamda. Belki kırk yıldır kafamda onlar var. Yirmi yıldır, on beş yıldır kafamda olanlar var. Her romanımı da on beş, yirmi yıl kafamda sakladıktan sonradır ki, ancak yazmağa razı olmuşumdur. Dört ciltlik İnce Memed 39 yıl sürdü. Birinci kitapla ikinci kitap arası on beş yıl sürdü. Üçüncü kitap da öyle. Yalnız üçüncü kitapla dördüncü kitap arası kısa sürdü, bir iki yıl. Beni yaşlılık korkutmuş olacak. Şiirlerimi konu, kişi olarak değil, onları bir düş, bir atmosfer olarak yaşıyorum. Bu da beni mutlu ediyor. Daha yazmadığım, belki de hiç yazmayacağım romanlarım da öyle. Bunları içimde taşımam benim için bir düş sarhoşluğu olacak, bu tavrıma doğrusu bir ad koyamıyorum.

Alain Bosquet

17 - *Atatürk ansızın ve erken bir biçimde öldü. İnönü solcu değildi. Hükümetler birbiri ardından geldi ve bir-iki ara dönem dışında genel olarak hepsi sağ yanlısı hükümetlerdi. Sizse angaje bir yazar ve yurttaştınız; bu yüzden hapse girdiniz ve bugün de izleri görülen bedensel cefalara uğratıldınız. Öte yandan "epik" ve "düşsel" içinde yer alan tutumunuz çağın kavgalarının üstünde konumlanıyor. Ne dersiniz, sizce de öyle mi? Sizin dilinizde başka hiç kimsenin yapamadığı gibi, bir halk destanını, belirli amaçları yüceltken başka bir destanla atbaşı giden bir halk destanını söylüyorsunuz. Angajmanınızın salt yazınsal ve estetik düşüncelerden çok toplumsal, giderek politik konumlara yakın olduğu düşüncesi sizde de var mı? Ve savunulacak bir dava söz konusuysa, romanlarınızın ve anlatılarınızın hemen yararlı olması amacıyla bu davayı savunduğunuz oldu mu? Gördüğünüz gibi sizi mayınlı bir araziye sokuyorum; tabii ki isteyerek. Hiç partizan bir yazar olmakla suçlandınız mı?*

17 - Beni mayınlı bir araziye soktuğunuz kanısında değilim. Bu hep karşılaştığım bir soru. Sanatçının fildişi kulesine inanmıyorum. Yol üstünde gezdirilen aynaya da inanmıyorum. Kızıl ile Karayı, Parma Manastırını okuduğumda Stendhalın yoldaki aynayı niçin söylediğini de hiçbir zaman anlayamamıştım. Bana durmadan sorulan bir soru var. Bir konferansta, New Yorkta bir kişi de bana niçin hep Çukurovayı yazıyorsunuz, diye sordu. Ben de ona şu karşılığı verdim, ben mi yalnız Çukurovayı yazdım, öyle mi sanıyorsunuz, bakın size söyleyeyim, şu dünya yazarları içinde Çukurovayı yazan tek kişi ben değilim ki, Kafka da, Joyce da, Tolstoy da, Dostoyevski de, Çehov da, Balzac da, Stendhal da... Herkes herkes Çukurovayı yazdı. Ben gökyüzünden yere inmedim ki, Çukurovada, bir köyde doğdum, bir kasabayı, bir şehri, bir toprak parçasının doğasını yaşadım. Akdenizi, Torosları yaşadım. Kafka bir bürokrat takımı içinde yaşamasaydı Davayı, Şatoyu yazabilir miydi. Bir Yahudi olmasaydı, o kurşun geçirmez karanlık onun ülkesi olabilir miydi? Dostoyevski Petrogradı, Sibiryayı yaşamasaydı, oradaki insanları yaşamasaydı, insan psikolojisini böylesine sağlıklı, derinlemesine verebilir miydi? Ya Cervantesin macerası, tutsaklığı, yıkılmışlığı, bütün mümkününün çarelerinin kesilmesi, dünyasını yoğunluğuna yaşaması olmasaydı, yeni bir dünyaya açılan kapıdan ilk giren kişi o olabilir miydi? Köylü kontu Tolstoy, bir köylü, bir aristokrat toprak sahibi olmasaydı Napolyona karşı savaşan o kurnaz Kutuzofu, o her adımını bilerek atan kumandanı, savaşan köylüleri böylesine yazabilir miydi? Ya Nataşayı yaşamasaydı? Bütün bu tipleri Tolstoy ne kadar yaratmış, onları düş dünyasından getirmiş, biçimlendirmişse, o kadar da aristokratlardan, köylülerden alarak biçimlendirmiş. Sanata, özellikle romana kesin kurallar koymak çok kötüdür, yıkımdır benim için. Bunu çok gençken öğrenmiştim. Ama bir yazarın da gökten düşmediği bir gerçektir. Şimdi de, iletişim araçlarının bu kadar gelişmesine karşın gökten düşmüyoruz. Ben sosyalist militanım ve Marksis-

tim. Bunu en geniş anlamda söylüyorum. Militanım derken, kendimi hiçbir zaman dar kalıpların içine hapsetmedim. Bunu insanın, her yönüyle yüzde yüz bağımsızlığı olarak anladım. Bunu böyle anlarken Marksizmin kurallarını özümsediğimi sanıyorum. Marksizmin insan özgürlüğüne, birey ve düşünce özgürlüğüne bir tuzak olduğunu hiç sanmıyorum. Tam aksine Marksizme bireyin kurtuluşu, insanlığın özgürleşmesi diye bakıyorum. 1844 El Yazması benim için Kapital kadar önemli bir kitaptır. Marks için en büyük değer bireydir. Çünkü o yittiğinde onun yeri hiçbir zaman, hiçbir biçimde bir daha doldurulamayacaktır. Marksizm bana dünyaya bakmak için açılan en aydınlık kapı oldu. Yaşamım boyunca bu düşünceyi yaşamla ölçtüm, yanıldığını görmedim. Marks edebiyat, sanat teorileri koymamıştır. Bilmiyorum, ben öyle sanıyorum. Bir Marksolog değilim. Yalnız Marksa dayanılarak çıkarılan edebiyat teorileri beni fazla ilgilendirmedi. İlgilendirdiği yerde de hep karşı koydum. Bütün dogmalara karşı olan Marksa dayanılarak üretilen dogmalara da hep karşı koydum. Politik yaşamım, parti çalışmalarım ortada. Sosyalist uygulamanın bir tek metodu olduğuna da inanmadım. Uygulama metodlarını o ülkelerin koşulları yaratır, diye düşündün her zaman. Çin kendi metodunu kendisi, Sovyetler de öyle, öteki ülkeler de kendi metodlarını kendi coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyolojik, kültürel koşullarına dayanarak yaratacaklardır. İnsanların bütün değerlerini geliştirmelerinin, yeniden değerler yaratmalarının önüne hiçbir şey geçememeliydi. Benim için insanın yarattığı en büyük değer yaratıcılığıydı. Onun önüne hiçbir engel konamamalıydı. İnsan yaratma değerini yitirirse kendi de yaşamını sürdüremez, biterdi. Bunun için de tam bir insan bağımsızlığı, birey özgürlüğü, kültürler özgürlüğü, ülkeler özgürlüğü baş koşuldu. Kültürler biribirlerini yoketmeğe çalışmamalı, kültürler, şimdiye kadar olduğu gibi biribirlerini aşılamalı, birbirlerini beslemeliydi. Hiçbir ülke, hiçbir insan ötekinin yaratma olanağının önüne engel koymamalıydı. Bu bir ütopiyse de, insanlığın başka bir çıkar yolu var mı? Bugünlerdeki doğanın yokedilmesi de bunun içinde. Yoksulluk, dünya çok zengin olduğu halde, insanlığın yüz karası değil mi? Bir insanın

başka bir insanı aşağılaması, bir ülkenin, bir toplumun başka bir toplumu aşağılaması bütün insanlığın aşağılanması değil de nedir? Bunun için benim edebiyatım bir angaje edebiyattır. Bunun için ben bir angaje insanım. İnanmış bir Marksist olmama karşın elimden geldiğince özgür düşünmeğe çalışıyorum. Doğa, insanlar her gün değişiyor, yeni olanaklar yaratıyor. Güneşin her gün yepyeni doğup doğmadığını düşünmeye başladım başlayalı kendimle her gün tartışıyorum.

Düşüncelerimden, davranışlarımdan dolayı bir insanın başına gelebilecek her şey benim başıma geldi. İşkence gördüm, aç, işsiz kaldım. Ailemden birçok kişi yoksulluk içinde öldü. Oysa ben başka bir yol seçebilseydim, onların yaşamlarını iyileştirebilirdim. Onlara hiçbir zaman yük olmadım ya, onlara da bir yardımım dokunmadı. Bir de, en büyük acım, insanlara yalan söyledim, adımı değiştirerek kendini sakladım. Yaşamımda bunun kadar ağırıma giden hiçbir şey olmadı. Benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu bir Abidin Dino, Bir Arif Dino, bir de romancı arkadaşım Orhan Kemal biliyordu. Ortaokuldaki Türkçe öğretmenimle karşılaştım bir gün Adanada. "Yahu Kemal," dedi bana, "çok iyi bir yazar var Cumhuriyette kimdir acaba." Yaşar Kemali övdü. Ona bile o yazarın ben olduğumu söyleyemedim. Öğretmenin adı Enver Mücendi. Sonra İstanbula geldi. Ondan o kadar utanmıştım ki, onu nerede görsem kaçıyordum. Bir daha yüzüne bakamadım. Oysa onu ne kadar çok seviyordum. Ama yolumu ben seçmiştim. Fazla ağırıma gitmiyordu bana yapılanlar. Cumhuriyetin kadrosuna girerken, Nadir Nadiye gittim, "size önemli bir iş için geldim, beni dinlemenizi istiyorum," dedim. O da rahatlıkla, "söyle isteğini," dedi. Beni yazar olarak sevdiği kadar, insan olarak da sevmişti. Beni adımla çağırmıyor, hep "eşkıya" diyordu. Daha da eşkıya diyor ya. Ben kendimi olduğu gibi ona anlatırsam, belki de beni kadroya almayacaktı. "Ben,"dedim, "hapisten çıkıp İstanbula geldim. Beni alacaksanız bilerek gazeteye alın," dedim. Biraz düşündükten sonra Genel Yayın Müdürü Cevat Fehmi Başkutu çağırdı, "eşkıyayı kadroya alın" dedi. Cevat Fehmi gittikten sonra, "bu bana anlattıklarını Başkuta söyledin mi?" diye

sordu. "Anlatmadım," dedim. "Ona da anlat," dedi. "belli olmaz bir yerlerden bir ihbar gelir, polis haber verir, ben İstanbulda olmayabilirim, o seni savunur," dedi.

İnce Memed gazetede çıkarken bir savcı vardı. Savcı değil, bir cellattı. Hem de çok ünlü bir cellat. Bütün İstanbul onun elinden yaka silkiyordu. Bu savcı İnce Memedin yayınını gazeteden kesmek için elinden gelen her şeyi yaptı ve Cevat Fehmi romanı savundu, bir iki parçasından başka romandan hiçbir parça çıkarttırmadı. O parçaları da Cevat Fehminin başı belaya girmesin, diye ben çıkarmıştım. Beğenmiyorum o parçaları, diye.

Bir yazarın yaşamı yaşama angajeyse, onun yapıtları da başka türlü olamaz.

Angajmanımın yazınsal, estetik düşüncelerden mi, ya da politikadan mı kaynaklandığını, bu kadar konuştuktan sonra size bırakıyorum. Şimdi de öyle sanıyorum ki, sizi ben mayınlı tarlaya sürüyorum.

Başka bir şey daha var: Çukurova, yani eski adıyla Kilikya, Troya savaşında Kilikyalıların adına da rastgelirsiniz, toprağımla övünüyorum da, bunu da bu övünçten dolayı söylüyorum. Hem de Kilikyalılar güzel atlarıyla Troyaya yardıma gelmişlerdi. Benim ülkem tarih boyunca güzel atlar yetiştirmekle de ünlüdür. Asurluların Kilikyayı işgallerinde, yani tutsaklığımızda, biz her yıl Asurlulara vergi olarak 360 soylu kır at verirmişiz. Nereden geldiğimi bir iyice anladınız ya... Çukurova tam bir Akdenizdir. Benim ülkemi Toroslar, yeni doğmuş bir ay gibi çevirmiştir. Önümüz de Akdenizdir. Hem ovalı, hem dağlı, hem de denizli bir adamım. Bu Çukurova toprağı benim kendi ülkem olduğu kadar da benim romanlarım için yarattığım bir ülkedir. Romanlarımdaki insanları, otları, böcekleri, çiçekleri, atları, kuşları ne biçim yarattımsa, Çukurovamın dilini yeniden yoğurarak nasıl bir yazı, roman diline çevirmişsem, kendi Çukurovamı da öylesine yarattım. Yeniden yaratarak bir düşsel ülke kurmağa çalıştım. Çukurova beni ne kadar ilgilendiriyorsa, kurmağa çalıştığım, yaratmağa çalıştığım düşsel Çukurova toprağı beni ondan da daha çok ilgilendiriyor. En sevdiğim arkadaşlarımdan birisi-

niz. Bilirsiniz, en sevdiğim Fransız dostum Caillois idi. Romanlarımı da benim kadar seviyordu o. Bunu da iyi bilirsiniz. Onun için sizi sürdüğüm, beni iyi anladığınız için, bu mayınlı tarladan kolaylıkla çıkacaksınız.

Ülkemde partizan yazar olarak çok suçlandım, öyle de tanındım. Ama bu ne benim, ne de romanlarımın suçu. Ne de Türk aydınlarının suçu. Öyle ki, Memed yayınlandığı yıl bir yayınevi bir anket açmış, en sevdiğiniz romancı kim, diye. Okuyucular beni seçmişlerdi o yıl. Bir de bir ödül kurulmuştu. En iyi roman ödülü. Seçici kurul, Türkiyenin en büyük romancıları, eleştirmenleri ve şairlerinden oluşmuştu. Yazarlar, çoğunlukla oylarını bana verdiler. Yayınevi sahibi bu yanlışlığa o kadar kızdı ki, ödülü kaldırdı. O roman ödülü de benimle başladı, benimle bitti. Yayınevi sahibi de çok iyi bir adamdı. Genç Türk edebiyatının gelişmesinde çok yardımı olmuş, benim de ilk kitabım Sarı Sıcakı o yayınlamıştı. Kimbilir o iyi kişi ödülden sonra ne gibi baskılar altında kaldı.

Sonra baskılar, baskılar... Gazetecilikten kazandığım benim yaşamama yetmiyordu. Bunun için senaryolar yazıyordum ya, başka adlarla. Benim yazdığımı da öğrendiklerinde sansür yakalarına yapışıyordu. Boğucu, usandırıcı bir baskıydı. Ve bu demokrasiye geçmiş Türkiyedeydi. Adı demokrasiydi ya koyu bir baskı rejimi yaşanıyordu. Tek partili yönetimden çok partiliye geçmiştik. Parti çekişmelerinde, Halk Partisi Demokrat Partiyi komünistlikle suçluyor, Demokrat Parti Halk Partisini komünistlikle suçluyordu. Cumhurbaşkanı İnönü Atatürkün Başbakanlığını yapmıştı uzun yıllar. İnönü bir komünistti. Demokrat Partinin önderlerinden, daha doğrusu koruyucularından birisi de Atatürkün kurtuluş savaşındaki yakın arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmaktı, o da komünist olmuştu. Neredeyse Türkiyeyi Sovyetlerin bir parçası yapacaktı. Celal Bayar da Atatürkün son Başbakanıydı. Bütün Demokrat Partililer tek parti yönetiminden, milletvekilliğinden, bürokratlığından gelmişlerdi. Hepsi de demokrat olmuşlar, sonra da komünist, diye biribirlerini suçluyorlardı. 1950'de Demokrat Parti yönetimi seçimle ele geçirince herkes Türkiyeye demokrasi gökten indi sandı. 1960 askeri darbesine

kadar durum öylesine ağırlaştı ki, durum en ağır faşizmi aratacak hale geldi. 1960 darbesinden sonra artık askerler işe el koymuşlardı. Gene seçimler yapıldı, gene darbeler oldu, sözümona yönetimler değişti ya, askerin etkinliği, hiçbir zaman, arttı eksilmedi. Sözüm ona Türkiyede demokrasi vardı. Ve Türkiye demokrat Avrupa Konseyinin, demokrasiye yürekten bağlanmış bir üyesiydi. Bu üyelik şanlı şerefli sürüp giderken yazarlar, çizerler de hapislerde sürünüyorlardı. Kimseye en küçük soluk alma olanağı tanınmıyordu. Bu sıralarda, yani 1951 yılında hapisten yeni çıkmış Nazım Hikmet öldürüleceğini anlayınca Sovyetler Birliğine kaçıyordu. Bu baskılar altında ben 1964 yılına kadar gelebildim. Bu sırada Amerikan Fox şirketi benim İnce Memed romanımı film yapmak için satın aldı. 1965'te Stanley Mann senaryoyu yazdı. Joseph Losey de filmi çekecekti. Sansür filmin Türkiyede çekilmesine izin vermedi. Sonra bir sürü senaryolar, film yöneticileri geldiler gittiler Türkiyeye. Yönetim bir türlü izin vermiyordu. 1978'de Peter Ustinov filmi Türkiyede çekmeğe karar verdi. Ecevit hükümetteydi. Eh, iş kolaylaşmıştı. O da izin vermedi. Ben buna çok şaşırmıştım. Ecevit liberal bir adamdı, nasıl olurdu. Sonradan öğrendim. Ecevitin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı bana anlattı. Ecevitin sansür kurulundan senaryo çıkmıştı. Artık çekilebilecekti film. Ben İsveçteydim o zamanlar. Arkadaşlarım bana sevinç telgrafları çekiyordu. Bu sevinç ancak bir hafta sürdü. Ne olmuştu? İşe Genel Kurmay ikinci Başkanı el koymuştu. Emir veriyordu hükümete İnce Memed romanı filmi Türkiyede çekilemezdi. Peter Ustinov bu filmi Yugoslavyada Türk bölgesinde çekti. Sanırsam 1983 yılıydı. Film, bir sürü ülkede oynamağa başladı. Gizli, kaçak videoları da Türkiyede oynamağa başladı. Bu sefer de Özal hükümeti filmin Türkiyeye girmesini yasakladı.

Bu yalnız küçük bir örnek... Beni ve yapıtlarımın başına geleni yazsam yalnız bu, büyük bir kitap olur. Bugünlerde Türkiyede onun için böylesine sert bir demokrasi savaşımı veriliyor.

Alain Bosquet

18 - *Daha rahat olmak için bir önceki soruya dönmek istiyorum. Victor Hugo gibi bir adamın, III. Napoléon'a karşı yazdığı polemik yazıları dışında oldukça belirsiz ve genel çizgide kalarak bir halk davasıyla nasıl eşleştiğini bilirsiniz. Büyük yapıtlarında -Les Chatiments'e rağmen- kanaatleriyle yaratısını hiçbir zaman birbirine karıştırmamaya özen göstermiştir. Les Misérables örneğini ele alın: Orada halkın, aşağı tabakanın savunusunu yapar; ama ya dolaylı ya da allegorik bir biçimde ve propaganda düzeyine hiç inmeden. Ve bu onun, romanına Tann'yı karıştırmasını da engellemez.*

18 - Bu sorunuzu anlayamadığım için özür dilerim. Victor Hugoyu iyi okumuş, anlamaya çalışmış bir kişi sayabilirim kendimi. Politik yönünü, karşı koymalarını biraz bildiğim halde, bu yönünü pek o kadar bilmiyorum. Yalnız düşünüyorum da bir insan yapıtlarına nasıl yansıyamaz? Bir insanın bir militan olarak, güncel partiler içinde olarak, belki de güncelliğini militanlığını yapıtlarından ayırabilir, onun da çok doğru olduğunu sanmıyorum ya... Önümüzde Cervantes, Dostoyevski olayları da durup dururken. Yanılıyor muyum acaba? Dostoyevskiyi daha iyi biliyoruz, yapıtları yaşamının, düşüncelerinin, kişiliğinin bir yansıması değil mi? Bin yıllık destanları bugün anlatanlar bile, o eski destanlara kendisini, az da olsa katmıyor, içinde bulunduğu toplum, az da olsa diyelim, damgasını ona vurmuyor mu? Folklorcular, etnologlar, bunun türlü örneklerini bize vermiyorlar mı? En azından ben bunun böyle olduğunun tanığıyım. Eski destanları derken, sözlü destanları anlatmak istiyorum. Örneğin bugün hala söylenen Kırgızların büyük destanı Manası düşünmemek elimden gelmiyor. Bu destanın çok eski bir destan olduğu biliniyor. Bu destana Bolşeviklerden baskı görmüş, Ortaasyadan kaçmış, ta soluğu Tibet yaylalarında almış Kırgızlar kendi bugünkü maceralarını Manas destanına katmışlardır. Böyle birçok örnek verilebilir. Başka biçimde bir sanatı anlayamıyorum. Fildişi kulede de bir sanat yapılabileceğini hiç anlamıyorum. Belki de o fildişi kuledekiler, fildişi kulelerinin propagandisti oluyorlar. Sanat ille de propaganda yapar da diyemiyorum. Bir yaprağı, bir kuşu, bir arıyı anlatma biçimi de o kişinin kişiliğinin bir yansıması değil mi? Bilmem konudan çok mu uzaklaşıyorum? Benim kanılarım, benim yapıtlarıma girmemiştir, diye nasıl söyleyebilirim. Her zaman, kılı kırk yararak özgür düşünmeye çalıştım. Düşüncelerimin tutsağı da olmak istemedim. Her geçen gün, yaşam, dünya, kitaplar, insana bir şeyler katıyor. Bu, gözlemlerimdir. İşte siz beni mayınlı tarlaya bu sorunuzla soktunuz. Bu bir kılıç ağzıdır ve üstünde yürünmesi

zordur. Ben düş dünyamı kurar, yaratırken, kendi toprağımı da romanlarımın ülkesi yaparken, bir bütün olarak, kanılarımı nasıl bu dünyaya katmam? Ne demek istediğinizi anlamaya çalışıyorum. Belki de aynı düşünceleri paylaşıyoruz. Dostluğumuzun temeli de bu olsa gerek. Hepsi budur diyemiyorum. Aynı düşünceyi paylaşmadığım arkadaşlarım da var. Aynı düşünceyi paylaşmadığım kitaplarımın olduğunu hiç sanmıyorum. Sanıyorum, sizin bana söylediğiniz başka cins yazarlar. Öylesi yazarları hiç tutmadımsa da, her zaman anlamağa çalıştım. Daha da anlamağa çalışıyorum.

Alain Bosquet

19 - *Bizim için -en azından benim için- söz Batı'nın uzun bir zamandır ihmal ettiği ve birdenbire sizin sayenizde, uzaktan bakıldığında felsefi, lirik, giderek neredeyse psikanalitik boyutlar kazanan bir ülkenin epik romancısısınız (epik sözcüğünün büyülü, neredeyse doğaüstüyle ilişkili bir yanı olmasını istiyorum). Sizin yapıtınızın içinden bakarak Türkiye'nin çeşitli görünümlerini alabildiğine sadeleştirmeme izin verirseniz, şöyle ya da böyle her kitabınızda yer alan üç görünümden söz edebilirim. Bu karakteristiklerden birincisi, orta çağdan kalma, ya da en azından çok eski bir yaşam ve düşünce tarzının, kökleri geçmişin karanlıklarında kaybolan ve etkileri çok az hafiflemiş olarak bugün de süregiden geleneklerin, bugün de varlıklarını sürdürmeleri. Tarımsal yaşam, güçlü otlaklar, göçebelik ve kör inançların süregitmiş bu karakteristiğin ögelerinden yalnızca bazıları. Doğaldır ki bunda olumlu yanlar bulabileceğimiz gibi, bu ögelerin ülkenin çağdaşlaşmasını engellediğini düşünerek üzülebilirsiniz de. Bu kimliğin yanı sıra ülkenizde bir gelenek var ve bu geleneğin, İslam dinine olduğu kadar -çok bilinçsizce de olsa- antik Yunan'ın anısına, çok şeyler borçlu olduğunu söylemeye cesaret ediyorum. Türkiye'nin öbür Doğu ülkelerine benzer bir ülke olmaması da bundan, Yunan ve Latin değerlerinin koşulsuz mirasçısı olamaması da.*

Üçüncü görünüm -belki de en dinamik ve dramatik olanı buTürkiye'nin öbür uluslarla boy ölçüşebilecek, çağdaş bir ulus olmada karşılaştığı güçlüklerden doğuyor. Sürüden traktöre kolay geçilmiyor. Sanırım bu görüşler oldukça eksik ve bu konularda söyleyecek çok şeyiniz olmalı.

19 - Epope üstüne çok düşündüm. Epopenin hala yaşandığı, kırıntıları bile olsa da, bir dünyada doğdum. Benim ustalarım, benim toprağımın sözlü edebiyatıdır. Ama benim kaynaklarımdan birisi de Stendhal, Dostoyevski, Gogol, Dickensdir. Bir yeni romancı, benim yaşımda olan bir kişi, Faulkneri, Kafkayı, klasikleri, batı, hem de doğu ustalarını özümsemeden nasıl roman yazabilir, işte bunu hiçbir zaman anlayamadım.

Ben folkloristtim gençliğimde, dedim ya, işte bu işlerde bu bana yardım ediyor. Faulknerin yapıtlarına onun ülkesinin gelenekleri, görenekleri girmiyor mu sanıyoruz? Kafkada iki bin yıllık sürgün Yahudinin gelenekleri, korku, belki de bir gelenektir onlarda, ister istemez gelenek olmuştur belki de korku, Kafka ne kadar soyutlarsa soyutlasın, iliklerine işlemiş Yahudilikten kurtulabilmiş midir? Öylesine kurşun geçirmez bir karanlığı Kafkanın önüne, yapıtlarına kim getirdi de koydu? Bugünün modern Avrupasının ülkelerinde bugün Ortaçağ gelenekleri, şöyle ya da böyle, hala yaşamıyor mu? Gelenekler, görenekler insanın kanına işlemiştir. İnsan, kendi bölgesinde yarattığı değerlere çok bağlıdır. İnsanlık da kendi yarattığı, buna genel değerler, diyebilir miyiz bilmem, çok bağlıdır. Bugünkü yozlaşmağa doğru hızla giden dünya bile, onun bu içindeki duyguyu kolay kolay koparıp alamıyor. İnsanlık yeninin iyisine de, kötüsüne de direniyor.

Bizde de iyi değerler, yanlış değerler diyebilir miyiz, yıpranıyor. Yalnız, sarıldığı, hiçbir zaman da bırakmadığı, bırakamadığı, belki bir yol bulamadığından, sonsuz, dahası da belirsiz bir umarsızlık çemberinin içinde dönüp durduğundan dolayı hiç vazgeçemeyeceği kimi değerleri var. Bu değerler değişerek, insanlığın o sorunları çözülünceye kadar sürüp gidecektir.

Anadolu bir tortular ülkesidir, diyebilir miyiz, bilmem. Dibe çöken tortular... Sümer uygarlığı Anadoludan akıp giden iki suyun arasında kurulmuştur. Mezopotamya dedikleri yerde. Asurlular da

öyle. Urartular, Huriler, Medler, Frigyalılar, daha büyüklü küçüklü, bilinen ya da bilinmeyen nice uygarlıklar. Hititler çağında eski Mısırlılarla da savaşacak kadar Anadolunun ilişkisi olmuştur. Anadolu bir köprüdür, ister istemez, uygarlıklar oradan gelip geçmişlerdir. Şu dünya kuruldu kurulalı insanlar arasında, bugün bizim kavrayamayacağımız biçimde iletişimin olduğunu, yeni çalışmalar gösteriyor. Hindistanda doğmuş masalları bugün biz Anadoluda derleyebiliyoruz. Dünya destanlarındaki etkilerin birçoğunun nerelerden gelebileceğini şimdilerde ancak tahmin edebiliyoruz. Folklorla uğraştığımı az önce şunun için söylemiştim: Bugün Anadoluda derlediğimiz birçok masalda, destanda İlyadadan parçalar bulabiliyoruz. Daha doğrusu temalar. Boğa kültü, keklik kültü, ay kültü bugün de uzak, yakın daha Anadoluda yaşıyor... Bu köprüdeki uygarlıkların hiçbir tortusunun kalmadığı söylenebilir mi? Susam sözcüğünü Hititler de tıpkı bizim kullandığımız gibi kullanıyorlardı. Zeytin de öyle. Geçenlerde bu iki sözcüğü Hitit Sözcüğünde gördüm. Yakınlaştırmağa çalıştığım bu tortu yakınlığı pek de öyle olasılık dışı değil. Bir de, 1071'den çok önceleri, bizim Anadolu Türkleri Ortaasyadan geldiler. Bunların Şamanist kökenli olduğu söyleniyor. Ortaasyadan gelirken de çok yerlere uğradılar. Hintten, İrandan, Çinden hiçbir şey alıp getirmediler mi? Bizde Alevilik, diye bir Müslüman mezhebi vardır. Bugün Anadoluda on yedi milyon kadar oldukları söyleniyor. Bunlar ayinlerini demeler dedikleri ilahilerle yürütürler. Ayinlerine de Cem denir. Çok güzel, zengin ilahilerdir. Bu ilahiler Zerdüşt müziğine çok yakındır. Bu müziği Ortaasyadan gelirlerken yolda, İrandan almış gelmişler. Biz, böyle zengin bir toprakta kültürlerin tortusu üstünde oturuyoruz. Bu tortunun bize hiç etkisi olmamış olabilir mi? Eğer benim romanlarım sizin dediğiniz gibiyse, birçok edebiyat değerini içinde taşıyorsa, ben düş dünyamı yaratır kurarken bu zenginliğin elbette bana etkisi olmuştur. Daha ileri de gitmek isterim, benim düş dünyamı yaratır kurarken bu zenginliğin elbette bana etkisi olmuştur. Daha ileri de gitmek isterim, benim düş dünyamı biraz da bu zenginlik yaratmıştır. Anadolu o kadar zengindir ki, insanıyla, kültürü, doğasıyla bu topraklardan, benim

gibi, bu kadar cılız insanlar nasıl çıkıyor, diye şaşarsınız. İslam dininse ülkemin insanlarını etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir. Yalnız bu etkiyi, İslamlığın öteki ülkelerdeki etkileriyle hiç karıştırmamalıyız. Bu etki benim romanlarımda belli olmuyorsa, yanlışlık benimdir. Türkiye, bir de tarihin en büyük imparatorluklarından birisini, Osmanlı İmparatorluğunu kurmuş bir ülkedir. Bu da bizi, bizim öteki doğu ülkelerine benzemezliğimizi sağlayan ayrıcalıklardan birisidir.

Türkiyenin çağdaş bir toplum olamamasının sebepleri geniş bir araştırma, çalışma işidir. Bir, birkaç sebebe dayayamayız. Basımın icadından iki yüz yıl sonra ancak Osmanlı İmparatorluğuna girebilmesi, din bağnazlığı ancak görünür sebeplerden ikisidir.

İnsanlar, sürüden, kara sapandan traktöre o kadar zor geçmiyorlar. El tezgahından fabrikaya da o kadar zor geçmiyorlar. Ben bunu, bu olguları Akçasızın Ağaları adlı üç ciltlik romanımda da anlattım. İki cildi Fransızcada da çıktı. Benim ülkemde demokrasi hareketleri 1900'lerde başladı. Daha da gerçek bir demokrasiye varamadık. Türk halkı çok ağır baskılarda sürdürüyor yaşamını seksen yıldır. Bunun sebebi de uzun araştırmalar isteyen, hemen şu şudur, denecek bir oluşum değil. Türlü iç ve dış etkenlerin üstünde durmak gerek.

Ben, bu Akçasazın Ağalarını yazdıktan sonra, kim sorarsa, hep, ben bir değişmenin romancısıyım, dedim. Değişimlerin...

Alain Bosquet

20 - *Yapıtınız üstüne sorulan daha sonra soracağım. Önce çalışma masanızda oturmadığımız zamanlarda sizi çevreleyen, peşinize düşen, sizi itip kakan şeylerin betimlenmesini bitirelim: Benim tanıdığım, okuyucularınızın da gözünden kaçması olanaksız yanlarıyla, bu coşkulu insan ve olaylara doğru bakan yurttaş bilincini tanıyalım. Bugünün Türkiye'si sizin için ne anlam taşıyor. Siz ki özgürlük kısıtlanmalarını, sürgünü tanıdınız? Orada yaşıyabiliyor musunuz? Ülkenizin geleceği ne olabilir? Liberalleşmiş Sovyetizmle doymuş, tüketicilere dönük Amerikan kapitalizmi arasında yeri ne olabilir?*

20 - Bugünün Türkiyesi hiç de iyi durumda değil. Demokrasi adı altındaki baskı düzeni bütün şiddetiyle sürüp gidiyor. İşkenceler... Düşüncelerinden dolayı hapishaneleri doldurmuş binlerce kişi... Üstelikte bugün Türk hapishaneleri onlar için birer temerküz kampı niteliğinde. Avrupanın kıyıcığında, bir kısmı da Avrupa'da olan bir ülkede, benim ülkemde olup bitenler inanılacak gibi değil. İnsanlarımızın kültürü, hani çok övündüğüm tortular, bugün yavaş yavaş aşınıp gidiyor. İnsanlarımız yaratıcılığını yitirmiş durumda. İnsanlığa, büyük halk kültürümüzü kaynak yaparak, katkılarımız olabilirdi. Hep düşünüyorum, halk aşısı almış Nazım Hikmet gibi bir şairi şimdi yetiştirebilir miyiz? Bunda çok karamsarım. Bir batı öykünücülüdür almış başını gidiyor. Batı kültürünü özümsemek başka, batı kültürünün maymunu olmak başka. Biz, iki yüz yıldır batıya öykünüyoruz. Bunun için de yaratamıyoruz. Mustafa Kemal çağında kendimize, kültürümüze bir dönüş başladı. Biz o çağda büyük bir kültür tortusuna sahip olduğumuzu anladık. Kendi halk değerlerimize kavuştuk. İşte o zaman büyük Nazım Hikmet, yeni yazarlar topraktan fışkırırcasına terütaze fışkırdı. Resim geleneği olmayan bu ülkeden Abidin Dino, Arif Dino, Fikret Mualla, Avni Arbaş gibi büyük usta ressamlar çıktı. Şimdiyse bu kültüre de, temelimize de sırtımızı döndük. Böyle giderse, bütün yaratıcı kaynaklarımız kuruyacak, biz yaratma gücünü yitireceğiz. Benim durumuma gelince, çok tembel bir adamım, hep düş kurmayı her şeyin üstünde tutuyorum, yazmak benim için çok zor. Yapıtlarımı sevmiyor değilim, kimi zamanlarda da, ne yapmışım, diye açıp okuyorum. Kimi zamanlarda da, kimileri hoşuma gidiyor. Çoğu zaman da üzülüyorum, benim kurduğum dünya bu mu olmalıydı, diye.

Artık çalıştığım parti yok. Partim kapatılalı çok oldu. Bir daha da politikaya atılacak değilim. Şimdilik hükümetler de beni rahat bırakıyorlar. Dışarılara çıkayım diye pasaport bile veriyorlar. Geçenlerde, Pen Kulübün Başkanlığına seçilmem dolayısıyla, televizyon

adımı bile andı. 1971'den bu yana da beni hapis etmiyorlar. 1971'de karımı da beni de hapse atmışlardı. Oğlumun karısını da... Şimdilik işler yolunda hapishane bakımından. Yalnız bunun böyle sürüp gitmeyeceğini de iyi biliyorum. Ülkemdeki antidemokratik hareketlere, işkenceye, hapishanelerin temerküz kamplarından daha da beter yönetilmesine karşı çıkmak zorundayım. Halkımız çok kötü durumda. İşçilerin insan olma, işçi olma hakları ellerinden alınmış. Yoksulluk diz boyu. Bunu insanlara yeni dünyalar yarattığını söyleyen bir yazar değil, herhangi bilinçli bir insan karşı koymazsa ben onu insan bile kabul edemiyorum. Kendimi, hiçbir zaman bir kahraman, özveride bulunan, öteki insanlardan bir ayrıcalığı olan bir insan saymadım. Çok yumuşak huylu bir insanım. Çok da yürekli bir insan olmadığımı biliyorum. Ama, karşı koymaktan başka elimden bir şey gelmiyor. Türkçede bir söz vardır, el ile gelen düğün bayram, derler. Ben de elle de gelse, tek başıma da gelse, başıma ne gelirse gelsin düğün bayram, diyorum. Başka bir umarım yok ki... Bir insanın kendisine azıcık saygısı varsa, yöresinde olan kötülüklere karşı koymadan edebilir mi?

Liberalleşmiş Sovyet sosyalizmi mi, ya da Amerikan kapitalizmi mi, bugün ülkemde yaşanan sorunlar bu değil. Elbette komik bir kapitalizm yaşanıyor ülkemde. Bunu benim kadar siz de biliyorsunuz. Liberal ekonomi, diye bir ekonomi biçimi tutturdular. Türkiyenin bugün tam elli milyar dolarlık bir borcu var. Bu borç daha da artıyor. Holdingler şiştikçe şişiyor, halk da yoksullaştıkça yoksullaşıyor. Halkın üstündeki baskılar da gittikçe artıyor. Mahpusaneler politik mahpuslarla ağzına kadar dolu. İdamlıklar, bunlar yüzlerce, boğazlarına geçecek ipi bekliyorlar her gün... Hani şu sizlerin batıda beğenmediğiniz, düşünce olarak benim de az gördüğüm, yanlış demokrasiniz var ya, biz şimdi onun gölgesine bile razıyız. Şimdi benim kişisel durumum biraz daha iyi anlaşılıyor mu? Hem komik bir kapitalizm, adına da liberalizm, diyorlar. Hem de inanılmayacak bir baskı... Bunun neresi liberalizm ben anlayamadım. Belki Avrupa Konseyindeki kişiler anlıyorlardır. Yahut da Avrupadaki politikacı dostlarımız. Belki de, tüketici hale getirdikleri elli beş milyonluk

Türkiye, onlar için bir demokrasi cennetidir. Bir zamanlar Franko-nun İspanyası da, büyük demokrat ülkeler için, işbirliği yapılacak bir demokrasi cennetiydi. Biraz daha ışık, biraz ışık, demiş ya büyük şairlerden birisi ölürken. Biz de biraz daha, biraz daha, azıcık da olsa demokrasi, diyoruz. Savaşımımızı burada yoğunlaştırmak zorundayız.

Türkiyenin gelecekteki yerinin ne olabileceğinden söz edecek olursak, bunu bu karmaşada bilebilecek bir kişinin çıkabileceğini hiç sanmıyorum. Beni iyi tanırsınız, bütünüyle iyimser bir kişiliğim var, şimdiye kadar, bu kadar belalardan geçtikten sonra, yaşayabilmemi bu iyimser huyuma bağlıyorum. Buna karşın Türkiyenin yakın geleceğini pek parlak göremiyorum.

Alain Bosquet

21 - *Daha kişisel bir soruyla, ünlü ve başarılı olmak, ülkenizin kaderiyle, eskiye göre daha mı az, daha mı çok ilgilenmeniz sonucunu doğurdu. Size bu soruyu soruyorum. Çünkü, çok büyük bir okuyucu kitlesine seslenen yazarlar için iki tutum olasılığı olduğunu düşünüyorum. Ya tüm otoritesiyle politika karmaşasına katılır ve kaçınılmaz biçimde, saf yaratıcı olarak kazandığı ünü de tehlikeye düşürebilecek risklere girmek zorunda kalır. Ya da öne çıkmaz ve günün tutkularının üstünde bir düzeyde kalır. Kendi hesabına ben ikinci çözümü yeğlerim: Örnek saflar içinde en saf Thomas Mann'ın, Saint-John Perse'in ya da Henri Michaux'nun tutumlarıdır bu. Tabiidir ki bir Jean-Paul Sartre ya da bir Albert Camus'nün, hep savunulacak bir dava kollayan tutumunu da yeğleyebilirsiniz. Bu, bir hiç için birçok sayfa, birçok kitap yazmayı göze almak demektir. Davalar kazanıldıktan sonra da unutulur gidersiniz.*

Yaşar Kemal

21 - Ünlü bir yazar olmak doğaldır ki, daha büyük sorumluluklar yüklüyor. Sanıyorum ki, her ülkenin ayrı sorunları olduğu gibi, yazarlarının da ayrı ayrı, başka başka sorunları var. Örneğin sekiz yıl ben Türkiye İşçi Partisinin yöneticilerinden birisiydim. Sonraları kapatılan Büyük Millet Meclisine 15 milletvekili sokan bu partinin Merkez Yürütme Kurulu üyeliğini ve Propaganda Komitesi Başkanlığını da yaptım. Bu partide çalışmak zorundaydım. Bu parti sekiz yıl ayakta kalabilmiş, bir milyona yakın oy almış bir partiydi. Bu partinin kuruluşunda katkım olmalı, neyim varsa bunun için harcamalıydım. Geleneksel faşizmi kırmakta halkıma yardım etmeliydim. Bugünlerde kurulmasına çalışılan sosyalist partisine beni de çağırdılar. Dahası da genel başkanlık önerisinde bulunanlar oldu. Ben, çok üzülerek bu çağrıya uymadım. Bir kere, gençliğimde olduğu kadar önümde romanlarımı yazacak vaktim kalmamıştı. Sonra da bu yaşta hem yazarlığı, hem de parti çalışmalarını bir arada götüremezdim. Vaktimi salt romanlarıma vermek zorundaydım. Şu anda sizinle bu konuşmayı yaparken, somut örnekler vermek daha iyi olur, somut örneklerle kendimi daha iyi anlatırım, diye düşünüyorum, şu anda bir eylemin içindeyim! Türkiyede hapishaneler, insanlığın yüz karası bir durumda.

On binden fazla politik, kırk binden fazla adi tutuklular, mahkûmlar zor durumdalar. Ama yıllardan bu yana... Hapishaneler Ortaçağ zindanlarını, Nazi toplama kamplarını aratmıyor. Örneğin mahkûmlar zincirlerle biribirlerine bağlanarak mahkemelere götürülüyor. Kitap, gazete, çoğunlukla onlara verilmiyor. Teyp, radyo, televizyonlar çoğunlukla yasak. Hastalara gereğince bakılmıyor. Dışardan yeterince para, yiyecek gidemiyor içeriye. Sonra mahkûmlar geceleri koğuşlarından alınıyor, büyük işkenceler yapıldıktan sonra yerlerine geri gönderiliyorlar. Sayılmakla bitmez insanlık dışı davranışlar. İşte iki bin kadar mahpus da bu yüzden açlık grevinde. Birçok hapishanedeki açlık grevi bir ayı geçti. Kırk üçüncü gününde

olan grevler var. Açlık grevindeki gençlerin birçoğu ölümle karşı karşıya. Ve Türkiyede, dünyada bu korkunç olaya kimse gereğince ses çıkarmıyor. Muhalefet lideri İnönü, ben onu eskiden beri tanır, iyi bir adam olduğunu da sanırdım, o bile, açlık grevleri birer şiddet eylemidir, diyebildi. Bu insanların en küçük bir umarları olsaydı, açlık grevlerine başvurmazlardı. İnsanlık onurlarını kurtarmak için canlarını ortaya koydular ve şimdi ölümle karşı karşıyalar. Şimdiye kadar da Türkiye hapishanelerinde 12 kişi açlık grevlerinde öldü. Benim bildiğim resmi rakamlar. Açlık grevlerinde ölenlerin sayısı çok yüksektir. Alınan haberlere göre, hastanelere taşınan, tedavi kabul etmek istemeyen, her an ölümü bekleyen mahpusların sayısı kırkı geçmiş durumda. Bu zindanlarda yapayalnız kalmış insanlara sırtımı dönemez, vicdanımın, ya da vicdansızlığımın fildişi kulesine çekilemezdim. Ülkemde yoksulluk işsizlik diz boyu. Türk zenginleri de batının jet sosyetesinden de daha büyük tüketim içinde. Bir yanımda cehennem, bir yanımda cennet... Ben cehennemdekilerin içindeyim. Yaşamım da her zaman cehenneme çevrilebilir. Pek de, yaşamım boyunca cehennemden çıkmış değilim ya... Gene de gerektiği kadar acı çeken insanlara yardımcı olamıyor, çok üzülüyorum. Bir de başka bir şey düşünüyorum, bu kadar yazdım çizdim, hep onları yazdım, acaba bu kadar çaba bir şey değil mi? Bugünlerde basın toplantıları yapıyorum, gazetelere demeçler veriyorum, mitinglerde konuşuyorum. Ama yazık ki açlık grevindeki kişilerin durumları hiç değişmiyor. Açlıktan ölecekler. Ben ne yapayım şimdi? Bir şeyler, bir şeyler yapmak gerek. Böyle durumlarda, dünyamız zor günler yaşıyor, her yazarın böylesi eylemlere katılmalarını istiyorum. Katılmayanları suçluyorum. Asıl bu yazarları, sizin örnek olarak verdiklerinizi, ağızlarıyla kuş tutsalar da insanlık onları kusacaktır. Thomas Mann'ın, Saint John Perse'in durumlarını onaylamıyorum. Böyle yazarlar ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, sanatlarıyla insan düşüncesine, insanlık düzeyinin yükselmesine ne kadar yardım ederlerse etsinler, ben onları onaylayamam.

Sartre ve Camus'ye gelince iş değişiyor. Onlar yarına kalacaklarsa eylemlerinden dolayı kalacaklardır. Ben Sartre'a bir az gelişmiş

ülkenin, demokrasi yüzü görmemiş, halkı zulüm altında inleyen bir ülkenin yazarı olarak minnettarım. Ona karşı büyük saygı ve sevgi duyuyorum.

Büyük bir yazar her koşulda büyük bir yazardır. Savunulacak bir dava kollamak sözü de bana ağır geliyor. Bunu da kabul etmiyorum. Bir yazarın savunulacak dava kollamasını hiç hiç anlayamıyorum. Haklı davaları savunan gerçek yazarlar o davalar bitse de gerçek yazarlar olarak kalırlar. Eğer onlar has yazarlarsa kalemlerinin değdiği yer altın olur. Hem insanlığa yardım ederler, savundukları dava geçip gitse de, insanlığa bir başeser bırakırlar. Sartre'la Camusnün günahı dava savunmalarından değil, eğer bunlar güçsüz yazarlarsa, iyi yazar olmamalarındandır. Homerosun adamları gibi savaşan bir kişi var mı şimdi. Homerosun dünyasıyla ne ilişkimiz var bugün. Ama Homeros yaşıyor. Belki savaşlar da bitecek, ama Homeros devam edecek. Faulkneri düşünüyorum. Romanlarında zencileri savundu. Kimileri bunun tersini söylüyor ya, onların dediğinin de doğru olduğunu kabul edersek, bu Faulknerin romanlarına ne kaybettirdi? Faulkneri anlamak kolay değildir, ben onun büyük bir zenci savunucusu olduğunu romanlarından anlıyorum. Kim tersini söylerse söylesin, doğru olmadığını biliyorum. Amerikada zenci sorunu bitecek ama, Faulknerin romanları kalacak. Zencilere öylesine insanca yaklaşan, bunu da iyi anlatan bir kişinin, büyük bir ustanın romanı, yazdığı çağın koşulları değişti diye hiç eseri biter mi?

Gençliğimde en hayran olduğum kişi Zoladır. Ömrümde de en çok okuduğum yazar odur. Yıllardır artık onu okumuyorum. Gençliğimde Germinali aşağı yukarı ezberlemiştim. Şimdi onun iyi bir yazar olmadığını biliyorum. Zolanın büyük yazarlığı Dreyfüsün, savunduklarının kurbanı olmamıştır. Belki de onun orta yazarlığını savunduğu davalar yüceltmiş, onu insanlığın gözünde bir kahraman yazar yapmıştır. Zola, eğer yetenekli bir yazarsa, onun yazarlığı savunduğu davanın değil, uydurduğu naturalizmin kurbanı olmuştur. Yanlış insan anlayışının kurbanı olmuştur. Romanı Stendhal gibi anlayamayışının kurbanı olmuştur. Benim Zola hakkındaki düşüncelerimle birlik olmayabilirsiniz. Siz de onu, birçokları gibi, Fransa-

nın büyük yazarları arasında sayabilirsiniz. Ben de, Zola hakkındaki bütün olumsuz düşüncelerimden vazgeçer, sizinle birlik olmak için elimden gelen, gelmeyen çabayı da harcarım.

Sizin sorunuza, şu benim anlattıklarım cevap değildir belki. Siz başka şeyler mi istiyordunuz acaba benden?.. Belki o sorduklarınıza karşılık bu anlattıklarımın içinde de bir cevap vardır. Sanırım, sorun, bir dava için, haklı çıkmak için dünyayı, roman, sanat dünyasını çarpıtmamak, yalan söylememek, bir davayı, politikayı kazanmak, desteklemek için... Örneğin birçok sosyal realist yazar gibi. Yanlış, politikalarca çarpıtılmış bir dünya anlayışı yazarlık için büyük tehlikedir. Sanırım bunu sormak istiyordunuz. Gene de soylu, büyük bir yazar, ne yazarsa yazsın... diyeceğim ama, diyemiyorum. Acaba çok mu angaje bir yazarım?

Alain Bosquet

22 - *Sizin kişisel vakanıza eğilmeden ya da, tercih ederseniz, bilinçaltınızı deşmeden önce son bir soru daha soralım. Sizin uluslararası düzlemde çizilen profilinizin nasıl bir profil olduğunu düşünüyorsunuz? Bir gün, ani bir tedirginlik belirtisiyle bana sormuştunuz: "Beni kimle karşılaştırıyorsunuz?" Bir iki dakika düşünmüş ve sizi şöyle yanıtlamıştım: "Biliyor musunuz, siz kendi toprağını simgeleyen bir yazarsınız! Bu da, en azından batı yazınında, oldukça az rastlanan bir olay, İngiltere'yi ele alalım: Hiçbir yazar, salt bir biçimde bugünün İngiltere'sini temsil ettiği savını ileri süremez. Aynı şey İtalya için de doğru: Leonardo Sciascia bile, eninde sonunda, tipik bir İtalyan değildir. A.B.D.'de folklor, onu en son kullanan kuşağın (derinlikli güney'in Faulkner'i ya da Kaliforniya ovalarının Steinbeck'i) elinden kaçtı gitti. Almanların Böll ya da Grass'ı, sonunda yoğunluğunu yitirecek güçlü bir mea culpa (benim suçum) duygusu dışında yurttaşlarının kendileriyle özleştirebildikleri Alman tipleri değiller. Artık derinliğine Fransa'yla uğraşan Fransız yazarı da yok. Herkes kesin bir bireycilik içinde". Özetle şöyle demiştim size: "Bana en çok anımsattığınız yazar -aradaki büyük farklara karşın- Nikos Kazancakis. Sizde de aynı halksal atılım, düş gücü ve epik boyut kaygıları var". Biraz rencide olmuş gibi şöyle demiştiniz bana: "Ama ikimiz arasında gerçek Yunanlı benim". Ve Homeros'un epope'sinden, coğrafi bir bağlantı sonucunda, size kalan mirasın daha büyük olduğunu kanıtlamak istemiştiniz.*

22 - Doğrusu profilimin iyi çizildiği kanısında değilim. Yazar olarak, özellikle Fransa, İngiltere, Amerika ve Skandinavyada iyi karşılandım. Bu kadar aşırı övgülere layık bir yazar mıyım, diye çok düşündüm. Gene de yazarlık profilimin gerçeğe yakın çizilebildiğini hiç sanmıyorum. Bu da bir yazar için mutsuzluk değil mi? Romanda ne yapmak istediğimin, neler yaptığımın üstünde hiç durmadılar. İyi ya da kötü... Getirdiklerimi hep kulak arkası ettiler.

Benim, Binboğalar Efsanesi adlı bir yapıtım var, biliyorsunuz. Bu roman göçebeliğin yokoluşunun bir hikayesidir. Bu göçebeler toprağa yerleşmemek için hep savaşlar vermişlerdir. En büyük savaşları da 1865'te benim bölgemde, yani romanlarımın ülkesi Çukurovada geçmiştir. Osmanlı, toprağa yerleşmeyen Türkmen yörüklerinin üstüne ordu göndermiş; birleşmiş Türkmen aşiretleriyle Osmanlı ordusu arasında bir savaş olmuş, Türkmenler, bundan sonra toprağa yerleştirilmişlerdir, Yenilgi yılı Toroslara hiçbir Türkmen çıkarılmamıştır. Toroslara giden yollar, geçitler Osmanlı Ordusunca kapatılarak, Çukurovaya doldurulan, Çukurovanın sıcağına, sivrisineğine, sıcak sularına, iklimine alışmamış Türkmenler o yaz ovada sıtmadan sivrisinekten, hastalıklardan yarı yarıya kırılmışlardır. O korkunç yıl daha belleklerde, türkülerde, destanlarda, kilimlerdedir. Başkaldırının şairi de büyük şair Dadaloğ'udur. Başkaldıranın, yenilginin acısı bütün derinliğiyle onun şiirlerindedir. Türkiyede onun aşağı yukarı herkesçe bilinen bir şiiri daha belleklerdedir. "-Hakkımızda devlet etmiş fermanı/Ferman Padişahın dağlar bizimdir." Ben bu başkaldırının onurunda, bu yenilginin acısı içinde doğdum, büyüdüm. Sonra da, koşullardan dolayı, sonradan bir yolunu bulup toprağa yerleşmemiş insanlar, bu kez de toprağa yerleşmek, kendilerini bitirmek için savaşım veriyorlar. Bu bir gerçektir, bir romancı için de iyi malzemedir. Benim romanımın üstünde duranlar, benim doğa betimlemelerimi çok öven eleştirmenler salt göçebelik sorunu, bu insanların onurları, bitişleri üstünde durdular. Ama be-

nim romanım yalnız bu değildi ki... Daha derinlemesine temalar vardı. Ben bu romanı özellikle bu temalar için yazmıştım. İşi uzatmamak için bir tekini söyleyeceğim. Romanda bir Haydar Usta var, Haydar Usta bir demircidir. Yalnız o daldan eğme, yani çıraklıktan yetişme bir demirci değildir. O, kökten sürmedir. Yani o bir demirci ocağındandır. Ocaklar çok eskilerden gelen halk kurumlarıdır. Demirci ocağı olduğu gibi hastalık ocakları da vardır. Ben ocaklılara çok rastladım. Örneğin, Anadoluda son yıllara kadar işlerini sürdüren bir Kırlangıç oğulları ocağı vardı. Onlar bütün Anadoluyu dolaşarak katarakt ameliyatları yapıyor, başka göz hastalıklarına da bakıyorlardı. Sıtma ocakları, ağı ocaklarına da rastgeldim. Bunlar işlerinin ustalarıydı. Bir aile yüz yıl, iki yüz, üç yüz, belki de beş yüz, bin yıl, bilinmeyen yıllardan bu yana aynı işi yapıyordu. Diyelim ki, demirci, o ocağın bütün kişileri demirci olacaklardı. Haydar Usta da bir demirci ocağından gelen saygın, neredeyse kutsallığa ulaşmış bir kişiydi. Bir zamanlar, Osmanlı çağında, 1865 başkaldırısından sonra olacak, aşiretlerin koşullar değişip de yerleşmek için can attıkları günlerde olacak, Çepni Aşireti ustası bir kılıç yapıp Padişaha götürüyor, Padişah da, kılıcı o kadar beğeniyor ki, o aşirete Aydın ovasını veriyor. Bu olay, doğru ya da yanlış aşirette biliniyor. Üstelik Çepni aşireti demircisi kökten sürme bir usta değil, daldan eğme, yani çıraklıktan yetişme, kutsallığı olmayan bir kimsedir. Haydar Ustaysa, kökten sürme, Osmanlı Padişahlarına, İran Şahlarına, İran, Anadolu Beylerine kılıç yapmış, kılıç kuşatmış bir ocaktan gelmektedir. Onun yaptığı kılıç için, Padişah, hükümetlerin başları neler vermezler ki... Yalnız, kılıcın yapılması uzun sürmekte, aşiret de beladan belaya uğramaktadır. Haydar Usta da öylesine özene bezene yapmaktadır ki kılıcı, bütün bin yıllık hünerini bu kılıca dökmektedir. Sonunda kılıç biter, Haydar Usta kılıcı Adanada beş yüz yıl Beylik yapmış Ramazanoğluna götürür. Adana şehrini onun sanır. Bu mamur şehri beğenir. Böyle bir şehri olan bir Bey ona, böyle bir kılıcı alınca değil biraz toprak, Çukurovanın yarısını bile verebilir. Şehirde Ramazanoğlunun sarayını arar, bulur ki ne görsün, Ramazanoğlunun sarayının yerinde yeller esiyor. Ramaza-

noğlu da, ki o ünü büyük Ramazanoğludur, küçücük bir evde oturuyor, bir deri bir kemik, gözlüklü, kel kafalı birisidir. Haydar Ustanın onu gözü tutmaz ama macerasını anlatır, kılıcı ona verir, adam kılıca bakar, hayran kalır, Haydar Usta ona derdini anlattıkça o durmadan "enteresan, enteresan," der. Haydar Usta bu enteresanlardan hiçbir şey anlamaz. Ramazanoğlu kılıcını onun eline verir, onu uğurlar. Kılıcın macerası uzun sürer, Haydar Usta en sonunda Ankaraya, birçok insana toprak için başvurduktan sonra, uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı yapmış İsmet Paşaya ulaşabilir. O da, bu yıllarca çalışılmış, bir mücevher gibi işlenmiş, Haydar Ustanın hayran olduğu, bu elinin en güzel emeği kılıca şöyle bir göz atar ancak.

Obanın gerçekçi insanları, hiçbir umutları olmadığı halde dört gözle Haydar Ustayı, bu yıllarca çalışılmış kılıcın onlara birazcık toprak getirmesini gene de beklemektedirler. Umutsuzluktan umut yaratarak... Usta süklüm püklüm, yıkılmış obaya döner, oba onu karşılar. Ustanın halinden, kılıcın da yanında olmasından her şeyi anlarlar. Ustaya bir şey sormalarına gerek kalmamıştır. Usta, attan iner inmez demirci ocağının bulunduğu çadırına girer, o gece sabaha kadar çadırın içinden çekiç sesleri gelir, çadırdan dışarıya kıvılcımlar fışkırır. Sabaha karşı çekiç sesleri durur. Obalılar varır bakarlar ki, Haydar Usta örsüne sarılmış, öyleçene, cansız kalmıştır. Bir yanda da, ne olduğu belirsiz bir demir parçası... Haydar Ustanın sabaha kadar dövdüğü demirin, bu ne olduğu belirsiz demir parçasının, kılıç olduğunu anlarlar. Ve Haydar Ustayı ne örsündün ne de ne olduğu belirsiz, son dövdüğü demir parçası, kılıç kalıntısından ayırmazlar. Onu bütün aletleri, örsüyle, örsüne öyle sarılmış, götürürler dağın tepesindeki kutsal türbenin yanına gömerler. Ve aşiret son bulur.

Niçin buna önem veriyorum, ne var bunda, diyeceksiniz. Herhangi bir macera gibi bu da bir macera, diyeceksiniz. Belki de haklısınız. Ben bu konuyu düşünürken de, yazarken de hep iki yapıtı düşündüm. Niyetim onlara öykünme değildi elbette. Onlara bir katkım olabilir miydi? Başka bir yoldan o düşünceyi zenginleştirebilir miydim? Gogolün Kaputuyla Vittorio De Sicanın Bisiklet Hırsızıy-

dı hep düşündüklerim. Eşyanın, aracın değerinin göreceli olma sorunuydu. Belki de size çok uzak bir benzetme gelebilir. Ama ben böyle düşündüm ve bu romanın bütün dallarını kılıç yöresine toplamak istedim. Herhangi bir eleştirmen azıcık da olsa, yanlış da bulsalar, eleştirmenler bu kılıç sorununa dokunsaydılar, benim profilim doğrudur, diyebilirdim. Dostoyevskinin romana getirdiklerine hayranlığım oldu her zaman. O der ki, Rus romanı Gogolün Kaputundan çıktı. Benim romanım da, Bisiklet Hırsızı da o ayardadır demek aklımdan geçmez. İyi, kötü benim romanımdaki yaklaşım bu.

Kazancakise gelince, konuşmamızı iyi anımsıyorum. Ben şakacı huyda bir insanım. Yabancı dil bilmediğim halde, arkadaşlarımca bu huyum sezilebilir. Benim yazar olarak Kazancakisle herhangi bir yakınlığımın olduğunu sanmıyorum. İnsan anlayışlarımız, roman dünyası kurma anlayışımız, anlatma anlayışımız bambaşka. Öyle sanıyorum ki, üstü kapalı olarak, hiçbir zaman insanların gözüne sokmadan romanlarımda psikoloji, üstelik de anlık psikolojiler ağır basar. Ben Çehova, Charlie Chapline hayran bir insanım. Nedendir bilmiyorum, Faulknere de hayranım. Bu yazara hayranlığım da uzun bir süredir sürüp geliyor. Çehovla hiç kavga etmeden onu hemen kabullendim de, Faulkneri öyle değil. Onu her zaman düşünüyor, onunla çekişiyor, onun bir açığını, bana eksik gelen bir yönünü bulmağa çalışıyorum. O, bugünlerde benim baş sorunum. Yıllar önce, benimle söyleşiye gelen bir yazara, Homeros bugün dünyaya gelseydi, belki de Faulkner gibi söylerdi, demiştim. Şimdi düşünüyorum da Faulkner gibi işi birbirine karıştırmaz, anlatacağını daha yalın, dümdüz anlatırdı. Daha da Faulknerin yakasını bırakmış değilim. Belki de onunla toprak yakınlığımız var. Ben de güneyliyim, o da. Onun da romanlarının sıcak bir ülkesi var, benim de... Bir şey daha anlamıyorum onda, o niçin ülkesinin adını değiştirmiş. Ülkesinin adı değişmeseydi, herkes gene anlattığı yerlerin onun romanının ülkesi olduğunu bilirdi.

Ben ondan daha Homerosa yakınım derken Hektoru düşünmüş olabilirim. Kazancakis bana uzak bir kişi derken, her zaman düşündüğüm bu uzaklığı kral Priamosun Akhilleus'a oğlunun ölüsünü al-

mağa giderken ki durumunu düşünüyordum. Epopede kişisel psikoloji yoktur diyenlerle aynı düşüncede değilim. O parça benim için, bildiğim kadarıyla, edebiyatın insan psikolojisini en derinliğine inerek veren bir parçasıdır. Bugünün modern romanı, on dokuzuncu yüzyılın büyük romanında bile böylesine sağlam, gerçek bir psikolojiyi zor buluruz.

Bana, yalnız Fransız basınında değil, birçok ülkelerin basınında da epik yazar, diyorlar. Yalnız, bana da demiyorlar, epik yazar, diye. Yüceltmeğe çalıştıkları başka yazarlara da öyle, diyorlar. Bu benim için bir onurdur. Ne anlamda söylüyorlar, bu onuru bana ne anlamda veriyorlar, işte ben bunu anlayamıyorum. Bana epik yazar dedikleri üstüne kafamda birçok olasılıklar var ya, doğrusu kendimi çağın epik yazarı olma onuru düşüne kaptıramıyorum.

İkimiz arasında gerçek Yunanlı benim, diyebilirim. Benim roman anlayışım Homerosa daha yakın. Örneğin Stendhale daha yakınım. Bunun bir sebebi olmalı. Bir köylü gencinin durup dururken Stendhali usta seçmesini acaba nereye bağlayabiliriz? Bu sorunun karşılığını benden bekliyorsanız beni çok bocalatırsınız.

Yazarlar niçin ülkelerini temsil edemiyorlar, bu anlaşılabilecek bir iş değil. O sizin söylediğiniz keskin bireyciliğin de bir kokusu, bir rengi, bir rüzgarı, bir zenginliği olmalı değil mi? Hem de on dokuzuncu yüzyıllardakinden daha çok. Bireyciliğin bu işte hiçbir günahı olmadığını sanıyorum. Kişilikler geliştikçe, zenginleştikçe sanat, edebiyat daha zenginleşecek, daha gelişecek, öyle değil mi? Eğer bir kıtanın edebiyatı, özgünlük gösteremiyorsa, o kıtada kişilikler fakirleşiyor, ölüyor demektir. Kişiliksiz kişilerin de edebiyatı yavan ve kişiliksiz olur elbette. Batının tüketici toplumu insanları bu kadar çabuk mu bu hale getirdi? Eğer bu doğruysa, çok korkmamız gerek. Yoksa, Avrupadaki bu olgu başka, bambaşka bir kişilik fışkırması, gelişmesi de bizim bundan haberimiz mi yok? Bir İngiliz, bir Alman, bir Fransız yazar ülkelerini temsil edemiyorlarsa, neyi temsil ediyorlar? O zaman kendileri kim? Onlar nereden gelmişler, gökten mi düşmüşler, kavanoz içinde mi büyütülmüşler? Onların kişiliklerini ülkeleri oluşturmuyor da, başka bilmediğimiz, uzay-

dan gelen bir güç mü oluşturuyor? Yeni, evrensel, bütün insanlığı aynı kalıba sokmak isteyen bir sürü kültürünün tutsağı olduk da haberimiz mi yok? Evrensel, bir tek kültür, kalıplaşmış insanı olası görmek doğru bir düşünce sayılabilir mi? Ben böyle bir kararı verebilecek kadar Avrupa düşüncesini, edebiyatını bilmiyorum. Yukarıdaki söylediklerinizi için size inanmamak isterdim. Bildiğim kadar çok ödünsüz bir insansınız. Yazarlar ülkelerini temsil etmiyorlar da neyi temsil ediyorlar, bir soyut düşünceyi mi? Salt belleğin içinin, düşüncelerin soyut romanını, çağrışımların romanının yazıldığını da biliyorum. Yazarı yaşamdan koparırsan geriye ne kalır ki... Böyle romanları icat eden kişiler bile yaşamdan düşünceyi koparamamışlar da, roman sanatına katkıları olmuş. Epopeler, bir çağlar insanlığının sanatçılarının hep birlikte kurdukları bir gerçek-düş dünyası kuruşlarının yapıtlarıdır. Çağların bireylerinin, toplumlarının başyapıtlarıdır. Zenci heykelleri, Türk kilimleri de böyle. Bireysellik kişileşmenin yoksullaşmasını değil, doğal olanı, bireyselleşme kişilerin zenginleşmesini, gelişmesini sağlamalı değil mi? Eğer bunun tersi oluyorsa, durum iyice kötü. Bu tehlikeyi, ne kadar dünyayı az yaşamak olanağım varsa da, ben de sezmiyor değilim. Ama bir türlü inanmak istemiyorum. Eğer yazarlar ülkelerinin, topraklarının damgasını yemiyorlarsa... Boyuna tekrar etmeyeyim. Belki de yeni bir Avrupa oluşuyor, onun karmaşıklığının belirsizliğinin damgasını yiyorlar. Ona da inanamıyorum. Bu işte başka bir iş olmasın, benim aklımın ermeyeceği... Ben hikaye anlatmasını severim, ben yazarlığın gelenek olduğunu sanırım. Belki batılı arkadaşlar hikaye anlatmasını sevmiyor, ondan kopmak istiyor, yeni bir roman biçimi, anlatım biçimi bulmak istiyorlar. Bunda da, daha başlangıçta oldukları için bocalıyorlar. Belki de hikayesiz, insansız hikaye anlatmakta, yeni yeni biçimler kullanmakta başarılı oldular da bizim haberimiz yok. Ben sanatta, bütün yeniliklere açık bir insanım. Kendimin bile kendi kısırdöngümde dolanıp durmamı doğru bulmuyorum. Biliyorum, bilimde ve sanatta zincirin halkasından kopmak çok zor bir iştir. Dünyamız bilimde ve sanatta zincirle gelişmiş, daha ustaca halkalar taka taka ilerliyor. Şimdilik bilimde ve sanatta atlamaların ol-

duğunu pek öyle söyleyebilen yok. Bir süreler eski Yunan uygarlığının bir tansık olduğu, bir kopma, bir atlama olduğu sanıldı, söylendi. O zamanlar Mısır, Hitit, Sümer, Asur, Urartu uygarlıkları bilinmiyordu. Şimdilik dünya üstüne, tarih üstüne o kadar yeterli şeyler bilmiyoruz. Bir tarih karanlığındayız. Gene de tesadüfler, atlamalar olabilir. Bunun böyle olamayacağı üstüne de pek bir bilgimiz, kanıtımız yok. Belki de batıda roman anlatma, hikaye anlatma sanatında bir atlamalar, tesadüfler oluşuyor bugünlerde.

Alain Bosquet

23 - *Nasıl yazıyorsunuz? Bilir misiniz ki batıda oldukça az ilgilenilmiş bir sorundur bu? Bir yazarın alışkanlıkları ve eylem biçimi üstüne nadiren eğilinir ve ona sanatının sırlarını sormak bir anlamda fazla meraklılık olur. Diliniz klasik, geleneksel bir dil midir? Kitaplarınızda kimi Kürtçe söyleyiş biçimlerinin varlığı hissedilir mi? Onlardan kaçınır mısınız, ya da tersine kökenlerinizi iyice belirtmek amacıyla altlarını çizme eğilimi gösterir misiniz? İstanbulda, masanıza oturup mu yazarsınız, yoksa kırda bir evde kendinizi yalıtır mısınız? Yolculuk sırasında yazabilir misiniz? Birisine yazdırdığınız (dikte ettiğiniz, olur mu? İlk bir biçim oluştuğunda onu hemen, yeniden ele alır, çalışır mısınız yoksa yeniden ele almadan, bir süre bir kenarda bırakır mısınız? Bir elyazmasının düzeltilmesi sizce ne anlama gelir? Zor bir çalışma mıdır, yoksa basit ve rutin bir teknik çalışma mıdır?*

23 - Size daha önce sözünü etmiştim. Hani Savrun çayını haftada bir ya da iki kez çıkıp inerdim ya... Bu işlem bütün yaz, sonbaharın ortalarına kadar sürerdi. Ben, Pis Hikayeyi askerdeyken yazmıştım. O zaman da her gün yürürdüm. Pis Hikaye olayı, benim bölgemde çok geçmiş bir olaydı. O olayların etkisinde kalmış olabilirim. Gerçeğe varabilmek için, her zaman yaratmağa önem verdim. Her zaman, doğaya, insana, insan olaylarına öykünmekten kaçındım. Şimdi de öyle düşünüyorum. İyi ki kaçınmışım. O zamanlar bunun bilincinde değildim. Pirinç tarlalarında çalışırken, Savrun suyunu inip çıkarken, yürümek zorundaydım, ne atım vardı, ne de bir eşeğim. Zaten benim geçtiğim Savrun kıyılarında da at, eşek yürüyemezdi. Yürüyebilse de, at alacak param yoktu. 1948'de Bebek hikayesini yazmağa başladım. Yolda, bir gün, iki gün yürüyerek hikayeyi düşünüyor, sonra gelip düşündüklerimi kağıda geçiriyordum. Çoğu düşündüğüm parçaları da ezberliyordum. Bebek, uzun bir hikayedir ve Fransızcada çıkan ilk yazımdır. Güzin Dino çevirmişti onu. O zamanın saygın bir dergisinde çıkmıştı. O yıl, ben çalışırken, haftada iki üç gün de boş kalıyor, bu günlerde de durmadan yazıyordum. Çamlık bir tepenin üstüne çadırımı kurmuştum. Bir manav arkadaşımdan da bir masayla bir sandalye edinmiştim. Arzuhalcilikte kullandığım daktiloyu, kitaplarımı da, çadırın içine diktiğim, köylülerin at suladığı bir taş teknenin içine koymuştum. Yağmurlarda bu taş tekne benim kitaplarımı ve yazdıklarımı koruyordu. Birinci yazdığım Bebek hikayesini beğenmedim. İkinciyi, üçüncüyü hiç beğenmedim. Sanırım dokuz kez Bebek yazdım. Hepsi de başka başka hikayelerdi. Yazık ki, sonuncu yazdığım Bebek elimde. O zamanlar öteki sekiz hikayeyi yırttım. Şimdiki aklım olsaydı, hepsini saklar, bugünlerde de hepsini birden büyük bir kitap olaraktan yayınlardım. Bu gençlik yıllarında bir hikaye üstüne böyle yoğun çalışıyordum. 1947'de başladığım İnce Memedi bu yüzden bitirememiştim. Başladığım bir hikayeyi, romanı en az üç kez yazıyor-

dum. Beğenmediğim parçaları atıp onun yerine başka parçalar yazmıyor, hikayeyi yeni baştan ele alıyordum. Bir de başka bir huy edinmiştim, kurulmuş hikayeyi parça parça yazmak için, durmadan yürüyor, yürürken düşünüyordum. İlk zamanlarda, anlattığım gibi, yürümek zorundaydım, işim gereği. Sonradan yürümeden yazamayacağım düşüncesine kapılmış olacağım ki, hep yürüyerek yazdım.

Alain Bosquet

24 - *Kitaplarınızın oluşturulmasında, çevrenizdekilerin, karınızın, oğlunuzun ya da dostlarınızın rolü nedir? Onlara danışır mısınız; yoksa yaratınız kesinlikle kişisel, kimsenin karışmadığı bir iş midir? birkaç üslubunuz, ya da en azından birkaç yazı düzeyiniz var mı? Bununla şunu demek istiyorum: Kimi zaman bir halk anlatısı tavrına bürünüp sonra da tersine, daha lirik, hatta düşsel bir anlatıya girer misiniz? Bu konudaki sorularım sizin bugünkü yazış biçiminizle ilgili. Başladığınız günlerden bu yana, bu alanda bir gelişme gösterdiniz mi? Ne tür bir gelişme oldu bu? Okuyucunuza ulaşmak için en iyi yolun hangisi olduğu konusunda kesin bir düşünceniz var mı?*

24 - Daha önce de söylemiştim. Ben bir hikayeyi, romanı yıllar öncesinden kurmağa başlıyor, yıllar sonra da bu kurduğum hikayelerden bir tanesi olgunlaşıyordu. Niçin, nasıl olgunlaşıyordu da ben yazmağa girişiyordum? Yazmağa başlayınca da bölüm bölüm düşünüyor, kağıda geçiriyordum. Doğrusu hep romanlarımı ayakta yazdım. Romanlarımı gene uzun uzun düşünüyor, ama gençliğimde olduğu gibi, yani ilk yıllardaki gibi, yeniden yazmıyordum. Beğenmediğim parçaları çok yazmağa başlamıştım bu sefer de. Buna da bir arkadaşım, bir de zorunluluklar, zaman azlığı sebep olmuştu. Arkadaşım, sonradan Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı olan Mehmet Ali Aybar, "sen ne yapıyorsun böyle, sen bu biçimde yazmağı sürdürürsen, ömrünün sonuna kadar bir tek roman bile bitiremeyeceksin," dedi. Tartıştık, ona hak vermekten başka da çarem yoktu. Gene de titizleniyordum ya, eskisi gibi bir hikayeyi, bir romanı dönüp dönüp yeniden yazmıyordum. Hep de vakitsizlikten şikayet ediyordum. Aaaah, bir vaktim olsa, çekilsem bir köşeye gönlümce bir roman yazsam. Örneğin bir tek cümleye birkaç gün çalışsam. Gençliğimde bir cümleyle anlattığım bir şeyi, kaç biçimde yazabilirim, diye denemeler yapıyor, birçok, ayrı ayrı cümleler, kuruyordum. Konuşmalara da öykünüyordum. Yaşlı adamların, çocukların, küçük memurların, köylülerin, büyük destancıların anlatış biçimlerine öykünüyor, onların anlatış biçimleriyle türlü konular işliyordum. İlk yazılarımın, özellikle Hüyükteki Nar Ağacı adlı uzun hikayemin anlatış biçimi masalcıların, destancıların anlatım biçimlerinden etkiler alır. Pis Hikayede, Bebekte onların etkisi yok da, Hüyükteki Nar Ağacında var. Konu yakınlığı desem, o da değil.

Yazıya başladığımda o zamanda roman Türkçesinin, kitap Türkçesinin o kadar işime yaramayacağı düşüncesindeydim. İşe başladığım yıllarda benim destancı dilimin de pek o kadar işe yaramayacağını görmüştüm. Öyleyse ne yapmalıydım? Kendimi kendi akışıma bırakmalıydım. Benim romanlarım kendi dilini kendi yaratacak,

kendine özgü anlatımı da bulacaktı. Temelim, kaynağım Çukurova halkının konuştuğu gündelik dildi. Bu gündelik dil destanlarda, her destancının anlatımına, kişiliğine göre de değişiyordu. Çok incelediğimde de, ince ayrıntılar olmasına karşın bir destancının anlattığı başka başka destanlarda da, dilde, bir değişiklik oluyordu. Benim anlatımımda da niçin olmasındı? Böyle de oldu. İlk yazılarımdaki dil destan diline benzemiyor, üstelik o dilin benim kaynağım olduğu bile kolay sezilmiyordu. Sonra yazdığım her romanın dili de daha zenginleşiyor, gündelik dilden de, destan dilinden de, benim daha önce yazılmış romanlarımın dilinden de uzaklaşıp gidiyordu. Bu da benim çok hoşuma gidiyordu. Aynı biçimde yazılacaksa bir roman, aynı dil kullanılacaksa, niçin yazılmalıydı, iki, üç roman? Bir roman yetmez miydi? Her konu, her atmosfer yeni bir dil getirmeliydi. Bu bende gençliğimden bu yana bilinçli bir uğraştı. Yazı dilinde olmayan birçok sözcük de getirmiştim dile. Anadoluda kullanılan, yazı diline girmemiş sözcükler, deyimler. Sonra da bir uzman, Ali Püsküllüoğlu, Yaşar Kemal Sözlüğü diye bir sözlük çıkardı. Benim yaptığım, önemli iş bu değildi. Bu benim için bir gereksinmeydi. Yalnız, yeni bir yazı dili, roman dili yapmak, dilin derinliğine inmek, anlatımın bütün olanaklarını denemek, dilde yeni nüanslar bulmak, yeni bir dil atmosferi yaratmak, bence iş buydu işte. İşin özü, dili de yaratmak gerekti. Romanın dünyasını, kendine özgü dünyasını yepyeni, kişilikli yaratır, kurarken bir yeni yazı dilini de yaratmalı, kurmalıydı.

Kürtçe çok ayrı yapısı olan bir dil. Bu dilin yapısı Türkçenin yapısına hiç benzemiyor. Bazı romanlarımda birkaç kere, o da birkaç cümle Kürtçe kullandığını olmuştur. O da diyaloglarda. Ama dilimin Kürtçenin etkisinde kaldığını hiç sanmıyorum. Şimdi artık Kürtçeyi Türkçe kadar da bilmiyorum. Anamın, babamın memleketi olan Van gölü kıyılarında, Ağrıdağı eteklerinde yaşamadım ki... Gazeteci olarak, röportaj yapmağa 1951'de Vana gitmiş, on beş gün kadar kalmıştım. 1952'de de gene röportajcı olarak Ağrıdağına bir Fransız araştırma ekibiyle çıkmıştım. Bir dilin etkisinde kalmak için o dili durmadan yaşamak gerek. Ben Kürtçeyi gereği kadar ya-

şayamamıştım ki...

Yazmağa karar verdiğimde, bir konuyu kafamdaki birçok konu içinden o anda yazmağa niçin karar veriyorum, çok düşündüm, bunun sebebini bir türlü bulamadım. Bu günlerde kafamda yazmağa hazırlandığım, İstanbulda geçen üç tane küçük roman var. Bir tane de uzun roman var. Bunlardan hangisini seçeceğim, küçük romanları mı, yoksa uzununu mu? Bu seçmeyi niçin yapıyorum, bilemiyorum. Uzun yıllardır kafamda gene Akçasazın Ağalarının üçüncü cildi var. Her şeyi hazır, ama çok uzun kapsamlı bir roman, ona niçin başlayamıyorum, onu da bilemiyorum. Daha bir sürü yazılmağa hazır başka başka romanlar var. Niçin onlar değil de, yukarıda söylediğim uzun roman ve üç kısa roman, bilemiyorum. Örneğin bu kısa romanlar on yıldan fazladır ki, kafamda. Kafamdaki bu romanları, çoğunlukla, önce hep yakın arkadaşlarıma anlatırım. Özellikle hukukçu parti başkanı Mehmet Ali Aybara. Bir de başka bir arkadaşım var. Dr. İbrahim Kıray. Hem çok iyi bir tabip uzman, hem de iyi bir roman okuyucusudur. Ben aşağı yukarı her konumu yirmi beş yıldır Dr. İbrahime anlatırım. O da kuzu kuzu dinler. Sonra da yazdığımı her romanı ilk okuyanlardan birisi olur. Romanlarımı Dr. İbrahim Kıray okumadan, onunla uzun uzun tartışmadan basılmağa vermem. Dr. İbrahim çok dikkatlidir. Benim gözümden kaçmış romandaki yanlışlıkları hemen buluverir. Ne zaman boş kalırsam Dr. İbrahim bana hangi konu gelecek masaya, diye sorar.

Bir de büyük eleştirmenimiz Fethi Naci elimden çok çekmiştir. yazmadan önce, bir romanımı üç kez dinlediği olmuştur.

Şimdiye kadar romanlarımı, ilkin İstanbul yakınındaki bir deniz kasabası olan Şilede yazdım. Kaldığım otelin önünde kilometrelerce uzanan bir kumsal vardır. Ben o kumsalda, her sabah erken kalkar yürümeğe başlardım. Dönünce de masaya otururdum. Orada hep kışın çalışırdım. Yağmurda, karda, fırtınada da yürürdüm. Öğle yemeğinden sonra da, o günkü bölümü bitirememişsem, gene yürümeğe çıkar, döner, akşam yemeğine kadar yazardım. Sonra, Abantı buldum. Orada da, 1800 metre bir dağın az aşağısında, ormanın içinde bir göl vardır. Gölün kıyısında da güzel bir otel... Gö-

lün çevresi yedi kilometredir. Ben her sabah yedide kalkar, gölün çevresindeki yedi kilometreyi bir saatte yürür, gelir kahvaltımı yapar, yazmağa başlardım. Yazma işi saat 13.00'e, 14.00'e kadar sürerdi. Öğle yemeğinden sonra ya ormanın içine doğru üç kilometre kadar yürür, sonra gene gelir yazmağa otururdum. Eğer düşünmek gerekiyorsa, yarına hazırlık için, akşamüstü gölün kıyısını bir daha turlardım. Abant gölü kıyısında dokuz tane roman yazdığımı sanıyorum. Gölden çok bıkmışsam, bu sefer de gelir, romanı evde bitirirdim. Bir de İstanbul yakınlarında Yalova adındaki kasabada orman içinde bir otel vardır. Orada da çalışırdım. Burada çok az çalıştım, çünkü oranın yolu yürümek, düşünmek için pek uygun değil. Bir yanı orman içi, yol yok. Öbür yoldan da çok otomobil geçiyor. O da benim düşüncelerimi dağıtıyor. Bir de beni bir otomobil ezecek, diye her zaman içimde bir korkum var.

Şimdi artık evde yazmağa karar verdim. Evim İstanbulun epeyce dışında, denize yakın bir yerde. Evin yanındaki koruda da kışın bile yürünebilecek, üç kilometrelik bir yol var. Bir de başka, dokuz kilometrelik bir yolum var. Kısa düşüneceksem, bu, üç kilometrelik orman yoluna gidiyorum. Uzun düşüneceksem, dokuz kilometrelik yola çıkıyorum. Kimi günler ormandaki yolu iki, üç kere turladığım da oluyor.

Aynı biçimde, yani hep aynı biçemde yazmak beni hep bıktırdı. Eğer, başka biçemlerde yazma olanağım olmasaydı, sanırım bu işi sürdürmezdim. Yazmak bana çok çok ağır gelirdi. Size bir örnek vereyim, Ağrı Dağı Efsanesi diye bir romanım var. İngilizcede, başka dillerde çıktı da daha Fransızcada çıkmadı. Herkes, benim bu romanı bir Türk, ya da bir Kürt destanından aldığımı sanıyor. Bunu çok da yazdılar. Alman kitapçım, bile, romanı yayınlarken, bir Kürt destanından aldığımı yazmış. Niçin böyle yaptın, diye sorduğumda da, şaşkınlıkla, bu bir destandan alınma değil mi, diye sordu. Oysa ne böyle bir Kürt destanı, ne de böyle bir Türk destanı vardı. Dili de ne Türk, ne de Kürt destanlarının diline benziyordu. Benim çabam bu romanda destan atmosferini çağdaş romanda denemekti. Bunu nasıl yazar, burada ne yapabilirdim? Herkesin söylediği, be-

nim şiirli dilim var ya, birkaç romanımda bunun tam tersini, romanların kupkuru olduğunu görürsünüz. Örneğin İnce Memedlerin dili ayrı, Akçasazın Ağalarının, Deniz Küstünün dili apayrı... Benim dilim romanlarımdan daha çok olgunlaştı. Kendimi daha bir roman ustası sayamıyorum. İstediğim romana bir türlü ulaşamadım. O romanın artık ne olduğunu biliyorum, görüyorum, ama bir türlü ulaşamıyorum. Bazen ulaştığımı sanıyorum, bir seviniyorum, bir seviniyorum, sevinçten uçuyorum, sonra da bakıyorum ki, dediğim romanın yanına yaklaşamamışım. Ama dilimden memnunum. Benim, derdim. Psikolojide Dostoyevskinin vardığı yer, açtığı kapı da değil. Yazış, psikoloji verme biçimini en çok beğendiğim Çehovun açtığı kapı da değil, benim girmek istediğim kapı. İnsan, çok zengin ve sonsuz. İnsan ne kadar yozlaşırsa yozlaşsın, insanları insan yapan koşullar değil mi? Onları toprak, gök, deniz, hava, güneş yaratmadı mı? Onların kültürel, sosyal kalıtımları yok mu? Öyleyse, insanlar kaldıkları yerden, kendilerini yeniden yaratmağa başlarlar. İnsan değerleri bir üç yüz, dört yüz yılda yokolursa, insan yiten değerlerini yeniden yaratır. Hem de daha yeni, daha güzel, daha insanca. Bütün kötülükler olmayabilir de... Bu kadar deneylerden geçmiş insan, niçin kötülük yapsın. İnsanoğlunun amaçladığı yer, ulaşacağı güzellik iyilik değil mi? İnsan soyunun geldiği yere bakacak olursak, varabileceği yeri de az da olsa bulabiliriz.

Yazmağa başladığımda, okuyucuyu düşünmek değil, yayınlamayı bile düşünmüyordum. Daha önce de bunu söyledim. Üstümde o kadar baskı vardı ki, yapıtlarımı yayınlamak bana uzak bir düş gibi bile gelmiyordu. Birkaç dergiye, buna karşın, gene yapıtlarımı gönderdim. Sonuç düşündüğüm gibiydi ve bu politik ortam için benim yazılarım çok sertti, yayınlanamazdı. Bunu, böylesine korkunç bu baskıyı, bir batılı insana anlatabilmenin olanağı yok, biliyorum. Okuyucuya gelince, okuyucuya ulaşmayı, onun için yazmayı hiç düşünmedim. Hep, iyi, sağlam, gerçek bir edebiyat nasıl olmalı, diye düşündüm. Bizde bir söz var, çanağında balın olsun, arısı Bağdattan gelir. Ben, okuyucuyu düşünmedim, derken acaba kendimi aldatmıyor muyum? Okuyucuyu hiç düşünmeyen bir insan, romanı-

nın sürükleyici olmasını, soluk kesmesini baş uğraşı yapar mı? Bu bakımdan benim yastık kitabım La Dame aux Camélias oldu. Romanda sürüklemenin gizleri bu romandaydı. Ondan soluk kesmenin gizlerini öğreniyordum. Alexandre Dumas ve Alexandre Dumas Fils'le benim ne ilişiğim olabilirdi ki? Yıllar yılı bu yazarları niçin elimden düşürmemiştim. Kim olduklarını, edebiyattaki yerlerini çok iyi biliyordum. 19. yüzyıl klasiklerine baktığımızda, bu büyüklerin bütün romanları, nasıl sürüklüyordu insanları. Büyük yazar olmanın gizi biraz da sürüklemede değil mi? Benim ilk yazarlık günlerimde batıdan bir de moda gelmişti. Roman zor okunmalı. İnsan romanı okurken bir çaba harcamalı. Ben her zaman bu düşünceye karşı oldum. Sürüklemenin roman sanatının değerinden bir şeyler eksilteceğini hiç sanmıyordum. Bu özellik Stendhalden bir şey eksiltmemişti. Tolstoydan, Dostoyevskiden, Gogolden, Dickens'ten de... Hele Homerostan hiç mi hiç bir şey eksiltmemişti. Don Kişotu her okuyuşumda o beni biraz daha arkasına takıp alıp götürüyordu. Okuyucuyu hiç düşünmedim, derken bunları düşünüyordum. Demek ki, okuyucuyu da düşünüyordum. Ama okuyucum kimdi, kim olacaktı? Böyle bir soru hiç aklıma gelmedi. Bebek hikayesini yazdığımda okuryazarlığı olmayan köylü kadınlara okumuştum onu. Hikayeyi anlamış ve çok sevmişlerdi. Bebek, ben Ağır Cezada yargılanırken mahkemede de, suç delili olarak okunmuştu. Hem de dört beş celse. Dinleyicilerin de, baş yargıcın da hoşuna gitmişti. Sanıyorum ki, benim beraatime, bu hikayenin yargıç üstündeki etkisi de sebep olmuştu. Ben hapisten çıktıktan sonra yargıç ve karısı hikayemin hoşlarına gittiğini bana söylemişlerdi. Mahkemede izleyicilerin benim hikayemi canı yürekten dinlemeleri beni çok mutlu etmiş, alacağım cezayı bile unutmuş gitmiştim. Bugün de okuyucum kim bilemiyorum. Hangi okuyucular için yazıyorum, hangi insan takımı beni sevebilir, bunu nasıl bilebilirim. Bugün de bilmiyorum. Çanağıma bal doldurmağa çalışıyorum. Bağdattan gelecek arıları da bekliyorum. Başka bir umar var mı? Okuyucu kim? Hani o Best Seller cinsi romancılar var ya, onlar okuyucularını babalarının oğullarıymış gibi biliyorlar.

Alain Bosquet

25 - *Sırası gelmişken, okuyucunuz sizi ilgilendiriyor mu? Okuyucularınıza vermek zorunda olduğunuz kesin bir şeyler olduğu duygusunu taşıyor musunuz? Ya da rastlantıyla ya da başka bir biçimde sizi okuyacak kişilerden, tümüyle bağımsız biçimde mi yazıyorsunuz? Benim bu konudaki düşüncemi biliyorsunuz ve sanırım sizinkine benzemiyor. Fransız yazarlarının, paylaştığım salt bireyciliğiyle aynı kanadayım ve okuyucularıma hiçbir şey vermek zorunda olduğumu düşünmüyorum: Kendim için yazıyorum, başka hiç kimse için değil. Kesin bir özgürlüğü mutlaka istiyorum ve doğrudan hiçbir mesajım yok. Ama okuyucumun alt-bilincinin benim alt-bilincimle rastlaşacağını umuyorum. O zaman -oldukça az rastlanır bir olaydır bu- başdöndürücü bir girişim meydana gelebilir ve okuyucu kendi içinde aradığını, bende bulabilir. Peygamber ya da ders verici haline gelen yazarlardan nefret ederim.*

25 - Yukarda her şeyi uzun uzun anlattım. Okuyucuma vermek istediğim kesin bir şey mi, o, ne olabilir ki, bilmiyorum. Konuşmamızın başından beri okuyucularıma vermek istediklerimi anlattım durdum. Onu da nereden çıkardınız. Burada tamamen sizinle aynı düşüncede olduğumu sanıyordum. Demek ki, derdimi, düşüncelerimi size anlatamamışım. O zaman iyi ki sizinle bir konuşma yaptık. Beni biraz daha anlamanıza yardımcı olabilir. Hani başlarda ben yayınlamayı bile düşünemiyordum, dedim, o başka. Bu söylediklerinizle onun ilgisi yok.

Ama aramızda bir fark var. Ben, kendim için yazmıyorum. Kendim için yazmayı da hiç düşünmedim. Ne kadar yadsırsam yadsıyayım, ben eski destancıların soyundan bir kişiyim, onların kanını taşıyorum. Benim, kendim için yazmak, diye ne yazık ki bir lüksüm olamaz. Böyle bir lüksü de hiç istemem. Biliyorsunuz, eski destancılar hep dinleyicileri için söylerlerdi. Dinleyicileri etten, kemikten, duygudan, onun karşısındaydılar. Onunla birlikte coşuyor, onunla birlikte ağlıyor, onunla birlikte gülüyorlardı. Destancı dinleyicisiyle bütünleşiyordu. Ben bunu, çok şükür ki yaşadım. Gençliğimde köylerde destanlar anlattım. Bu, hiç kimsenin varamayacağı mutluluğa erdim. Şimdi bile zaman zaman düşünüyorum. Aşık Rahminin arkasına takılıp destanlar anlatmayı, türküler söylemeyi mi seçseydim. Şimdi Anadolunun bir köyündeki bir kahvede elimde sazım ya da değneğim belki de destanlar anlatıyor, inanılmaz bir mutluluğa eriyor, içimde güneşler, çiçekler açıyordu. Şimdi, yazıyorum, yazıyorum, okuyucuyu görmüyorum ki... Bireyci dediğiniz yazarları anlamağa çalışıyorum, bir yazar nasıl olur da bireyci olabilir anlamıyorum ya, bunun da umutsuzluktan, insanlara küsmeden kaynaklandığını sanıyorum. Beni insanlar okumalı. Düş dünyam onların dünyasıyla bütünleşmeli. Çocukluğumdan bu yana, bir huyum var, gizlenmek, kendini gizlemek huyu. Bütün açık görünmenin, kendimi gösterme çabalarının arkasında yatanın da bu olduğunu sanıyorum.

Bir de çok utangaç bir kişiyim. Beni görenler, tanıyanlar, uzun bir süreçte de olsa da bu huyumun farkına bile varmıyorlar. Kendimi gizlemenin bir ustası oldum çıktı sonunda. Bütün anlatma isteklerimin baş sebebi bu olmasın? Beni okuyanlarla, sizin de dediğiniz gibi, onların alt bilinciyle, çok derinlerinden gelen, çok altta, ya da yüzeyde bir buluşma isteğim olmasın? Klasiklerin yaşama sebebi hep beni uğraştırdı. Üç bin yıl önceki yapıtlarla nasıl buluşuyoruz, bunun özsel sebebi nedir? İnsanların insanlarla, insan gerçeğine varabilmiş yapıtlarda buluşması olmasın? İnsanların derinliklerindeki bileşik bir psikolojiyi düşünmek o kadar da aykırı bir düşünce olmamalı. Üç bin yıl önce atıp da, bizi bugün vuran sanat gerçeğinin insan gerçeğine varması, bu bileşik psikolojiyi iyi kavramış olması, anlatması değil mi? Bir arkadaşım, yıllar önce, bana Yaşar Kemalin insan tutumunu kısaca anlatır mısın, diye sormuştu. Ta derinlerde, yüz kişiyi öldürmüş bir katille de, büyük iyilikler yapmış, insanlığa yardımı dokunmuş bir kahramanla, bir bilim adamı, bir sanatçıyla da buluşabiliriz. Bağışlayamayacağımız ya da hayranlık duymayacağımız bir insanı zor buluruz. Daha doğrusu bulamayız demek istemiştim. Klasikleri okuyan bir çağ insanı, bir kişi o yapıtı, kendinde yeniden yorumluyor, yeniden yaratmıyor mu? Büyük sanat yapıtları için her çağ insanı, onu yeniden yaratmak olanağı buluyor, diyemez miyiz? Klasiklerin baş özelliğini böyle anlayamaz mıyız? Ben, peygamber tavrındaki, ders verici haline gelmiş yazarlardan nefret edemiyorum. Bir de bende nefret etme huyu yok. Babamın katilini bile anlamağa çalıştım yıllar yılı. Bu adam bu işi niçin yaptı diye daha da araştırıyorum, bıkmadan usanmadan, Fransızcada da birinci cildi çıkan Kimsecik (Salman le Solitaire) adlı üç ciltlik romanım biraz da bu araştırma bence. Bir yazar ister peygamber, ister bir ders verici olsun, insan gerçeğine varabilmişse, çok derinlerde insanlarla buluşma olanağını bulmuşsa, insanlar onda kendilerini bulabiliyorlarsa, bu anlatıcı bir ustaysa, işini iyi biliyorsa, ne olursa olsun onun elinden kurtuluş yok. Benim koşullara, çevreye önem vermemin sebebi, insan gerçeğine onun koşulları içinde ancak varabilirim düşüncesinden, daha doğrusu bilincinden ileri geliyor. Onun içindir

ki, her yazar Çukurovayı yazıyor, demiştim. Tolstoy da, Kafka da, Joyce da... Eski Yunan trajedilerindeki çevreye, geleneklere, mitolojiye bugün inanıyor muyuz, ama onlarda öyle sağlam bir insanlık buluyor, onlarla bütünleşiyor, onları çağımızda yeniden yaratmıyor muyuz? Sorun ders verme, ya da vermeme sorunu değil, sorun insanoğlunun özsel gerçeği, sağlam değerleriyle çok derinlerde buluşabilmedir sanıyorum. Her okuyuşta Kral Priamosa o kadar üzülüyorum ki, bir Troya destancısı gibi oturup Kral Priamosun acısına ağıtlar yakasım geliyor. Akhilleus'a da hayranlık duyuyorum. Bir destan da ona söylemeliyim, diyorum. O yaşlı, acılı adama iyi davrandı, onu eli boş göndermedi, diye... İşte üç bin yıl önceden atıp turnayı bugün gözünden vurmak, diye buna derler.

Özür dilerim, çok mu uzun konuşuyorum?

Alain Bosquet

26 - *Bir üniversite kitabı yazacak ya da bir bir kişilerinizi analiz edecek değiliz. Dünya üstünde bu işi yapacak, çok sayıda tez yazılacaktır nasıl olsa. Yalnızca şuna dikkat çekmek istiyorum: Memed'den başlıyarak romanlarınızda sık sık yaşamın çıraklık dönemiyle (yetişme dönemiyle) karşı karşıya gençler var; masalın hâlâ önemli olduğu bir çocukluktan yeni çıkmışlar ve kötülüğün, gücün, entrikaların, iyi–kötü savaşının duvarına çarpıyorlar. Eksik hazırlıklarıyla bir seçime doğru gidiyorlar, seçimlerini yapıyorlar ve bu seçim her zaman doğru seçim olmuyor. Bu düşünce biçiminin, yapıtınız için karakteristik olduğunu ve sık sık rastlandığını kabul eder misiniz? 18. yüzyılda İngiltere'de yazılan sonra da Goethe zamanında Almanya'ya yayılan "yetişme (çıraklık) romanları"na eşdeğer bir roman türü bu.*

26 - Bu dediğinizi kabul etmekten başka çarem, umarım yok. Her kitabım için değil ya, bu seçimin yapıtlarımın bir karakteristiği olduğunu kabul etmek zorundayım.

Şu, tarihe bakacak olursak, günümüz tarihine de bakacak olursak, ayrıcalıklı bir şeyler yapmağa kalkan insanların aşağı yukarı hepsi genç başlamışlardır işe. Sovyet ihtilalinin liderlerine bakın, hemen hepsi genç insanlar değil mi? Akhilleus, Hektor genç insanlar değiller mi? Che Guevara, Castro genç insanlar değiller miydi? Ya Büyük İskender? Sayın sayabildiğiniz kadar. İşe yaşlılığında başlamış bir kişi benim aklıma gelmiyor, belki de bir iki kişi var, diyorum. Bu bir insan gerçeği değil mi, insanların işe genç başlayarak başarabilmeleri?

İnce Memeddèn söz açtığınız için, size, İnce Memed düşüncesi bende nasıl gelişti onu anlatacağım. Biraz uzun olacak ama, siz de, okuyucularımız da kusuruma bakmayın. Ben, uzun yazmakla tanınan, ülkemde de suçlanan bir yazarım bu yüzden. Çünkü benim derdim üzüm yemek, bahçıvanı dövmek değil. Bir gün, eski bir Osmanlı tarihi okuyordum, Sakarya Şeyhi diye bir kişinin macerasına rastgeldim. Bu kişi bir Mehdiydi. Mehdi İslamın onikinci imamı olan Hasan Askerinin oğludur. Mehdinin özellikle Anadolu Alevileri, ölmediğine, hiç de ölmeyeceğine, bir gün dünya bozulduğunda Mehdinin ortaya çıkacağına, kötüleri yenerek dünyayı barışa mutluluğa kavuşturacağına inanırlar. Alevilerin bu inançlarına öteki Müslüman mezhepleri de katılırlar. Bu yüzden, Selçuklu, Osmanlı tarihinde birçok Mehdi zuhur etmiş, Selçuklularla, Osmanlılarla savaşmışlardır. Kimileri o kadar güçlüydüler ki, örneğin 13. yüzyılda başkaldıran Baba İshak, Selçuklu ordusunu yene yene başkent Konyanın kapısına dayandı. Bizanslılardan kiralık asker alan Selçuklu Sultanı ancak böylelikle Baba İshakın güçlerini yenebildi. Sakarya Şeyhi de bunlardan birisidir. Onyedinci yüzyılın başlarında, o zaman Osmanlı Sultanı olan Murad IV'e karşı savaş açtı. Adı Ahmet olan

Sakarya Şeyhi kendisini Mehdi ilan etmiş, başkaldırmış, Osmanlının iki kere üstüne gönderdiği elli, altmış bin kişilik ordusunu beş bin kişisiyle yenmişti. Bu sırada Bağdatı almak için sefere çıkan Sultan Murad Konyaya gelerek karargahını orada kurdu. Başında büyük bir ordu vardı. Burada, Başkumandan, Veziriazam, "aman Padişahım, biz bütün orduyu aldık Bağdata gidiyoruz. İstanbulun burnunun dibinde, üstüne iki kere ordu gönderip yenildiğimiz Sakarya Şeyhi, Sakarya dağlarında olduğu gibi duruyor. Biz orada değilken bu Mehdi İstanbulu almaz mı?"

Padişah Seraskere buyruk verdi:

"Şu Arap atını, şu kılıcı, şu kürkü, şu tuğu al, ben ona üç tuğlu vezirlik ihsan ettim. Beş bin kişilik ordusunu da alsın, gelsin benim orduma katılsın. Madem ki, o Mehdidir, Bağdatı aldıktan sonra dünyayı birlikte düzeltelim, barışa, özgürlüğe, eşitliğe kavuşturalım. Sevaptır," dedi.

Serasker, Konyadan Sakarya dağlarına gitti ve Mehdiyi buldu. Tarihçi Sakarya Şeyhini çok güzel çizer. Abanoz gibi kara sakallı, genç, yakışıklı, uzun boylu, güleç yüzlü bir delikanlıydı, der.

Serasker, Padişahın isteklerini Şeyhe söyledi.

Sakarya Şeyhi:

"Kabul edemem," diye karşılık verir.

Serasker:

"Şeyhim, biz şimdi yüz binlerce kişilik orduyu aldık Bağdata gidiyoruz. Biliyorsun Padişah da bizimle birlikte geliyor. Biz senin üstüne iki kere binlerce kişilik asker gönderdik. Sen bizi dağlarında yendin. Şimdi, biz seni burada, İstanbulun burnunun dibinde, İstanbul, Padişahsız, askersiz kalmışken böylece bırakamayız. Yüzbinlerce kişilik orduyla Konyadan senin üstüne yürüyeceğiz. Bak sana Padişahımız Efendimiz üç tuğlu vezirlik veriyor. Sonunda Sadrazam da olursun, Şeyhülislam da..."

"Kabul edemem."

"Biz dönüp seni yakalayacağız. Yasayı bilirsin. Seni yakaladıktan sonra Konyaya götürüp bir eşeğin üstüne seni ters bindirecek, üç gün Konya çarşısında dolaştırarak, aşağılayarak, gözlerini oya-

rak, mafsallarını kanırarak, derini yüzerek öldüreceğiz."

"Biliyorum, kabul edemem."

"Şeyhim sen deli misin?"

"Deli değilim, ben huruç etmeye mecbur bir kişiyim."

Sonra Seraskerin dediği gibi olur, Konya çarşısında Sakarya Şeyhini aşağılayarak öldürürler.

Demek ki bu dünyada mecbur olan kişiler var, diye düşündüm gençliğimde. Sonra düşündükçe, okudukça dünyanın Sakarya Şeyhi gibi, başkaldırmağa mecbur kişilerle dolu olduğunu gördüm. Dünyamızı bu başkaldırmağa mecbur kişiler yapmış, yapıyordu. Bu başkaldıran kişiler insanlığın özüydü. Ve dünyayı onlar değiştirerek bu duruma getirmişlerdi. Bundan sonra da onlar dünyamızı değiştirerek, geliştirerek, kötülüklere karşı koya koya ileriye, daha insanca yaşanacak bir dünyaya götüreceklerdi. Üstelik de, her şeylerini, canlarını yitireceklerini, yenilgiyi bile bile savaşıma girecekler, bir de bakmışsınız ki, sonunda bunlar yengiye ulaşmışlar. Çağımızda, günümüzde çok mecbur insan biliyorum. İşi genelleştirirsek insanlık başkaldırmağa mahkûmdur. Mecburlar, insanın içindeki başkaldırının eylemcileridir. İnce Memedde, dört roman boyunca bu başkaldırmaya mecbur insanın derinine kadar inmek istedim. Birinci kitapta İnce Memed eşkıyalığa rastgele başlamıştır. Ama ona gereksinmesi olan halk onu yakalamış, onu istediği yola çekmiştir. O, ne kadar bilinçsiz de olsa, artık başkaldırmağa mecbur insan yoluna girmiştir. Eşkıyalığın ne kadar sonuç getirmeyen bir uğraş olduğu düşüncesine varmışsa da, O, artık mecburdur. "Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz." Bir Türk halk türküsünün bir dizesidir. Hiçbir zaman eşkıya dünyaya hükümdar olamamıştır. Yüzyıllarca Türk halkı bu deneyi binlerce kez yaşamıştır. Buna karşın her zaman başkaldıran insanlar çıkmıştır. Ben İnce Memede başladığımda 24 yaşındaydım. İnce Memed de 21 yaşındaydı. Ben İnce Memedin dördüncü kitabını bitirdiğimde altmışını geçmiştim. İnce Memed daha 25 yaşında... Yirmi beş yaşından sonra kimbilir ona ne olmuştur, diye arasıra düşündüğüm de oluyor. Onun hikayesini kendi yaşıma kadar getirebilir miydim, hiç sanmıyorum. İnce Memed bittikten son-

ra, o, bende de bitmişti. Bir kitap daha yazmak değil, onun üstüne bir cümle bile yazamayacağım bilincine vardım. Bu nasıl oluyor, ben de anlamıyorum. Bu konuşmada da epeyce bilemiyorum, anlamıyorum, diyorum. Kusura bakmayın, şu dünyada anlayamadığım çok şey var.

Benim gençlerimin 18. yüzyılda İngilteredeki ve Almanyadaki çıraklık romanlarına benzeyip ya da benzeyemeyeceğini bilemem. O romanlar hakkında fazla bir bilgim yok. İnce Memedin ağırlığı dışında, ben romanlarımda yaşlılarla ve çocuklarla daha çok uğraşıyorum. Gençlerin, romanlarımda yaşlılar, çocuklar kadar ağırlıkları olduğunu sanmıyorum. İnce Memed, benim için ne kadar bilerek, duyarak, macerasına katıldığım bir kişiyse de, yaşlılar, özellikle yaşlı kadınlar, çocuklar, bende daha çok ağırlıktadır, size öyle gelmiyor mu? İnce Memedin dördüncü romanı 1989 yılı Nisan ayında Fransada çıkacak. Göreceksiniz, bir genç insan olan Memedle başlayan roman, bir çocuk olan Memedle bitiyor.

Bu sorunuza gereken karşılığı veremedim, diye üzülüyorum. Bu, sorunun tersliğinden değil, benim bilgisizliğimden. Sizin sözünü ettiğiniz 18. yüzyıl romanlarını bilseydim, belki sorunuza daha sağlıklı karşılık verebilirdim.

Alain Bosquet

27 - *Sizde, çeşitli biçimler altında, başka bir tipik kişiye daha rastlanıyor: Ağa, tiran ya da aşiret reisi. Ya korku salarak ya da ötekilerin istekli dilsizliğinden yararlanarak hüküm sürer. Dialoga izin vermez ve başkalarında çeşitli dramlara neden olur. Neredeyse bir kalıp-kişi haline gelen bu kişi her seferinde başkaldırmaya neden olur; kendi de değişmeye hazırdır. Bu kişi sizin gözünüzde salt otoriteyi mi simgeliyor, yoksa Jüpiterimsi ve Freud'cü bir baba imgesi mi? Bilinçlenme hep onun aracılığıyla mı oluyor: Boyunduruğu kırılmak isteniyorsa bu, gençlerin özgür olmak istemelerinden mi?*

Yaşar Kemal

27 - Ağa tipi gençliğimde uğraştığım, yazdığım kişilerdi. O tiplerin kalıplaşması, beni her zaman rahatsız etti. Bir roman kişisi böyle olmamalıydı. Yaşamımda bunlar hep karşılaştığım kişilerdi çoğunlukla da hep biribirlerine benziyorlardı. Bunların değiştiklerini de, ya da değişmeye çalıştıklarını gördüm. Bunlar bizim anladığımız feodal beyler değillerdi. Yarı feodal, yarı ilkel kapitalist kişilerdi. İlkel kapitalist denebilirse onlara. Tuhaf bir kişilikleri vardı. Tiran, kurnaz, biraz da işlerine geldiğinde geleneklerinden ayrı düşen kişilerdi. Yazar olarak, ne kadar kalıplaşmış olurlarsa olsunlar, koşulları onları kalıplaştırmıştı, onların derinliklerine inebilir, onlarda insanca, ya da ayrıcalığı olan psikolojiler bulabilirdim. İnce Memedin ikinci, üçüncü, dördüncü romanlarında bu kişileri, roman tipi olarak kalıplardan kurtarmağa çalıştım. Onların gerçeklerinde de kalıpların dışında kalan birçok psikolojik ögeler vardı. Bunu da yakaladım. Ama ne yaparsam yapayım, onları kalıplarından gereğince arıtamadım. Bu elimden gelmedi. Onların gerçeği, kalıplarıydı gibi geldi bana. Ama, gene de kendimde, bu insanları anlatışımda, bir eksiklik duyuyorum. Buyruklarında çalıştırdıkları insanlara hep aynı biçimde davranıyorlar, onlar biraz güçlenince, karşı koyunca siniyor, yumuşuyorlardı. Çok acımasız oluyorlardı çoğu kez. İnsanları aç bırakıyor, insanların neleri var, neleri yok ellerinden alıyor, onlara kölelermiş gibi davranıyorlardı. Korkunca da çok korkuyorlardı. Kurnaz, inançsız, hiçbir insani değer tanımayan, salt buyruklar savuran, tarlalarında çalıştırdıkları, yanaşmaları acımasızca sömüren kişilerdi. Bunların bir kısmı da geleneklerine, dinlerine bağlılardı. Bunlar, ötekilere bakarak, insanlara biraz daha yumuşak davranıyorlardı. Oysa, feodallerin son kalıntıları olsalar da, onların insanlara davranışları bambaşkaydı. Onlar insanların onurlarına daha çok saygı duyuyorlar, onları daha çok kendilerine yaklaştırıyorlar, sofraları bir ortakçıya, bir yanaşmaya da açık oluyordu. Konukevlerinde her cins insan ağırlanıyordu, çok az ayrım gözetilerek. O konukevle-

rinde gene de bir Bey başka türlü, bir ortakçı başka türlü ağırlanıyordu. Bunlar, küçük tiranlardı. Güçlerini zenginliklerini, Beyler gibi soydan, geleneklerden almıyorlar, topraklarından, sürülerinden, zenginliklerinden alıyorlar, Hükümetlerle halk arasında bir çeşit aracılık ediyorlardı. Hükümete işi düşenler önce Ağalarına başvuruyorlar, onların işini Ağaları görüyordu. Hükümet karşısında en çok iş gören Ağa, yanında çalıştırdıklarına en çok hükmeden kişiler oluyorlardı. Bir yerde otoritelerini, hükümetlerin otoriteleriyle bütünleştiriyorlardı. Bugünlerde de, bu Ağa tipleri, ne kadar kapitalistleşirse kapitalistleşsinler, insanlara davranışları hiç değişmiyor. Kökü kurumakta olan feodal kökenlilerinse durumları değişmesine karşın, kimi yerlerde, insanlara davranışları daha sürüyor. Gün geçtikçe de feodal kökenliler, eğer yok olmuyorlarsa, Ağalık düzenine ister istemez giriyorlar. Gene de, az da olsa, ne kadar kapitalistleşirlerse kapitalistleşsinler, feodal kökenli kişilerin insanlara davranışlarında eski davranışlar sezinleniyor. O, baba simgesi feodallerde vardı da, bu Ağalarda hemen hiç yoktu. Baba simgesine onların gereksinmeleri de yoktu. Şimdi sayıları azalan yarı feodallerde o baba simgesi açıkça görülebiliyordu. Gene de kendimi o tipleri yaratmakta kusurlu buluyorum. Gençliğimdeki öfkeli militanlığım, benim yansız davranmamı engelledi gibime geliyor. Sonunda, en derinlerde, onlarla buluşmayı isteyemediğimi sanıyorum. Bugünlerde, çok öfkelendiğim yeni kapitalist tiplerine, bunlar çoğunlukla yarı kapitalist, yarı Ağa tipleridir. Ağalıktan çıkanlar da, yani büyük şehirlerde, İstanbulda, Ankarada, İzmirde, Adanada yaşayanlar da, fabrikalar, holdingler sahibi olanlar da tam burjuva değerlerine sahip değiller. Bir tuhaf yaratıklar demek geliyor dilimin ucuna, diyemiyorum, tuhaf insanlardır. İnsan soyunun şimdiye kadar görmediği, ne olduklarını insanın zor kavrayabileceği, benim anlamağa çaba harcadığım kişilerdir. Birçoğunun yaşayışları, konuşmaları köylülükten, Ağalıktan kurtulamamış, yaşayış, davranışları batıdaki tüketiciler gibi, daha doğrusu kapitalistlere, burjuvalara özenen bir davranıştır. Bu tipleri bir Ağa, bir derebeyi, bir yarı feodal gibi kavramağa, anlamağa pek olanak yok. Bu tipleri sanırım Avrupa da bir zamanlar

gördü. Az da olsa, Balzaclarda, daha da çok Rus yazarlarında görebiliyoruz. Gücüm yeterse, bu yeni tipi romanlarımda daha iyi anlatabilir, onları yerli yerine koyabilirim. Şimdi, bu konuşmanın sınırları içine, bu kişileri doğrusu sığdıramıyorum.

Alain Bosquet

28 - *Romanlarınızın birçoğunda, aynı derece gizemli bir başka kişiye daha rastlıyoruz; gelip olayın akışı arasına giriyor ve ani bir ses ve psikoloji değişikliğiyle roman içinde bir başka romanın -ya da bir tragedyanın ortasında bir tiyatro oyununun sunuculuğunu yapıyor. Bir dilencidir bu; ya da gezici ozan, kör, bilge, ozan. Kısacası bilinçler üstünde akılla ya da geçici bir güçle değil yalnızca sözün büyüsüyle hüküm süren biri. Ya esrarlı ya isteyerek anlaşılmaz biçime sokulmuş şeyler anlatılır; bunlara fantastik ögeler, düş anlatılan -evet, Racine'de olduğu gibi- ya da Sophokles türü bir yazgı gücünün uzak anıları karışır. Bununla yapılmak istenen, kişilerin bilinçlerini bulandırmak mıdır, ya da amaç okuyucuyu büyülemek -sözcüğün güçlü anlamında- ve öykünün mantık yapısından uzaklaştırmak mıdır? Ve bu deus ex machina çocukluğunuzun hangi karanlık köşesinden kaynaklanabilir?*

28 - Bu bir eski gelenektir. Bizim eski, türkülü halk hikayelerinde, eski destanlarda çok geçen bir anlatım biçimidir. Dikkat edersek bu tekniği, tekniği diyebilir miyim, 19. yy. Rus yazarları da, az da olsa kullanmışlardır. Dostoyevskiyi dikkatle okursak, Gogole bakarsak, az da olsa bu tekniğin kullanıldığını görebiliriz. Büyük Rus yazarlarının çoğunun kökeni halk anlatımlarına, masallara, eski destanlara dayanır. Bir yanlarında o çağın modern yazarları, bir yanlarında masallar, destanlar, Rus bozkırlarındaki göçebelerin anlatım biçimleri vardır. Gogolün, Tolstoyun edebiyatta en büyük hayranlıkları Homerosadır. Özellikle de İlyadayadır. Ve bu bir rastlantı değildir. Rus romanının yeniliği, büyüklüğü, özgünlüğü sanırım biraz da onların bozkır halklarının anlatım biçimlerini kavrayışlarından, epopeye hayranlıklarından ileri geliyor. Ben bu tekniği, anlatımıma çok yardımcı olduğu için, Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu üçlüsünde kullandım. Ben, gençliğimde ve yaşadığım sürece mitlerin yaratılmasının tanığı oldum. Bir miti bir kişi, bir toplum hangi koşullarda yaratıyor, o kişileri tanıdım, o toplumların içinde bulundum. Söylediğinizi en çok uyguladığım romanım da Dağın Öte Yüzü üçlüsünün ikinci kitabı olan Yer Demir Gök Bakırdır. Orada, mit yaratılması anlatılırken eski ozanlardan, yaratılmış mitlerden bol bol faydalandım. Araya ya bir ozan, bir oran, ya kör, bilge bir oran koydum. Bu, romanın akışını biraz kestiyse de, aldırmadım, söylemek istediklerimi bu hikayeciler, anlatıcılar, ya da benim anlattığım hikayeler güçlendiriyordu. Zaten bütün eski anlatıcılar, sözün inanılmaz büyüsüne başvurmuşlardır. Bu bir anlatım geleneği olmuş, çoğunlukla dinleyicileri kendi dünyasına almış götürmüştür. Modern romana, katkılarımdan en önemlisi de, eğer katkılarım olmuşsa, benim bu anlatım biçimini benimsemem, onu yeni bir biçimde dile getirmem, değil mi? Bunu söylerken doğrusu sıkılıyorum. İnsanların, akıllarından, bakın hele kendisini ne sanıyor bu adam, diye geçirdiklerini görür gibi oluyorum. Ne yazık ki,

başka türlü bir söyleyiş biçimi bulamadım. Ancak yaratılmış mitlerle, yaratılmakta olan mitin yaratılışını destekleyebilir, inandırıcı olabilirdim. Benim düş dünyama insanların girmesini, o dünyaya inanmalarını isterim. Bir de kişilerin psikolojilerini ortaya çıkarmakta, bu, yandan girişler çok yararlı oluyor. Benim için, yaşadığımız dünya da büyülü bir dünyadır. Bu kadar belalar, acılar çektiğimiz bu dünyaya nasıl dayanıyoruz? Şu bir karanlıktan gelip öbür karanlığa gittiğimiz dünyaya niçin bu kadar sarılıyoruz? İlyadada Homeros diyor ki, en acı çeken yaratık, yaratıklar içinde, insandır. Çünkü yaratıklar içinde bir tek yaratıktır ki, o, öleceğinin bilincinde. Öyleyse bu dünyaya, ölüme nasıl dayanabiliyoruz? İşte bizi yaşama bağlayan dünyamızdaki bu büyü değil mi? Bu yaşama sevinci değil mi? Bu yaşama sevincinin kaynağı yaratmak zorunda olduğumuz bu mitler değil mi biraz da? Epopeler, mitler birer sevinç çığlıkları da değiller mi? Yaşadığımız bu büyü, yarattığımız bu büyülü mit dünyaları olmasaydı, insan soyu bu kadar acıya, böylesine bilinçlenmişken, dayanabilir miydi? İnsan soyu mit yaratan bir yaratık da değil midir? Şu kurumuş dünyamızda bile, bizi kurtaran her gün yarattığımız mitler değil midir? Biraz ileri mi gidiyorum? Beni insan ve yazar olarak en çok anlayan kişisiniz. Sizinle çok derinlerde sağlam bir birleşmemiz, kardeşliğimiz var. Ayrı ayrı yerlerde, ayrı dünyalarda yetişmiş kimseleriz, bu buluşma nereden kaynaklanıyor? Bunun cevabını ancak siz verebilirsiniz. Müşterek bir dilimiz de yok anlaşmak için, bu da bir büyü olamaz mı?

Size daha önce de söyledim, ben okuyucuyu düşünemem. Hiçbir zaman da düşünemedim. Okuyucu kim, bütün insanlık mı? Onun, neyi seveceğini, neyi okuyacağını ben ne bileyim. Benim işim, şu büyülü dünyayı, şu büyülü dünyadaki olanı biteni anlatmak. Doğanın, insanın gerçeğine, anlatımın büyülü gerçeğine, sözcüklerin büyüsüne kapılıp gitmek. Bu büyülü dünyanın gerçeğine, gerçekten daha çok gerçek eklemek. Gerçeğin büyülü dünyasında... Bizde büyük bir ozan vardır. 13. yüzyılda yaşamış Yunus Emredir bu. Diyor ki bir şiirinde: "Bir ben vardır bende benden içeri." Ben de diyorum ki, gerçek vardır, gerçeklerden içeri. Büyü vardır büyü-

lerden içeri.

Hayır, hayır, hiçbirisi değil. Sizden böyle bir soru geldiğine çok üzülüyorum. Kişilerin bilinçlerini bulandırmak mı, ne demek o? Niçin bulandırayım kişilerin bilinçlerini, ne işime yarar bu? Çok yaman bir gerçeği, bir düşü, bir düş dünyasını daha iyi anlatmak için gerekiyorsa elbette bulandırırım. Bu bulandırmanın adı da herhalde başka olur. Şimdiye kadar böyle bir gereksinme duyduğumu sanmıyorum. Bunun adı yeni bir kurguya ulaşma olamaz mı? Okuyucuyu büyülemek mi? Onları büyülü dünyamızdan başka bir büyülü dünyaya alıp götürmek daha iyi bir şey değil midir? Sözün büyüsü üstüne ben daha büyüleyici bir büyü tanımıyorum.

Benim çocukluğumun, daha da süren aydınlık dünyasında, sözün büyüsünden daha güçlü büyü tanımadım. Benim tek inandığım yazgı, fantezi sözün yazgısı, büyüsüdür. Bu büyünün gücüne, bilinçli olarak geç vardım ya, ama çocukluğumdan bu yana, o acemi şiirlerimde bile, herkese, her ustaya öykünürken bile, söz benim için büyüydü. Bu büyü beni, köy köy dolaşarak destanlar anlatmaya kadar götürdü. Bir bilseniz, o sıralar benim için ne mutlu, ne büyüleyici bir dünyaydı. Kendi büyümü insanların yüzünde görüyordum. Bir büyü, bir yaşam sevincini insanlarla, onu kendi düş dünyama, başkalarının kurduğu düş dünyama alıp götürürken ne kadar mutlu oluyordum. Elbette fantezi... Büyünün bir başka adı da fantezidir. Bunu da ne ben, ne de ustalarımız icat etti. Fantezi, insanlığın en güzel özelliğidir. Dikkat ederseniz, bende alttan alta işleyen, belli belirsiz bir de mizah var. Bu, yalnız benim gülen kişiliğimden gelmiyor. Saklanan, utangaç içten içe bir gülen yanım var. Gülmenin kabasından hiç hoşlanmıyorum. Gülme belli belirsiz bir okşama olmalıdır benim için... Beni ağız dolusu gülerken çok gördünüz. Gerçekten gülmediğim zamana hiç rastgeldiniz mi, bunca yıllık arkadaşlığımızda? Bakın, amma da sözü uzatıyorum, sözün büyüsüne, şehvetine kaptırdım kendimi. Bende tekrarlar var. Siz beni korumak için olacak, hep, bunu benim epopelerden aldığımı yazdınız. Bence öyle değil. Sözlerimin büyüsüne kapılıp, veryansın ediyorum. Usta bir anlatıcı, sözü yazıya dökmüş bir kişi için büyük kusur. Ama ne yapa-

yım, elimden gelmiyor. Şu söz, o kadar önüne geçilmez bir büyü ki, büyüsünden kurtulamıyorum. Bunun bir anlatma, yazma kusuru olduğunu bile bile... Bir büyü var büyülerden içeri. Gördünüz ya, gene tekrarlıyorum.

Alain Bosquet

29 - *Kitaplarınızın değişmezlerinden biri de, ani bir töre değişimine uğrayan kişileri betimlemekte gösterdiğiniz özen, hatta saplantı diyebiliriz. Ortaçağdan ve tarım döneminden çıkıyorlar ve birdenbire makineleşmeyle, sonra da her şeyin altüst olduğu bir çağdaşlaşmayla karşı karşıya kalıyorlar. Ana-baba otoritesi azalıyor; çocuklar kentte yaşamaya gidiyorlar; yeniden organize olunuyor, mevsimlerin zamanı terkediliyor; haklar için kavga ediliyor. İnsanlar artık tek tek bireyler değil bir proletaryadırlar. Bu süreçte bir tehlike görüyor musunuz? Yoksa bu olayda en zengin esin kaynaklarınızdan birini bulduğunuzu mu düşünüyorsunuz? Böyleyse sizi 1830'larda İngiliz fabrikalarının tuzaklarını ve metalurji işçilerinin sefaletini açığa vuran Dickens'le karşılaştırabiliriz. Ya da Louis-Philippe döneminin, işçilerin yazgısıyla yakından ilgili Balzac'ına benzetebiliriz. Ya da 1871 savaşı öncesi ve sonrasının paraya aç kentsoylularını yazan Maupassant'a ya da Zola'ya. Ya da az çok belirsiz el emeğine göç dönemlerinin Gorki'sine. Bu sizi 19. yüzyıla ve bizim yüzyılımızın ilk üçte birine yerleştirmek olur ki benim amacım hiç de böyle değil.*

29 - 1950'lerde benim romanımın ülkesi Çukurova büyük bir traktör istilasına uğradı. Ben daha önce birkaç yaz da traktör şoförlüğü yapmıştım. Makinayla toprak beni büyülemişti. En az söz kadar. O yıllarda ne şiir yazdım, ne hikaye düşündüm. Ne de köy köy dolaşarak hikaye anlatmak geldi aklıma. Yeni, başka, büyülü bir dünyanın içindeydim. Yazın çok sıcak olur benim ülkem. İkindi vakitleri Akdenizin üstünde, tam toprağa değerek, ak bulutlar ağır ağır yükselir. Bu ak bulutlar gittikçe büyürler, şişerler, içlerinden aydınlıklar fışkırır. O bulutlarla birlikte Akdenizden bir de rüzgar çıkar, buna garbi yeli deriz biz. Bu olay, her gün saat onaltı sıralarında gerçekleşir. İşte biz bu saatte traktörlere biner ve toprağı sürmeğe başlardık. Traktörlerin arkasında toprağı derin kazan pulluklar bulunurdu. Derken gün batar, karanlık kavuşur, yıldızlar çıkar, traktör ışıkları ovada yürürdü. Yürüyen yüzlerce ışık, karanlığın içinde ve düz ovanın üstünde. Toprak sürülürken bir koku alırdı geceyi. Taze toprak kokusu kokuların belki de en güzeliydi. Sabah kuşluk vaktine kadar toprağı sürerdik. Bu, saat on sularıydı. Sonra yemek yer, ikindiye kadar uyurduk ağaçların altında, başka gölgeliklerde. Gene Akdeniz üstünden bulutlar kalkınca, gene serin yel esince... Bu arada, sıcakta çalışmak olağan dışıydı. O kadar sıcak olurdu ki, insan traktörlerin demirine dokunamazdı.

Bu sıralarda toprağın içindeki insanı, traktörlerin karşısındaki insanı tanıdım. Onlar için traktör yeni bir macera, yeni bir büyüydü. Kimi sürücüler için, traktörü seyreden, okşayan köylüler için traktör bambaşka bir sevinç dünyasıydı.

O yıllarda insanlar, traktöre alışmakta, makineyle kaynaşmakta hiç zorluk çekmediler. Sanki traktörle birlikte doğmuşlardı. Atlarına, ineklerine taktıkları gibi traktörlerine nazar boncuğu takmıştı her sürücü. Traktör bir düğün bayramdı. İnsanlara, proleter olmak çok güçtür sanılır, insanlar birçok geleneklerinden kopup başka bir insan olurlar, ben insanların proleterleşmeye de kolay alıştıklarına

hayran oldum. Gene birçok geleneklerine sarılıyorlardı ya, yeni dünyalarına daha çok sarılıyorlardı. İnsanların değişmelerine hayran kalıyordum o zamanlar, kendi değişmeme de... Romanlarımda da değişmeler başlıca konumdur. Koşullar değiştikçe insanın değişmesi, insan değiştikçe doğanın değişmesi, insanın bu macerası, hayranlık verici bir maceraydı benim için. Benim ülkemde birdenbire ovadaki ormanlar, bataklıklar, kamışlıklar yitiverdi. Birkaç yıl içinde hem de... Bir büyülü el gelmiş, Çukurovanın üstünden geçmiş, toprağı değiştirivermişti. Bu, traktörün hüneriydi. Romanını yazdığım büyük Akçasaz bataklığı birden kuruyuvermiş, yerini pamuk tarlalarına, okaliptüs ormanına bırakmıştı. Sonraları o okaliptüs ormanı da pamuk tarlası oldu ya. Ormanlar yokoldu, sular değişti, doğa örtüsü değişti, bütün bataklıklar değişti. Akçasaz bataklığı bir kuş cennetiydi de, yüzlerce çeşit çeşit göçmen ya da yerli kuş bu bataklıkta barınıyorlardı. Flamingolar... Hani o pembe flamingolar var ya, işte onlar... Onlardan yüzlercesi, belki de binlercesi Akçasazda uçarlarken gökyüzü pembeye kesiyordu. Köyümdeki kartallar, yaban hayvanları, birkaç yılda yokoluverdiler. Böcekler, kelebekler... Bir dünya boşaldı, benim ülkem bomboş bir tarım çölü oldu. Ama yaz aylarında bütün ova sararmış altın başaklı ekin tarlalarıyla dalgalanırken de... Yeni, başka, gene büyülü bir dünya oluveriyordu.

Doğanın yokolarak değişmesi insan için büyük bir tehlikedir. Bu doğa değişiminden sonra insanların da huylarında değişiklik oldu, dengesizlikler başladı. Artık ovanın insanı sağlıklı eski insan değildi. Gelenekler, görenekler, iyi ya da kötü kolaylıkla değişiveriyordu. Benim bölgem, Türkiye haritasında kan gütmenin sürüp gittiği bir bölgeydi. Traktör geldikten, ova değiştikten sonra, bir anda kan gütmeler de bitiverdi. Bunu bir örnek olarak veriyorum yalnızca. Ben bunları yazdım.

İnsanın birdenbire yabancılaşmasını, eğer tehlike, eğer sağlıksızlık sayıyorsak, bu bir tehlikedir. Bu, dünyada da büyük tehlikedir. Yabancılaşma, insanlığın başlıca, önüne geçemeyeceğimiz bir karakteristiğidir. Buna hiçbir zaman insanlık bir çare bulamayacaktır.

Doğadan uzaklaştıkça, onunla içiçeleşmekten koptukça yabancılaşma kaçınılmazdır. Bu kötü müdür, iyi midir, bunun için konuşamam. Bu insanın önüne geçilemeyecek bir gerçeğidir. Ya makinanın doğayı birdenbire yok etmesi... Ormanların yokolması, denizlerin, suların kirlenmesi, havanın ağıya dönüşmesi, şehirlerin cehennemden beter olması... İşte en büyük tehlike burada... Bununla birlikte insanların gittikçe bir deliliğe ulaşması. Bir tüketim hastalığının yaşanması... İyi ve kötü... Benim kurduğum düş dünyasında, yaratımda, bunların büyüsü, eğer büyü diyebilirsek, etkisi olmasın, bu mümkün olabilir mi?

Ben hiçbir zaman karamsar olmadım. Karanlıktan korkan, kendisine yaşamını sürdürmek için, mit dünyaları, düş dünyaları yaratan insanoğlu, başı iyice sıkışınca, kendini ve dünyasını kurtarmanın bir yolunu da bulacaktır. Bugünkü teknoloji bu hale getirdi dünyamızı. Ama bu teknolojidir ki, gene dünyamızı kurtaracak. Yokolmuş bir ormanı, kurumuş bir suyu en kolay gene bugünkü, daha da ilerleyecek teknoloji yeniden yaşama döndürecektir. İyi ki, elimizde böyle bir gelişen teknoloji var.

Benim için en büyük tehlike insanlığın tarih boyunca yarattığı değerlerin gelişmeyip yokolması, yerine de yeni değerlerin getirilemeyişi. Elbette, evrendeki her şey gibi insanın yarattığı değerler de gelişecek, değişecektir. Ama yokolması... Yerine hiçbir şey gelemeden... İşte en büyük tehlike... İnsanın en büyük değeri yaratıcılığıdır. Bütün değerlerinin erozyona uğraması, onun yaratıcılığının da tükenmesi demek değil midir? Ben bundan çok korkuyorum doğrusu. Siz ne diyorsunuz? Ben ülkemde, yani romanımın ve kendimin toprağında birçok değerin bittiğini, hem de birkaç yıl içinde, gördüm. Bu böyle giderse, doğrusu korkuyorum. Benim kafamda bir çıkar yol bulmam, kafamda insan değerlerinin yokolmaması için bir yol bulmam, bunu umut etmem neyi değiştirir ki... Gene de insanoğluna, geçmişine bakarak güveniyorum. Ben şimdilik bir yol bulamıyorum, değerleri yıpranan, yokolmağa giden insanoğlu kendisini toparlayamaz mı? Tükendiğini sandığımız yerde, yaratıcılığına, yeni değerler yaratarak, ya da bitmiş gibi görünen değerlerini geliştire-

rek, yeniden yaratıcılığına kavuşup, taze, yepyeni, doğanın hayran kalacağı bir atılım yapamaz mı? Dünya üstüne çok az şey biliyoruz. Beni bu karanlık çok korkutuyor. İnsanın aya gidebilmesi ne güzel. Dünyamızı aydınlatan ayın aydınlığına kavuşmamız ne güzel... İnsan yaratıcı gücünü, değerini kendisi yarattı, geliştirdi. Tükendi dediğimiz anda... Aydınlığın, sevincin türküsünü söylemeyi sürdürmek gerek. İnsanın mayasında bu aydınlık, bu bitmez tükenmez yaratma, bu, kendisine bir düş dünyası yaratıp, en çıkmaza girdiği yerlerde bu dünyaya, yarattığı dünyaya sığınması en güzel, en olanaksızlıklarda bile umut etmesi, umutsuzluklardan bile umut yaratması, yaşama ve dünyaya her güneşin doğuşunda mutluluk sevinciyle uyanması varken, insanlığımızdan korkmamalıyız.

Benim koşullarım 19. yüzyıl koşullarına hiç benzemiyor. Örneğin ben çalışan işçinin yoksulluğunu kendi ülkemde yaşarken, doğanın öldürüldüğünü her gün görüp dururken, insan değerlerinin çürüdüğüne tanıklık ederken, insanlığımız gibi yeni mit dünyaları, düş dünyaları kurmağa çalışırken, yaşadığım günlere, koşullara bu kadar bağımlıyken nasıl başka dünyayla ilişiğim olabilir? Dünyamız, şimdiye kadar yaşamadığımız yeni olanaklar, yeni olanaksızlar karşısında. Ve ben bu karmakarış olmuş dünyanın içindeyim. Bu dünyayı bütünüyle yaşamağa çalışıyorum. 19. yüzyıldaki gibi makine benim korkum değil, hayranlığımdır. Teknoloji de öyle.

Dünyamız, şimdiye kadar böyle bir karmaşa, böyle bir geçiş dönemi yaşamadı. Ben her şeyimle bu dünyanın karmaşasının içindeyim. Fabrikasının, toprağının, doğasının, politikasının, düşüncesinin, elimden geldiğince... Bugünkü hızın ardından var gücümle koşuyorum. Bir elimin Homerosta, bir elimin Rus bozkırlarında, bir elimin de çok eski Anadolu toprağında olması beni mutlu ediyor. Bu kadar zenginlik içinde, bu kadar yoksul kalışıma çok üzülüyorum. Daha çok olanaklarım olsaydı, kendimi insanla, doğayla, düşüncelerle daha çok zenginleştirebilseydim, insanoğlunun çok gereksinme duyduğu, yeni, daha zengin, insanoğlunun orada kendini bulabildiği düş dünyaları kurabilseydim. Ne yapayım, elimden gelen bu kadar. Kendimden umudumu kesmiş değilim. Daha zengin düş

dünyaları kurmak için çaba harcıyorum.

Bir çağın başka bir çağla benzerliklerinin olması, olasıdır. Ama on dokuzuncu yüzyılı, benim bugünkü Türkiyemle karşılaştırmak olanaksız bir şey. O günlerin hiçbir koşulu, bugünün hiçbir koşuluna benzeyemez. Yazarlık, bence biraz da usta çıraklık sorunudur. Belki yazarlarda biraz benzeşme olabilir. Onu da pek aklım almıyor ya... Biliyorum amacınız bu değil. Yalnız bana düşüncelerimi anlatma olanağı verdiği için, bu soru işime yaradı.

Alain Bosquet

30 - *Söylemek gerekir ki -isteyerek ya da istemeyerek bu konudaki düşüncenizi söylemeniz gerekiyor- siz bütünüyle zamanımıza aitsiniz. Yapıtlarınızda hiçbir görünür prosélytisme yok. Akla karanlık güçlerin karşısında öncelik vermiyor ya da bunun tersini yapmıyorsunuz. Freud'ün düşüncelerine dayanmadan Freud'cüsünüz. Dönemimizin fantastik ya da puslu bir görünümünü vermeden lirik olabiliyorsunuz. Epiksiniz ama kahramanlarınızın hepsi, aynı zamanda birer anti-kahraman. Önceden bilinmesi olanaksız şeylerin önceden bilinmesi sizde olanaksız değil. Epos her şeyi kaldırıp götürüyor ve sizi alıp götüren öyküler anlatmaktan duyduğunuz tutkulu zevk, bu öykülere egemen olurken onları yaşadığınız izlenimini de veriyor. Kendine ve kendi karşıtına eşit yirminci yüzyıl insanının yoğun bir biçimde yaşaması için anlaması gerekmiyor.*

30 - Roman üstüne, sanırım gereğince konuştuk. Ama roman biçimlerini unuttuk gibime geliyor. Roman biçimleri üstüne de birşeyler söylememiz gerektiğini düşünüyorum. Niçin bir Fransız, İngiliz, Alman, Rus biçimi? Roman biçimlerini o ülkenin anlatım gelenekleri, kültürü, coğrafyası, tarihi, o andaki sosyal durumu, bugünkü sosyal durumu elbetteki etkiliyor. Bana göre roman biçimlerini en belirleyici öge dildir. Dilin yapısı romanın yapısını etkiler, kurar, biçimini geliştirir, sağlar. Türk dilinin batı dillerinden çok ayrı bir biçimi var. Bu biçim, bu yapı, yeni bir roman biçimi, yeni bir roman yapısı ortaya çıkarabilir. Bu da romana, roman biçimlerine yeni olanaklar sağlayabilir.

Bizde, dilin olanaklarını gereğince kullanabilen bir yazar, romanda yeni biçimler yaratabilir. Yeni bir biçimde yaratılmış romanın getirdiği gerçekler ve düşsel olanaklar da bizi insan gerçeğine biraz daha yaklaştırır, bize anlatımda ve psikolojide yeni ufuklar açar. Cervantes, her yanıyla İspanyol dilinin yarattığı yeni bir biçim değil midir? Gogolün biçimini Rus dilinin yapısı yaratmamış mıdır? Dostoyevskinin yeniliğini, her yönüyle, Rus dilinin yapısı biçimlendirmiyor mu?

Durmadan sorular sordum, sizin sorularınıza karşılık ararken. Bu, sorularınızdan kaçmak değildir. Kesin konuşmama huyum da epeyce belirgindir. Çünkü, kendimi, zenaatimin gizlerini, durmadan arıyor, durmadan da sorular içinde dönüp duruyorum. Hep, sorular, sorular, sorular...

Bu sorular için de size ne soracağımı biliyorum. Yukardaki soru gibi şeye benden yanıt da istemiyorsunuz sanıyorum. Yukarda söylediklerinizi için size salt teşekkür etmekten başka elimden ne gelir ki... Epiksiniz ama kahramanlarınızın hepsi birer anti-kahraman, diyorsunuz. Epopeler, ilk günlerden bu yana hep anti-kahramanlarla dolu. Gılgamışı bir düşünelim. Don Kişot epopesi durup dururken çıkmadı ortaya. O, ta eskilerden gelen anlatım zincirinin yeni bir

halkası. Epopeler anti-kahramanlarla dolu olmasaydı, bir Don Kişot epopesi nasıl doğardı?

Bakmayalım, insanlığın katıksız, salt kahramana inanır gözükmesine, insanların kendilerini, salt, katıksız kahramana inandırmaya çalışmalarına. Kahramanlık özlemi de insanlığın bir özlemi, miti, düşü, bir değeri olmuştur. Ne kadar kahramanlık türküleri söylemiş olursak olalım, her çağda, her zaman biliyoruz ki, bütün kahramanlar, büyük epopelerde, gerçek anlatım biçimlerinde, birer anti-kahramandırlar da... 16. yüzyılda, bence bu epopenin çıkışı çok eskilere dayanıyor ya, benim ülkemin büyük epopesi, yalnız benim ülkemin de epopesi değil, bütün Türk dünyasının epopesi olan Köroğlu da bir anti-kahramandır.

Bir Freudcü değilsiniz, diyorsunuz. Elbette değilim. Ama Freudün insan düşüncesine çok şey getirdiğine inanıyorum. O, bence çağımızın bütün sanatçılarını ya şöyle ya da böyle etkilemiştir. Onun buluşları insanlığa yeni düşünce ufukları açtı. İnsanı biraz daha anlamakta insanlığa çok yardımcı oldu. Bilinç ya da bilinç ötesi artık bilincine varmak için büyük uğraşlar verdiğimiz bir gerçektir.

Freudden sonra artık insan üstüne daha sağlıklı bilgilerimiz var. İnsan kendisi üstüne kendini bildi bileli düşünüyor. İnsanın en büyük meraklarından birisi de kendisi. Biz, bütün çabalarımıza, bütün merakımıza karşın kendimizi bulmakta o kadar ileri gitmiş değiliz. Bana, öyle geliyor ki, insan inanılmayacak kadar zengin bir birikimdir. Biz, şimdiye kadar bilince bile gereğince yaklaşabilmiş değiliz. Gılgamışı, Homerosu, Sofoklesi, Dostoyevskiyi, Çehovu, Şarloyu, bütün bir edebiyatçılar, şairler dünyasını düşünüyorum da... Acaba insanlıktan bulup çıkardıklarımız bu kadar mı? İnsanın zenginliğinin yanına yaklaşabilmiş miyiz? Belki de, kimbilir, insanlığın kendini anlamakta gücü bu kadardı. Belki, kendimizi anlamak ve anlatmak için dilimiz bu kadarlığına yetiyordu. Acaba şimdiye kadarki geliştirdiğimiz dillerimiz bizi anlamağa yetiyor mu? Aşağı yukarı bütün çağlarda şairler, kendilerini, duygularını, düşüncelerini anlatmağa dillerinin yetmediğini söylemişlerdir. Yani demem o ki, biz bilinç altını değil, bilincimizi bile gereğince kavramamış, anlamış, an-

latmış değiliz. Belki bana öyle geliyor. Anlatmışız da benim birçok şeyden haberim yok. Doğrusu buna inanıyorum. Ama insanın sonsuz zenginliğine de, her gün, her gün, yeniden doğarak biraz daha zenginleştiğine de inanıyorum. Bilinç altına gelince, öyle sanıyorum ki, orada çok bocalıyoruz. Daha önce de sözünü ettim, sanırım, bizim 13. yüzyılda yaşamış şairimiz Yunus Emre, "bir ben vardır bende benden içeri", diyordu. İnsanoğlunda yüzbinlerce ben var benlerden içeri. Bilinçaltı, bilinçötesi bütün çabalarımıza karşın en önemli bilinmiyenimizdir.

O, bilinmeyen yanımıza, yanlarımıza yaratıcılığımızla varabiliriz gibime geliyor. Yaratıcılık gücümüzü devindirerek. Yaratıcılığımız bir içgüdü mü? Yaratıcılığımızın kaynağı nedir, belki bilinç, belki bilinç altıdır. Belki de daha bilmediğimiz başka bir şeydir. Ama bildiğimiz, nasıl yarattığımızı bilmediğimiz, her insanda olan, yaratı gücümüzdür. İnsandaki yaratma gücünü irdeleyebilirsek insandan çok şey öğrenebiliriz. İnsanoğlunun yaratma yeteneği, buna yaratma macerası da diyebilmeliyiz, beni çok ilgilendiriyor. Hep bu yaratma eylemi üstüne düşünüyorum. İnsanoğlu, doğayı, evreni, neyi merak etmişse, neyi bulmak istemişse hep bu yaratma yeteneğine başvurmuş. Kendinde en farkında olduğu yetenek de yaratma yeteneği olmuştur. Ben, insan yaratıcılığı üstünde düşünürken birçok şeyin farkında olduğumu sanıyorum. Şimdi burada konuşurken çok ileri gitmemeğe, çizgiden çıkmamağa uğraşıyordum. Yoksa, yaratıcılık yeteneğimize, bütün insanlık maceramızı yükleyebilirdim. Bu yaratıcılık gücümüzü kaynak yaparak, insanda yeni bir şeyler aramak belki de benim yazmama, azıcık da olsa insan gerçeğine varmama yardım ediyor. İnsan yaratırken ve tekrarlarken... Tekrar bile yeni bir yaratım değil mi? Her insan, her an bir yaratma içinde... Nasıl yaratıyoruz, bunun üstünde durmak bize çok kazandırır. Belki yaratılıcığımızın kaynağını öyle pek kolay bulamayız ama, ondan beri de, yaratıcılığın kaynağına ulaşmağa çabalarken, yolda birçok insan gizine rastlayabiliriz gibime geliyor.

Yaratıcılığın kaynağı üstünde düşünürken, orasını çok aydınlık, ışık içinde görüyorum. Orada çok umut görüyorum. Orada bizim

yaşama bu kadar bağlanmamızın gizi var sanıyorum. O aydınlığa, o umuda tutunuyorum. Gelmiş geçmiş bütün büyük ustalarımız gibi. İnsanlığımız gibi. Karanlığın yaratıcı gücü olabilir mi, diye soruyorum hep kendi kendime. Bizi bu dünyaya, bu yaşama böylesine bağlayan ne? Bütün insanlığımızla birlikte soruyorum, ne?

Sevgili dostum, görüyorsunuz ki, beni, gücümün yetmeyeceği kadar büyük zora koştunuz. Size karşı yıllarca direnmem de belki bu güçsüzlüğümden dolayıydı. Gene de, sizin sorularınıza karşılık vermeğe çalıştım, eski bir huyuma; hep korkularımın, korktuklarımın üstüne yürüyerek... Korkularımın, korktuklarının üstüne yürüdüm, derken, kendi gerçeğime de dönmüş oldum biraz. Romanlarımda hep korkunun, korktuklarının üstüne yürüyen insanlar bulacaksınız. Ben hep korkunun, korktuklarımın üstüne yürürüm. Bu, benim huyumdur sanıyordum. Sonra öğrendim ki, çok insanın da huyuymuş. Yaratıcılığın kaynağına doğru, ondan beri de neye rastgelirsek... Yeni Sofokleslere, yeni Cervanteslere, yeni Molière, yeni Shakespearelere. O zaman dünyamız daha mutlu olacak.

YAŞAR KEMAL

YAŞAR KEMAL KENDİNİ ANLATIYOR

Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le Konuşmaları

"Yaşar Kemal ile Alain Bosquet 1957 yılında bir Amerikan dergisinin "içindekiler " bölümünde buluşmuşlardı.
"İnce Memed"in Fransa'da yayımlanmasından bu yana, aralarında ateşli ve canlı bir dostluk başladı.
Birliktelik ve kavgalarından, 1984 yılında, daha oylumlu bir diyaloga girişme düşüncesi doğdu.
Aynı dili konuşmadıkları için birbirleriyle uzun süre yazıştılar.
Bu görüş alış verişi 1989'a dek sürdü. Oluşan ürünü bir kez daha gözden geçirmek, sıkıştırmak, yoğunlaştırmak, gerekti.
Yaşar Kemal, masalsı çocukluğundan, Türkiye'nin durumundan, kişisel dramlarından, demokrasi inişli çıkışlı bir ülkede yazar olmanın zorluklarından söz ediyor.
Yaşar Kemal dünya edebiyatı ile ilgili görüşlerini de, üstelik yan tutmaktan çekinmeksizin, ortaya koyuyor. Demek ki, hem epik bir romancı hem de eylem adamı da olunabilirmiş.
1985 - 1989 yılları arasında oluşan bu kitabı, günümüzde bazı ayrıntıları artık geçerliğini yitirmiş politik düşüncelerde herhangi bir değişiklik yapmaksızın dört yıl önce (1989) kaleme alındığı biçimde, olduğu gibi yayımlamayı uygun bulduk.
Önemli olan Yaşar Kemal'in müstesna kişiliğinin olağanüstü zenginliğidir."

(Kitabın, Nisan 1992'de Fransa'da *Gallimard* tarafından yapılan ilk baskısının arka kapağındaki tanıtma yazısı).

ISBN 975-433-032-8

9 789754 330328